

5615
2539

Г. Стојан, министру
Краљевине Србије Legation Royale de Ser-
bie à Constantinople (Turquie).

2181

СВЕСКА 5

МАЈ 1899

ГОДИНА XX

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК
Ј. МИОДРАГОВИЋ

БЕОГРАД

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије
1899.

«Просветни Гласник» излази у месечним свескама од 6 и више табака, на четвртини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писца, вратају.

Н
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

САДРЖАЈ

СВЕСКЕ 5. ЗА МАЈ 1899.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

СТРАНА

1. Укази Његовог Величанства Краља: *Одликовања; Велика Школа* (пенсиновање);
Средње школе (унапређења, разрешење) . . . . .
2. Претписи министра просвете и црквених послова: *Средње школе* (унапређење);
Основне школе (постављења, премештаји, пенсиновања, разрешења) . . . . .
3. Умрли . . . . .
4. Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова . . . . .

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

5. Записници редовних састанака: Записник 730. састанка; Записник 731. састанка

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

6. Извештаји надзорника народних школа: г. *Ст. Фотића*, надзорн. окр. подринског;
 г. *Љуб. Протића*, надзорника округа крагујевачкога . . . . .
7. Статистика испита зрелости за 1897.—98. школску годину, од З. Р. П. 240

НАУКА И НАСТАВА

8. Храна наше сељачке деце у основној школи, од д-ра *Милана Јовановића-Батуга* 252—260
9. О постанку душевних појава или стања свести, од *А. Васиљевића* . . . . . 260—263
10. Географија у Вишим Девојачким Школама, од *Ј. Митровићеве* . . . . . 263—265
11. Латинска класична проза у српским преводима, од † *М. Р. Димитријевића* . . . . . 265—271

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

12. Бићеш раденица, реферат од —*ића* . . . . . 271—272

ЌОВЧЕЖИЋ

13. Чешки св. Прокоп и сазавско-емауско јеванђеље, од *Д. Јовановића* . . . . . 272—275
14. Биљаница, од *Б. Нишића* . . . . . 275—276
15. Школско мастило, од др. *Милана-Јовановића Батуга* . . . . . 277—278
16. Лекције из физике, од *П. Аршинова* . . . . . 278—281
17. Додатак упутству за купљење речи по народу за речник Српске Краљевске
 Академије . . . . . 281—283
18. Гласови о школама . . . . . 283—286
19. Просветни записи . . . . . 286—287
20. Белешке из науке . . . . . 287—288
21. Нове књиге и листови:
     Књиге . . . . . 288—291
     Листови . . . . . 291—293
22. Некролог: † *Светолик Ранковић* 294

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Јануар

М А Ј 1899.

XX

 осн. м. шк
 свр. уч. Е
 за заступн
 Јелена С
 марта. обв
 шк. у Сл

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ОДЛИКОВЕЊА

Указима Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, одликовани су:

орденом Таковског Крста III редом: *Новица Лазаревић*, протојереј београдски, 11. априла ове године;

орденом Светога Саве III редом: *Никола Крушевски*, свештеник у Топчидеру, 11. априла ове године;

орденом Светога Саве IV редом: *Др. Богдан Гавриловић*, *Светозар Зорић*, *Живко Милосављевић*, *Стеван Јакшић* и *Богдан Поповић*, професори Велике Школе; *Петар Десић*, управитељ Учитељске Школе у Алексинцу; *Мита Живковић*, директор Гимназије Светога Саве; *архимандрит Сава* из манастира Габровца; *архимандрит Јоаникије* из манастира Каленића; *Милован Адамовић*, протојереј округа подринског; *Петар Шљивић*, протојереј из Пожаревца; *Вучета Поповић*, протојереј из Параћина; *Светозар Михајловић*, намесник у Обреновцу и *Милош Симоновић*, парох београдски, 11. априла ове године;

орденом Св. Саве V редом: *Милева Радуловићка*, члан Краљевско-ерцскога Народнога Позоришта, 30. марта ове године; *Радован Кошуткић*, учитељ језика у Великој Школи; *Коста Миленовић*, *Ђура Димић*, *Петар Тиша*, *Павле Поповић* и *Јован Н. Томић*, професори Гимназије Краља Александра I; *Тихомир Борђевић*, професор Учитељске Школе у Алексинцу; *Јован С. Јовановић*, учитељ Ручнога Рада у Београду; *Савка Радичевићева*, учитељица основне школе у Београду; *Јеврем Туцовић*, свештеник из Гостиља; *Милош Влајковић*, члан београдског Духовног Суда; *игуман Јосиф*, старешина манастира Раванице; *Стеван Комненовић*, намесник лесковачки; *Димитрије Поповић*, намесник пољанички; *Матеја Бурић*, намесник белички; *Милосав Милојковић*, члан тимочкога Ду-

ховног Суда; *Јован Пешкић*, свештеник из Вел. Поповића; *Сибин Ђорић*, свештеник из Крушевца; *Станојло Драгуљевић*, свештеник из Вел. Поповца, и *Милош Милосављевић*, трговац и тотор саборне цркве у Нвшу, 11. априла ове године, и *Фрања Елезовић* и *Петар С. Павловић*, професори Гимназије Вука Ст. Караџића, 18. априла ове године.

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПЕНСИОНОВАЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, пензионован је:

Глигорије Гершић, ректор и професор Велике Школе. 31. марта ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

УНАПРЕЂЕЊА

Указима Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Гимназији Вука Ст. Караџића: за вишега учитеља треће класе: *Јосиф Маринковић*, досадашњи учитељ у истој школи, 30. марта ове године;

у Гимназији Краља Милана I: за професора: *Александар Кретић*, супленат у истој школи, 11. априла ове године;

у Немањиној Гимназији: за професора: *Јован Борђевић*, супленат у истој школи, 11. априла ове године;

у Гимназији Доситеја Обрадовића: за суплента: *Милан Томић*, пређ. супленат, 11. априла ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и цркв. послова, разрешен је:

Борђе Мелентијевић, супленат Гимназије Доситеја Обрадовића, 5. априла ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

УНАПРЕЂЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављена је:

у **Вишој Женској Школи у Београду**: за класну учитељицу: *Олга Гавриловићева*, предавач те школе, 1. априла ове године.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:

у **окр. ваљевском**: 21. фебруара, о. г., за учитеља сва 4 р. осн. шк. у Лесковцима, *Никола Јефтић*, учитељ у пензији; 1. фебруара, о. г., за учитеља III и IV р. осн. шк. у Тврдојевцу, *Стеван М. Поповић*, учитељ у пензији; 16. фебруара, о. г., за заступницу учитељице II р. осн. жен. шк. у Ваљеву, *Персида Ковачевићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом;

у **округу врањском**: 1. марта, ове год., за заст. учитеља сва 4 р. осн. мушке школе у Јашуњи, *Зорка Губановићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 21. јануара, ове год., заступ. учитеља I р. I од. осн. шк. у Корбевцу, *Коста Стојковић*, пређ. привремени учитељ; 1. фебруара, ове год., за учитеља I р. 2. од. осн. шк. у Корбевцу, *Јулијана Кнежевскићева*, пређ. учитељ; 16. марта, ове год., за заступницу учитеља III р. 2. од. осн. жен. шк. у Врањи *Александра Петровићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом;

у **округу крагујевачком**: 11. марта, ове год., за учитеља II р. осн. м. шк. у Крагујевцу, *Јелена Јовановићка*, уч. у пензији; 16. јануара, ове год., за заступ. учитеља I р. осн. м. школе у Годачици, *Милева Дазичева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 11. јануара, ове год., за заступ. учитеља III и IV р. осн. шк. у Каменцу, *Драгутин Кутлешкић*, пређ. привремени учитељ;

у **округу крајинском**: 1. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. шк. у Бољетину, *Милосав Бурић*, пређ. учит.; 1. марта, ове год., за заступницу учит. сва 4 р. осн. жен. шк. у Видровцу, *Милица Ст. Обрадовићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 6. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. жен. шк. у Штубику, *Анка Буркова*, пређ. учит.; 17. марта, ове год., за заступ. уч. I и II р. осн. м. шк. у Сиколу, *Милева Белмировићева*, пређ. уч. заст.

у **округу крушевачком**: 21. јануара, ове год., за заступ. уч. I р. I од. и II р. осн. м. шк. у Врбници, *Ружица Петровићева*, свр. учен. В. Ж.

Шк. с испитом; 16. јануара, ове год., за заступ. уч. I и II. осн. м. шк. у Паруновцу, *Богита Илићева*, пређ. заступница;

у **округу моравском**: 6. јануара, ове год., за заступ. учит. сва 4 р. осн. м. нове шк. у Главинцима, *Милица Милићевскићева*, свр. учен. Шк. с испитом; 16. јануара, ове год., за заступ. уч. II р. осн. м. шк. у Лоћници, *Достана Милићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 1. фебруара, ове год., за заступ. уч. сва 4 р. осн. шк. у Дворишту, *Јулијана Димитријевићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 1. фебруара, ове год., за заступ. уч. сва 4 р. осн. шк. у Маскару, *Милан Велић*, уч. у пензији;

у **округу нишком**: 16. јануара, ове год., за уч. IV р. I од. осн. шк. у Нишу, *Јован Милијевић*, пређ. учитељ; 16. јануара, ове год., за заступ. учитеља III р. I од. осн. жен. шк. у Нишу, *Милева Божидарчева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 16. јануара, ове год., за вишег учитеља Грађан. Школе у Нишу, *Милован Слечићевић*, уч. IV р. I од. осн. шк. у Нишу; 16. јануара, ове год., за вишу учитеља. Девочишке Школе у Нишу, *Драга Поповићка*, уч. III р. I од. осн. жен. школе у Нишу;

у **округу пиротском**: 1. марта, ове год., за заст. учитеља I и II р. осн. муш. шк. у Љуберађи, *Босиљка Стефановићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 1. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. шк. у Рсавцима, *Радоје Јоковић*, пређ. учитељ;

у **округу подринском**: 24. фебруара, ове год., за вишег учит. Грађ. Школе у Лозници, *Андрија Станојевић*, уч. IV р. осн. шк. у Шапцу; 16. јануара, ове год., за заступ. уч. III р. осн. муш. шк. у Царини, *Марија Витезовићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 1. марта, ове год., за уч. II и III р. 2. од. осн. м. шк. у Јадранској Љешници, *Зорка Ранковићева*, пређашња учитељица; 1. фебруара, ове год., за заступ. учитеља I р. I од. осн. муш. школе у Бадовинцима, *Љубица Вуловићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 21. јануара, ове год., за заступницу учит. сва 4 р. осн. шк. у Прову, *Милутин Поповић*, пређ. привремени учитељ;

у **округу подунавском**: 11. марта, ове год., за заст. сва 4 р. осн. шк. у Белом Потоку, *Петар Срејкић*, пређ. учит.; 6. фебруара, ове год., за заступ. учит. сва 4 р. осн. шк. у Борку, *Анка К. Аранђеловићева*, свр. уч. В. Ж. Шк. с испитом;

у **округу пожаревачком**: 20. јануара, ове год., за уч. III р. 2. од. осн. шк. у Пожаревцу, *Павле Димитријевић*, уч. у пензији; 21. јануара, ове год., за заступ. уч. I и II р. осн. м. шк. у Влашком Долу, *Живка Угручићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом; 1. фебруара, ове год., за заступ. уч. III и IV

р. осн. м. шк. у Крепољину, *Јелена Ђурђева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом;

у округу тимочком: 1. марта, ове год., за заступницу уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Сумраковцу, *Анка Костићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом 21. јануара, ове год., за заступ. приправног и I р. осн. м. шк. у Гамзиграду, *Наталија Ђорђевићева*; свр. уч. В. Ж. Шк. с испитом; 1. марта, ове год., за заступ. уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Николичеву, *Јелена С. Маринковићка*, пређ. привр. учит.; 21. марта, ове год., за заступ. учит. сва 4 р. осн. жен. шк. у Слатвини, *Косара Петровићева*, свр. учен. В. Ж. Шк. с испитом;

ПРЕМЕСТАЈИ

Претписом министра просвете и црквених послова премештени су по молби:

у Београду: 1. марта, ове год., за уч. IV р. осн. шк. на Сави, *Петар Максимовић*, уч. II р. осн. шк. у Крагујевцу, у Доњ. Крају;

у округу ваљевском: 1. фебруара, ове год., за учит. сва 4 р. осн. нове шк. у Орашцу, *Милутин Станковић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Тврдојевцу, окр. истог;

у округу крајинском: 1. фебруара, ове год., за уч. I и приправног р. осн. жен. шк. у Јабуковцу, *Милица Пешићка*, уч. сва 4 р. осн. жен. шк. у Штубину, окр. истог; 17. марта, ове год., за уч. I и II р. осн. шк. у Кладову, *Милан Димитријевић*, уч. I и II р. осн. шк. у Сиколу, окр. истог;

у округу крушевачком: 1. фебруара, ове год., за уч. I р. осн. м. шк. у Трстенику, *Милица Брашићка*, уч. I р. 1. од. и II р. осн. м. шк. у Врбници, истог;

у округу пиротском: 1. фебруара, ове год., за уч. IV р. осн. м. шк. у Пироту, у Тијој Бари, *Стана П. Јовановићева*, уч. I и II р. осн. шк. у Кални;

у округу пожаревачком: 16. фебруара, ове год., за уч. II и III р. 1. од. осн. жен. шк. у Вел. Градишту, *Даринка Величковићева*, уч. I р. осн. м. шк. у Неготину, окр. крајинског; 1. марта, ове год., за уч. I р. осн. м. шк. у Неготину, *Јелена Николићка*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Видровцу, окр. истог;

у округу подунавском: 1. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Камендолу, *Даринка Влајковићка*, уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Белом Поточу, окр. истог;

у округу тимочком: 16. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. шк. у Бучју, *Милош Н. Милошевић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Дојкинцима окр. пиротског;

у округу подринском: 1. марта, ове год., за уч. I р. осн. м. шк. у Шапцу, *Зорка Адамовићева*, уч. I и II р. осн. жен. шк. у Лозници, окр. истог; 1. марта, ове год., за уч. I и II р. осн. жен. шк. у Лозници *Јелена Поповићка*, уч. II и III р. 2. од. осн. м. шк. у Јадранској Лешници, окр. истог;

Претписом министра просвете и црквених послова премештени су по казни:

у округу врањском: 1. марта, ове год., за учит. сва 4 р. осн. шк. у Прибоју, *Мансије Стојановић*, уч. осн. шк. у Јашуњи, окр. истог.

у окр. крајинском: 1. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. шк. у Великој Јасикови, *Данило Мишић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Бучју, окр. тимочког; 1. фебруара, ове год., за уч. сва 4 р. осн. жен. шк. у Великој Јасикови, *Катарина Мишићка*, уч. I и II р. осн. муш. шк. у Бучју, окр. тимочког.

у округу пиротском: 27. марта, ове год., за уч. сва 4 р. осн. шк. у Дојкинцима, *Милан Исаиловић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Делиграду, окр. нишког.

ПЕНСИОНОВАЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова пензионисани су:

у округу пиротском: 3. јануара, ове год. *Софија Вујићева*, уч. I р. осн. жен. шк. у Смедереву;

у округу подринском: 24. фебруара, ове год., *Владислав Поповић*, виши учит. Грађан. Школе у Лозници;

у округу крагујевачком: 20. јануара, ове год., *Арсеније Шијаковић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Каменцу;

у округу крајинском: 11. јануара, ове год., *Панга Богдановић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Великој Јасикови;

у округу моравском: 10. марта, ове год., *Катарина Богдановићка*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Мирноловцу;

у округу пиротском: 15. марта, ове год., *Димитрије Мијалковић*, уч. IV р. осн. шк. у Пироту, по молби;

у округу пожаревачком: 10. јануара, ове год., *Павле Димитријевић*, уч. 1. од. III и IV р. осн. шк. 20. јануара, ове год., *Вукосава Живковићка*, уч. I и II р. осн. шк. у Влашком Доду; 31. јануара, ове год., *Живана Милосављевићева*, уч. II и 1. од. III р. осн. жен. шк. у Великом Градишту.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова разрешени су:

у округу ваљевском: 1. фебруара, ове год., *Даница Срећковићева*, уч. II р. осн. ж. шк. у Ваљеву;

у округу врањском: 24. фебруара, ове год., *Светозар Н. Крстић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Прибоју;

у Београду: 1. марта, ове год., *Коста М. Димитријевић*, уч. IV р. осн. шк. на Сави; 19. марта, ове год., *Љубица Бугарскова*, приправница осн. шк. на Зап. Врачару;

у округу крајинском: 1. марта, ове год., *Владимир Ристић*, уч. I и II р. осн. шк. у Кладову; 18. јануара, ове год., *Коста Минцић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Бољетину; 5. фебруара, ове год., *Јеллица Милосављевићева*, уч. I и приправ. р. осн. шк. у Јабуковцу;

у округу крушевачком: 31. јануара, ове год., *Косара Тадићева*, уч. I р. осн. м. шк. у Трстенику;

у округу пиротском: 8. фебруара, ове год., *Милица Кнежевљевићева*, уч. I и II р. осн. м. шк. у Љуберађи;

у округу подринском: 31. јануара, ове год., *Марија Телебаковићка*, уч. заступ. I р. I од. осн. м. шк. у Бадовинцима; 16. јануара, ове год., *Лука Марјановић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Прову;

у округу подунавском: 17. јануара, ове год., *Јован Ђуровић*, заст. учит. сва 4 р. осн. шк. у Арнајеву; 21. јануара, ове год., *Стеван Милијевић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Борку; 19. марта, ове год., *Смиљана Матејићева*, приправн. осн. шк. у вар. Младеновцу;

у округу тимочком: 21. јануара, ове год., *Зорка Кадићева*, заст. уч. сва 4 р. осн. шк. у Сумраковцу;

УМРЛИ

Загорка Живковићева, учитељ. I и II р. осн. шк. у Ливадици, преминула је 11. децембра, прошле год. у Ливадици; *Светозар Михаиловић*, учитељ у певзији, преминуо је 10. фебруара, ове год., у Пожаревцу; *Милан Богдановић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Дворишту, преминуо је 2. јануара, ове год., у Београду; *Сава Вемић*, учитељ сва 4 р. осн. шк. у Грошници, преминуо је 22. децембра, прошле год., у Грошници; *Милица Д. Илићка*, уч. сва 4 р. осн. жен. шк. у Слатини, преминула је 3. фебруара, ове год. у Слатини; *Ружица Шарифка*, учитељ. III р. 2. од. осн. жен. шк. у Врању, преминула је 15. фебруара, ове год., у Врању; *Лепосава Релићева*, учитељ. затворене школе у Каони, преминула је 16. октобра, прошле год., у Београду; *Нагалија Милосављевићка*, учитељ. сва 4 р. осн. жен. шк. у Сипу, преминула је 9. марта, ове год., у Сипу; *Михаило Дамњановић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Грацу, преминуо је 9. марта, ове год. у Грацу.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима директорима средњих школа

(Акт, којим поједини наставници моле директора, да се која њихова молба спроведе министарству, не мора бити снабдевен таксеном марком)

Директор једне средње школе пита: је ли потребно да наставник, обраћајући се молбом министарству (за повишицу, одсуство, и др.), ову предаје директору писменим актом, на коме би, као и на молби, морала бити прописана таксена марка.

Како је школски старешина у свакој прилици само службени посредник између молитеља и министарства, то није потребно да марком буде снабдевен и онај акт којим се директор моли да молбу министарству спроведе.

ПБр. 2886.

18. марта 1899. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(Благодејање ученицима да се издаје и за месец јуни)

Како се школска година продужава и у месецу јуну, то одобравам да се благодејање из уписине може ученицима давати и за тај месец, сматрајући ово време само као продужење последњег тромесечја и држећи се ограничења да величина благодејања, одређена за јун, не буде већа од оног за мај. У новој школској години благодејање ће се рачунати од месеца септембра.

Ово се има сматрати као допуна распису од 12. окт. пр. год. ПБр. 18293.

ПБр. 3121.

26. марта 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(О школским сведочанствима)

Како се у стоваришту Државне Штампарије налази велики део бланкета за сведочанства средњих школа, то сам одлучно да се ови не замењују новима док се стари не утроше. Према овоме Ви ћете у своје време, вршећи одредбу чл. 55. закона о средњим школама, препоручити ученицима да на време набаве бланкете, које ће те за тим испунити, дописујући потребне напомене (о течајном испиту и др.). Ове бланкете за сведочанства (сада

им је цена спуштена на 0,20 дин.), као и оне за уверења, куповаће сами ученици а не школа (како је било наређено расписом од 5. дец. пр. г. ПБр. 21387). Писмену пак какву молбу ради добивања школског сведочанства није потребно да ученици подносе, пошто су они према чл. 55. закона дужни да на крају године сведочанства узимају. Ученици који остану да полагају разредни испит добиваће сведочанства тек после свршених разредних испита.

Уписивање ученика у новој школској години биће увек на основу школских сведочанстава и с прописном пријавом (распис од 12. авг. пр. год.) ПБр. 12191) и без писмене молбе. Сведочанство ће се, по употреби, ученицима вратити.

Само при уписивању и исписивању ученика у току школске године (по последњој алинеји чл. 24.) и при узимању дупликата сведочанства тражиће се од ученика и писмена таксирана молба, која ће се заводити у делов. протокол.

Сведочанство ће на себи увек носити број под којим је ученик уписан у књизи уписници свога разреда.

ПБр. 3131.

27. марта 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић, с. р.

Сви́ма директорима средњих школа

(Расходовање искварених и неупотребљивих школских ствари и несталих и упропашћених књига и учила)

Директори средњих школа неједнако поступају при расходовању искварених и неупотребљивих школских ствари и несталих и упропашћених књига и учила.

Да би се утврдио једнак поступак у овом послу обратио сам се за мишљење Главној Контроли, према чијем се упутству у будуће има овако вршити расходовање појединих ствари и књига.

1. Ако се поједине школске ствари дугом употребом толико искваре, да се не могу више употребљавати, директор ће одредити комисију од два три наставника своје школе, који ће утврдити неупотребљивост тих ствари, па тражити од министарства просвете и цркв. послова одобрење, да може те ствари расходовати. По добивеноме одобрењу расходоване ће се ствари преко месне полицијске власти изложити продаји, ако је што што се може продати, и добивени новац послати државној благајни као ванредни приход.

2. За упропашћене и нестале школске ствари и књиге не треба од министарства тражити одобрење за расходовање, нити ће га оно одобравати. Нестајање или упропашћивање ствари, учила или књига мора се увек правдати пред Главном Контролом приликом поднашања рачуна и инвентара, која ће о томе доносити своје пуноважне одлуке.

ПБр. 3233

8. априла 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Сви́ма надзорницима основних школа

(о годишњим испитима у народним школама)

У намери да Вам пружим што потпунији упут за вршење поверене Вам дужности, ја сам желео, да он потече и из што ширега Вашег искуства и из искуства поверенога ми министарства. С тога сам се све до сада, сем појединачних упута и објашњења разних питања од појединих надзорника, уздржавао, да Вам издам ма какав опширнији упут за вршење овога тако важнога просветнога посла, какав је Вама поверен, а који би Вас упут може бити у многеме само ограничавао у проучавању његову и у слободном кретању Вашему у њему.

Ну како се приближује крај школске године, па којему Ви по члану 86. закона о народним школама имате да извршите два важна посла у својој дужности, а то је: да оцените учитеље поверенога Вам округа и да извршите превођење ученика у старији разред, то сам се нашао побуђен, да Вам, изузетно за ову годину, за извршење овога посла издам ово кратко упутство.

По истоме члану Ви имате у години дана да обиђете све јавне и приватне школе овога округа барем три пута.

Прва Ваша похода школа имала је за задатак: да се Ви упознате са свима учитељима, школама и приликама у којима се оне налазе, и да наредите, да се отклони оно, што смеће раду и напретку њихову. Друга Ваша похода има задатак: да се уверите, је ли све отклоњено и тече ли рад у свакој школи правилно, како траже законски прописи и наука о васпитању; па ако и том приликом наиђете на какве неправилности, неисправности или неумешност, било од стране учитеља или школских одбора и њихових председника, да их одмах отклоните, а кривце оптужите за казну. Трећа похода има за задатак: да се уверите више о унутарњем стању школном, о настави и о васпитању децјему и о стварном успеху у појединим школама и понашању појединих наставника у школи

и ван ове, и да их према томе, оцените, а ученике преведете у старији разред, ако су изучили оно што је прописано за разред у којему су.

Уверен, да сте Ви оне прве две своје дужности извршили онако како закон и интерес школи траже, ја хитам да Вам дам улут само за ово последње, како ћете га што боље и правилније извршити. Како поједини надзорници имају одвише велики број школа и учитеља, те би им по досадањој пракси, ако би они сами свуда држали главне годишње испите, требало два а често и три месеца најнапорнија рада и путовања без одмора, а за то време би канцелариски послови морали потпуно да престану, а то није могућно нити сме да буде; и даље како би то било велико ремећење редовнога рада у школи, кад би се испити овако рано почињали, и скоро немогућно правилно оцењивање рада наставникова и спреме ученичке за прелазак у старији разред; и, најпосле, како писам рад, да се више наставницима основних школа дају оцене на *онај начин*, како су до сада давале, то сам одлучно и наређујем, да тај посао извршите овако:

1. Да рад у школама траје редовно до на неколико дана пред крај школске године.

2. Да се Ви, обилазећи све школе свога округа по трећи (или четврти) пут, у току овога времена, задржите у свакој школи код свакога учитеља, нарочито по селима у неподељеним школама, онолико, колико Вам још буде потребно, те да се тачно уверите, какав је радник и како деца владају оним што су дотле изучила. При овоме немојте никада гледати толико на количину колико на каквоћу самога рада. При свршетку Ви ћете казати учитељу све напомене своје о раду његову, ишле оне у похвалу или у улут како би требало да ради, и то ћете записати у уписницу школску. Том приликом ћете узимати на одговор и неуредне школске одборе и председнике њихове, ако још какву дужност своју према школи нису извршили, и достављати их или месној полицијској власти или мени за казну.

3. Последњих дана на крају школске године држаће се у свима школама свечани годишњи испити, тако да у свакоме одељењу испит траје целог дана, и то пре подне у главном из научних предмета а после подне из вештина. На свима испитима председаваће управитељ школе у присуству школског одбора и позване публике, а у управитељевој школи онај од наставника, кога Ви изаберете. По већим градовима, где има више учитеља и одељења, удесиће се тако, да сви учитељи једнога истога разреда могу присуствовати испитима својих другова. А у неподељеним школама сеоским председаваће један од оближњих учитеља, којег

Ви одредите. Испит ће тећи редовно као и до сада. Нарочита ће се пажња обратити на слабије ученике, те да се види могу ли прећи у старији разред. Ако који од ученика буде сумњив за прелазак, такав ће ученик моћи да понови испит у почетку нове школске године.

4. Наредиће, да се ови испити држе што се може свечаније, и за родитеље и за децу, с певанјем, декламовањем, изложбом прописа, цртежа и ручних радова; а место гимнастике може се приредити и каква игра деџа. Где има радионице за ручни рад и градине школске, ту деца могу радити и пред публиком. Ако би било награда, с њима ваља бити веома опрезан. На првом месту оно што се поклања, мора бити одабрано. На другом месту ваља пробрати у истини најбоље ученике, за које и њихови другови имају уверења да су најбољи, и раздати их на начин, како ће они највише осетити сласт од труда и доброту своје. Остале ученике утешити и испунити надом, да до године они могу добити, ако се потруде и узвладају тако као ови.

5. У време испита Ви ћете се налазити у месту свога становања и ту ћете обилазити испите. А ако ту има и грађанске, девојачке или какве породичне или приватне школе, у њима ће се извршити испит под Вашим председништвом. Ако која грађанска школа није у месту Вашег становања, Ви ћете испит у њој свршити пре почетка испита у месту становања Вашег.

6. На свршетку испита записаће се у уписницу:

- а) колико је ђака уписано у почетку године;
- б) колико је приновљено у току године;
- в) колико је отпало и зашто;
- г) колико је редовно походило школу;
- д) колико је било на испиту;
- ђ) колико је прешло у старији разред, а колико је остало да понавља испит или разред.

7. На Видов-дан сви ће наставници са својим ученицима ићи у цркву, где ће присуствовати помену косовским јунацима. Благодарене пак извршиће се или истога дана или сутра дан, према месним приликама и у договору с месним свештенством. А где нема цркве, ту ће се у школи на свечан начин поменути значај тога дана и по ђаке и по народ српски и ученици распустити.

8. Одмах по свршетку свих испита сви управитељи ће Вам поднети опширнији извештај о свима држаним испитима и са свима подацима за статистику. Ако што буде неисправно и непотпуно, тражићете поново.

9. За свакога наставника Ви ћете имати сада засебан лист, у који ћете уписати све шта сте у

тога наставника нашли у првој ревизији, шта у другој а шта у трећој (или четвртој), и из тога Ви већ можете имати своје мишљење и створити суд о оцени тога наставника. Томе можете додати још и из извештаја управитељева у кратко податке о самој испиту, па и из свега тога изреците једну *општу* оцену и запишите је испод свега овога словима. Оцене ће за сада још остати као и до сада: *одличан, врло добар, добар и слаб*, а владаће *примерно, добро и лоше*. Из те учитељске листе *годишње* Ви ћете извести сада главну оцену у сталну листу учитељску (коју ћете добити из министарства, за свакога учитеља) и у свој извештај за министарство.

10. Увидећете и сами, да је, с обзиром на члан 57 закона о народним школама, ово једна од најважнијих и најделикатнијих тачака у извршењу Ваших дужности. С тога Вам се и препоручује, да у овоме будете најобазривији и најнеумитнији. Постарајте се, да никоме не учините никакве неправде. Али тако исто не допустите, да се нерад и немар протура под рад и марљивост и да се радник изједначује с нерадником, на штету наших општих интереса народних.

11. Ако би се где год десило, да се испит у којој школи не би могао одржати сад, на крају школске године, онда ће се он извршити у почетку нове школске године, кад Ви наредите, а најдаље до 1. октобра.

12. Ако где год, ма из којег разлога будете у немогућности да изречете праведну оцену, нпр. што је наставник доцкан дошао, или што је дуго боловао итд., Ви ћете тај случај доставити министарству са својим мишљењем, па ће се овде одлучити, која ће му оцена припасти или ће дотични учитељ остати без оцене.

13. Кад све ово свршите у својој канцеларији Ви ће средити све податке, испунити тачно све обрасце, који Вам се буду послали из министарства, и поднети ми тачан и испрпан годишњи извештај о свему раду своме. А како се сада школска година свршује 15. јуна и сви Вам управитељи могу поднети своје извештаје до 20. а најдаље до 25. петог месеца, то ће Вам за сређивање тих података и писање извештаја бити довољно двадесет дана; те тако најдаље до 15. јула можете и Ви поднети министарству свој извештај.

14. За оцене поједини учитељи могу сазнати само из министарства, а Ви им их ни у ком случају не смете саопштавати.

Ја се надам, господине, да ћете Ви и овај део своје дужности извршити с оном збљом и пре-

данашћу, какву од Вас очекују и интерес школни и закон и Отаџбина.

ПБр. 3724.

14. априла 1899. г.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић, с. р.

Свима окружним школским надзорницима

(Руковање школским прирезом)

Заједничким расписом министарства финансија и просвете од 13. овог месеца, КБр. 4345, ПБр. 5853. и ПБр. 2815. јављено је свима окружним благајницима, пореским одељењима и управитељима основних школа, да ће школским прирезом на плате наставника народних школа руковати државни органи (окружне благајнице) и они издавати плату наставницима. Ну, да се горњим расписом не би унезла пометња односно руковања осталим школским прирезом: на набавку школских потреба, оправљања и одржања школ. зграда, набавке огрева, издавања станарине учитељима итд. нашао сам за потребно да наредим: да ће осталим школским прирезом, сем приреза на плате наставничке и станарине, коју ће и даље издавати општински благајници, руковати и даље школски одбори, преко својих школских благајника, који ће вршити поједине издатке из школских благајница само по одобрењу школског одбора.

ПБр. 3190.

29. марта 1899. године
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

Свима окружним благајницима, свима пореским одељењима и управитељима основних школа

(Издавање плате наставницима нар. школа)

Да би се обезбедило правилно и једнообразно поступање у издавању наставничких плата из приреза, који је по закону о осн. школама намењен таквим исплатама, одлучили смо споразумно:

1. Да овим прирезом, који ће пореска одељења предавати са порезом, рукују окружне благајнице;
2. Да окружне благајнице врше непосредно исплату наставничких плата за све градове у којима се њихово службено седиште налази, а за све остале школске општине преко надлежних пореских одељења, којима ће благајнице отварати потребне суме кредита и са њима свршавати обрачуне на начин, који се практикује и за остало службено особље;

3. Да на овакој основи благајнице и одељења прихвате и сву осталу редовну надлежност, која је везана са пословима око издавања плата, као што су: наплата пореза и приреза, пошљај удичког процента Управи Фондова, вршење обу-става итд.

4. Саопштавајући ово наређење благајницима, пореским одељењима и управитељима осн. школа, а преко ових последњих и осталим наставницима, ми им препоручујемо, да се према овом наређењу управљају, и у колико нису за прошла два месеца

издате плате, да према овоме распису одмах ураде шта треба, с тим, да ни у ком случају не смеју благајнице да употребљују државни новац за плате учитељима.

ПБр. 2815.

13. марта 1899. год.

у Београду.

Министар финансија,

Вук. Ј. Петровић

Министар

просвете и црквених послова,

Андре Ђорђевић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 730-ти

12. марта 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *пот-председник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић и Лука Лазаревић; *од ванредних чланова*: Димитрије Ј. Путниковић и Јован Максимовић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 729-ог са-станка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. марта ове године ПБр. 21431/98, којим се Савету спроводи на оцену и ми-шљење дело: „Кћери и синови“ од Ериста Легуве-а у преводу г. Јована Несторовића, директора гимна-зије Доситеја Обрадовића. Савет је одлучио: да ово дело прегледају и своје мишљење о његовој вредности Савету поднесу: г. Миленко Марковић, проф. Гимназије Вука Ст. Караџића и Павле Ј. По-повић, проф. Гимназије Краља Александра I.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. марта ове године ПБр. 2645, којим се шаље на оцену молба г. Димитрија Путниковића, учитеља, да се његова „*Пољопривредна читанка*“, удешена за основне и продужне сеоске школе, може употребљавати као привремена помоћна књига у основним и продужним сеоским школама.

Савет је — разгледавши књигу, а саслушавши и мишљење извесних својих чланова, који су раније

били ову књигу прегледали, а с обзиром на то, што за сада нема никакве друге књиге, која би могла ову потребу подмирити, одлучио: да се „*Пољопривредна читанка*“ може употребљавати као привремена помоћна књига у основним и продужним сеоским школама.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. марта ове године ПБр. 2629, којим се шаље Савету на оцену и мишљење молба г. Сретена М. Аџића, да се његова књига „*Учитељеве забелешке*“, коју је он штампао у 1894-ој години, препоручи за књижице Народних Школа. Савет је с обзиром на то, што је ова књига похвално поздрављена, када је пре неколико година била објављена; а осим тога, што о њој похвално мисле и садашњи извесни чланови Савета, којима је дело познато, одлучио: да се књига: „*Учитељеве забелешке*“ пиз примера из васпитачкога рада од Сретена М. Аџића, може препоручити за књижице Народних Школа.

V

Саслушан је усмени реферат г. Луке Лазаревића, о молби г-це Евгеније Војиновићеве, учитељице женскога ручнога рада у Вишој Женској Школи, која је молила, да буде постављена за класну учитељицу у истој школи.

На основу реферата г. Лазаревића из кога се сазнало: да је г-ђица Војиновићева, свршивши Вишу Женску Школу провела још 3 године у Препарандији загребачкој, а осим тога, да је и за време своје службе у оvd. В. Ж. Школи (14 година) поред ж. руч. рада чешће предавала и фр. и немачки језик, то је Савет одлучио: да се г-ђици Евгенији Војиновићевеј на основу члана II закона о изме-

нама и допунама у закону о уређењу Више Женске Школе може признати квалификација за *класну* учитељицу у Вишој Женској Школи.

VI

За тим се прешло на говор о Наставним програмима за основну школу.

По прочитању израженога Програма за Науку Хришћанску, отворена је дебата о томе: да ли је потребно да се испред наставнога програма свакога предмета истакне и сам циљ наставе из тога предмета.

По завршетку дебате Савет је одлучио:

1) да се испред програма за сваки предмет у кратко обележи и сам циљ наставе за дотични предмет; и

2) да према овоме чланови Савета г. г. Јован Миодраговић и Милоје Влајић скрате одредбу о циљу наставе Науке Хришћанске, пошто је она код овога предмета опширно изложена.

Осим тога одлучено је: да се умоли Комисија за израду програма из Науке Хришћанске за средње школе, да и она овај програм са стручне стране прегледа и о њему Савету своје мишљење поднесе.

По том је прочитан *Програм из српскога језика са словенским читањем*.

Како је уз овај програм унесена и знатна количина грађе која се сматра као методичко упутство за предавање овога предмета, то је Савет по свршеној дебати одлучио: да г. г. Миодраговић и Влајић прегледају и овај Програм из српскога језика, те да у њему изоставе све оно што не иде чисто у програм за наставу, па тако преправљен да поднесу идућега састанка Савету на претрес и одлуку.

Тиме је овај састанак закључен.

САСТАНАК 731-ви

17. марта 1899. године

Били су: *Председник*: Д-р Војислав Бакић, *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Свет. Радовановић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник о састанцима 720., 721., 722. и 724. у коме су учествовали у саветскоме раду и ванредни чланови Главног Просветног Савета.

II

Прочитан је и примљен записник 730. састанка.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 16. марта ове године, ПБр. 2748, којим се Савету спроводи на оцену повуда г. Божа Кнежевића, професора, да министарство, из извора, који му стоје на расположењу, штампа другу књигу његових Принципа Историје, која носи назив: „*Проиориција у Историји*“.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену овога дела умоли г. др. Љубомир Недић, професор В. Школе у пензији, који је и прву књигу прегледао и оценио.

IV

Саслушан је усмени извештај г. архимандрита Кирила као председника комисије за израду наставнога програма из Науке Хришћанске за средње школе, о наставном плану из Науке Хришћанске за основну школу, који је по одлуци Савета на прошлome састанку био упућен комисији на преглед и оцену. Комисија је мишљења: да би с обзиром на важност наставе овога предмета, предложени програм ваљало у неколико изменити, и извесне партије у појединим разредима проширити.

Савет је, усвојивши изнесене разлоге за овакво мишљење, одлучио: да г. г. Јован Миодраговић, Милоје Влајић и Дим. Путниковић, према напоменама и примедбама г. архимандрита Кирила, које је и Савет усвојио, предложени наставни програм из Науке Хришћанске прераде и поднесу га идућој саветској седници на увиђај и одлуку.

V

Члан Савета г. *Милоје Влајић* — који због других службених послова није био на прошлome састанку, на коме је прочитан Наставни Програм из Српскога Језика, и донесена одлука, да се тај програм преправи и из њега изостави онај део методичкога упуства, који је уз програм унесен, — саопштава Савету своје побуде и разлоге, са којих је Наставни Програм израђен у ономе облику, у којем је пред Савет изнесен и прочитан. Г. Влајић наводи, да оно, што је, уз сами програм као допуна, унесено, није методичко упуство већ је то једна тачнија одредба ширега циља и потпунија одредба распореда наставне грађе, која ће у раду школском отклонити многе пометње, које се обично и често дешавају, нарочито кад су програми детаљисани, па за то он остаје и даље при томе, да из тога програма не би требало изостављати онај део, који иде као саставни део у сами детаљни програм за наставу, већ да остане онако како је изнесено у поднесеноме предлогу. Савет је поводом овога објашњења поново повео разго-

вор о Програмима за основну наставу, па је после краће дебате већином гласова одлучно: да остаје при својој одлуци, донесеној на прошлости састанку, то јест, да испред програма за сваки предмет буде у кратко изведен и циљ наставе дотичнога предмета и да се из поднесених програма

код свих предмета изостави све оно што се не односи чисто на сам програм.

Да овај посао изврше, одређени су: г.г. Јован Миодраговић, Мил. Влајић и Дим. Путниковић, чланови Савета.

Тиме је овај састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

III

Извештај г. Ст. Фогића,

школског надзорника за округ подрински.

Господину министру просвете и цркв. послова

У смислу члана 86. тач. н. закона о народним школама, част ми је поднети извештај о своме раду, за месеце октобар, новембар и децембар пр. године.

I. У дужност школског надзорника уведен сам 23. септембра, а дотле сам вршио дужност професорску у шабачкој гимназији. Ну како ми г. начелник није могао одмах одредити одељење за моју канцеларију, ја сам тек 1. октобра почео функционисати као школски надзорник.

У првој половини месеца октобра занимао сам се поглавито административним пословима, и трудно сам се, да се упознам са свима најважнијим школским уредбама, као и да сазнам и утврдим своју надлежност, како према општинској власти, тако и према свима државним властима, са којима стојим у вези због школских послова.

Организовати канцеларију и одредити правац раду, то је занета тежак посао, а нарочито кад се узме у обзир, да је звање школског надзорника нова установа, и да је закон о народним школама, нова школска реформа, коју треба успешно оживотворавати.

С једне стране стоји школски надзорник као нов у својој дужности, а с друге наставници необавештени о новом школском закону, те занста у таквој ситуацији лако се може у погрешке пасти. Свакојако да би се мање грешило, да су упутства школским надзорницима одмах издата, и да им је прецизиран делокруг рада.

Од како сам уведен у дужност школ. надзорника, трудно сам се и трудим се, да се даде добар правац настави, да наставнике упутим на прави наставнички позив, и да им поред улоге васпита-

чке ставим у дужност, да потпомажу све што може послужити на корист и прогрес оној околини у којој живе, јер од тога индиректно зависи и напредак нашега народа.

Ја налазим, да школски надзорник није само коректива за наставу и наставнике, већ да је у својој околини буде покретач сваког културног прогреса стојећи, преко школе, у вези са општином и многим факторима државним, који су позвани да раде на прогресу народном и државном.

Да овој дужности одговори школски надзорник, потребно је и доста труда и доста времена. А кад се овако буде радило, народ ће са извесним поштовањем сматрати чин школског надзорника и озбиљно ће школу и просвету заволетти.

Ако ми школски надзорници у првој години својега рада не будемо у свему успели, не треба нас оштро прекоревати, већ нас треба упутити на бољи пут, а довољно ће бити ако се успе, да се у свему одреди добар правац, па ће временом, бити занста користи колико од новог школског закона толико и од рада школског надзорника.

II. Од половине месеца октобра па до 19. децембра закључно, прегледао сам рад 54 наставника-це и присуствовао збору учитељског удружења, који је држан 22. новембра у јадр. Љешници. У томе времену било је и прекида у вршењу ревизије — прегледа школе и то због административних послова, и због рђавог времена. Признати морам, да је требало више школа прегледати, али то није било могуће, јер би ми сав административни рад стао, што нисам никако смео допустити.

Прегледу школа доста је сметало и то, што распоред учитеља у повереном ми округу није био дефинитивно довршен до краја месеца октобра, а неки су наставници стизали на дужност и у новембру.

За све то време требало је живо настати, да се попуне наставничка места у оним школама, које

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

су биле остале без наставника и да се отворе нова одељења, где су прилике за то биле.

У томе времену, и то у првој половини месеца децембра, ваљало је својски радити на прикупљању разних података, ради склапања окр. школског буџета. — Сви подаци тачно су прикупљени и буџет је састављен тако, да ће се имати добре материјалне подлоге за рад у 1899. години.

Тражени су и потребни подаци за контролисање појединих школских буџета, јер ови су били махом рђаво склопљени и као такви враћени су дотичним школским општинама, да их по примедбама поправе, а нарочито, да предвиде и унесу у буџет извесну цифру, за грађење нове школе, ако је школа привремена и стоји у обвези да се нова сагради.

По наређењу окружне власти ишао сам као члан комисије у Бадовинце и Десић, где сам на свечан начин примио с комисијом нове школске зграде похваливши том приликом вредноћу и пожртвовање дотичних општина и њиних грађана.

Исто тако, нашао сам за потребно да сазовем одбор школе Оридске и да подејствујем, да се леним начином из касе школске учини помоћ школи у М. Врањској, која се ове године издвојила из школске општине Оридске, а није имала довољно средстава, да школску зграду преправи и снабде потребним училима.

Односно наставе, могао бих поднети посебан извештај о свакој прегледаној школи, али ја мислим, да то исцрпно учиним на крају школске године. Толико само могу казати, да се настава, у свима школама са малим изузетком, изводи доста добро, где год су наставници отпочели школски рад на време т. ј. у почетку школске године. — У осталим школама осећа се знатна празнина, по код ваљаних наставника, временом ће се постићи успех у свима предметима. Свима наставницима дата су потребна упутства о томе, како ће наставу изводити а шта је у сваком предмету најважније.

Од свих предмета највећу бригу задаје наставницима увођење ручног рада. Многи су наставници увели ручни рад по своје нахођењу, више дилетантски, јер је мали број наставника који су свршили курс ручног рада, и који као са свим оспособљени могу тај предмет предавати.

За теоријску спрему имају наставници доста прилике и да се обавесте, али се за изучавање овога предмета изискује практична средина, те према томе, нема могућности, да се „ручни рад“ још ове школске године уведе с успехом, у све школе.

Сматрајући, да је главно правило у настави то, да наставник мора добро знати предмет у коме

жели васпитати свога васпитаника, ја сам намеран, да о великом школском распусту отворим у Шапцу курс за изучавање ручног рада и да позovem све наставнике, који нису имали прилике, да се у тој техничкој дисциплини поуче и усаврше.

На тај начин, надам се, да ће се настава ручног рада корисно и успешно увести у све школе тек почетком нове школске године, јер ће бити довољно оспособљених наставника за ту техничку наставу.

Поред радионица за ручни рад, које су отворене у Крупњу и Лозници, отвориће се, у току године радионице: у Шапцу за слојдово столарство и картонажу; у Бадовинцима за слојдово столарство; у Клењу и Комирићу за плетарство; ако буде могућности отвориће се још две радионице за слојдово столарство. Толико ће бити довољно за ову годину, а по времену, моћи ће се ићи даље са отварањем радионица и завођењем ручног рада.

За подизање угледних школских вртова учињен је корак, а надам се, да ће се, ове године, подићи у сваком срезу бар по два угледна врта. Наставницима који буду озбиљно прихватили овај посао, послаће се извесна сума новца као помоћ, а корист од обрађених вртова биће њихова.

Подизући сваке године по неколико угледних вртова, временом ће се увидети и фактичка корист од њих, јер ће то знатно утицати на околину, и побудиће вољу за рационалнију пољопривреду.

За сада најтеже иде са отварањем продужних школа, јер је до сада отворено шест продужних школа, а послато је 20 циркулара школским одборима, но надам се да ћу добити извештај, да је још која школа отворена.

Што тако тешко иде са отварањем продужних школа, узрок је у томе, што је расписом за отварање тих школа остављено школским одборима на вољу, хоће ли школу отворити или не. Што год пије законом наређено, то школски одбори узимају олако, па тако је и с продужним школама.

Кад све извештаје добијем, јавићу у којима су местима отворене продужне школе.

Сви расписи г. Министра Просвете саопштени су школама преко средњих власти и све се школе доста тачно придржавају закона и наредаба. Што има неуредности у понеким школским општинама, узрок је привременост данашњих председника и још несређено питање о груписању политичких општина, које стоје у тесној вези са школским општинама.

Ја у опште смем констатовати, да су скоро сви наставници доста заинтересовани за школу и рад; да међу њима, с малим изузетком, влада мир

и слога, тако да се може очекивати, да ће, временом, школство бити знатно унапређено, а особито ако се постепено, буде радило на подизању наставничке снаге, и ако се наставници буду држали правог позива наставничког.

При свем том жалим, што морам доставити г. Министру, да сам био принуђен казнити неке наставнике због кривица, по чл. 65. зак. о народ. школама. — На име казнио сам: Актом Бр. 154 од 1. новембра 1898. год. — *Писменом оиоменом* наставнике школе Богатићске, г. Милана Павловића, г-ђу Ружицу Дабићеву и г-ђицу Анку Ожеговићеву — због свађања и пискарања.

Исте наставнике казнио сам актом Бр. 273. од 3. новембра 1898. г.; — *укором*, — нашавши, при прегледу школе, да су неуредни у дужности, и да не врше тачно прописе члана 64. зак. о народним школама.

Казне су дејствовале на наставнике, јер је од тога времена у тој школи мир, а наставници уредно врше своју дужност.

Вршећи преглед школа, дошао сам био у Глоговац. Учитеља г. Крсту Војиповића нисам био затекао и тако сам извршио преглед школе сам. Учитељ је био отишао у Шабац, а није тражио ни од кога осуство од дужности, ма да је могао знати, да сам у близини његове школе и да му могу школу походити.

По што учитељ није оправдао своје одсуство од дужности, ја сам га, актом Бр. 207, од 10. новембра 1898. год. казнио *укором* по чл. 66. зак. о народним школама.

Може бити, да наставници ове казне тешко сносе, али ја сам морао савесно вршити своју дужност.

Ово је мој први извештај, који је може бити непотпуни, но други извештај показаће обилатијег рада, јер се тек сад највећи посао отвара.

Завршујући свој извештај, ја сам слободан изјавити, да ће ми бити немогуће, по три пут, све школе прегледати, јер је школски округ веома велики, а број наставника достигао је максимум за једног школског надзорника, а уз све то администрација је веома развијена.

И кад буду школске прилике потпуно сређене, ипак ће довољно бити, ако се школском надзорнику одреди највише до 100 наставника у област његове ревизије, јер са толиким бројем моћи ће се добро управљати, а и преглед школе вршиће се брже и тачније.

У олакшицу школским надзорницима, а на углед учитељству служило би, ако би се укинуо досадашњи начин оцењивања наставника, *белешком*, и

завело, да се учитељи оцењују кондуитом, као и сви службеници државни.

Не може се порећи, да су школски надзорници у великим окрузима преонтеређени дужношћу, а да им се, по времену, мора служба олакшати, јер само на тај начин, моћи ће се очекивати, да ће школски надзорници својој дужности достојно одговорити, да ће им се служба омилиети.

Господину Министру
понизаи

Стев. Фотић,
школски надзорник

IV.

Извештај г. Љуб. Протића,

школског надзорника за округ крагујевачки

Господину министру просвете и цркв. послова

Према члану 86 тачка и закона о народ. школама част ми је поднети господину министру тромесечни извештај о школама у повереном ми округу.

Дужност шк. надзорника примио сам 8. октобра и одмах у самом почетку имао сам врло много послова, који су се поглавито тичали спољашње стране школа: од појединих управитеља и учитеља добијао сам месечне извештаје у којима су ми јављали да немају ни најпречих школ. потреба нити су школ. зграде доване у ред. И ако сам све радио сам, ипак сам одмах све учинио, да се зграде оправе и набаве школске потребе, без којих је наставницима немогуће радити. Хтео сам да се учитељима учини све у почетку рада, па да после и ја, особито кад буду иснити на крају школ. године, од њих тражим све што су дужни урадити за васпитање школ. омладине.

Са незадовољством константујем да сам у томе у неколико успео, јер школ. одбори нису изашли на сусрет мени у извођењу новог закона. О овоме су ме уверавали учитељи у месечним извештајима, а и лично сам се о томе уверио, кад сам у другој половини октобра и првој новембра обилазио школе у срезу гужанском и јасеничком. Тако сам тада у вучковичкој, закутској, годачичкој и др. школама нашао да није набављен ни школ. дневник, већ су имена ђачка забележена на хартије. У трнавској школи тога као и других школ. потреба нема ни данас због чега сам молио господина министра да председника школ. одбора казни.

Узрок што се школске потребе рђаво набављају био је: немање новаца, — тако је гласио одговор и наставника и појединих школ. одборника, које сам код школе затицао и које сам нарочито гдегде звао као школске благајнике. А новаца нема ни данас још само зато што школ.

касе не беху (а то на жалост ни данас није свршено) одвојене од општинских каса, као што је нови закон мудро предвидео. Општински председници навикли су да имају неки извор за њихове „потребе“. То је пређе био у доста случајева, порез. Сад је то престало због јаче и веће контроле, зато је њима добро дошао и школ. прирез као замена; хтели би да им бар овај послужи за подмиривање потреба и старих навика. То је, по мом мишљењу, побуда, што касе у већини општина нису одвојене. Председници су остали да и после новог закона рукују школ. повцем; негде је изабран по закону школ. благајник, али му нису дали ни паре школ. приреза. Ја сам настао да и ово питање решим како закон наређује, и кад будем у томе успео, онда је више него поуздано, да неће школе трпети оскудице у оправци шк. зграда и у набавци настав. ерестава.

Кад су видели председници да баш морају растати се са школ. касама, они су их почели одвајати, али се јавила опет једна тешкоћа за мене а зло за школе, које законску одредбу чини илузорном: они неће да предају прирез школ. благајницима, јер у овом округу у срезовима: гругањском, крагујевачком и јасеничком порез прикупљају још председници, па предају пореским одељењима а школ. прирез задржавају код себе, и ако је пореско одељење у вези Ваше раније наредбе заповедило да га уредно предају школ. благајницима. То ме је натерало те сам и ја раније молио господина министра да поради да се — ако и даље остане овако прикупљање пореза — изда наредба да сви председници предају и школ. прирез пореским одељењима, а ова школ. благајницима, којима неће бити тешко долазити и узимати га. Они и сами ово желе, јер им је теже чекати, кад ће им дати коју пару председници после мољакања, које обично остаје узалудно.

У осталом ја ћу све учинити, што могу, да се ова законска одредба изврши, а надам се да ће ми господин министар опростити, ако му будем каткад због овог досађивао својим писањем и молбама.

Велико је зло у школама: неуредно долажење ученика у школу; сваки сељак нема још довољно свести о вредности школовања и за то нерадо даје дете у школу, отуда се и данас многи ђаци воде по списковима као такви, у самој ствари они не долазе по 1, 2 па и 4, 5 и 8 г. у школу. Неки сам дан ослободио двојицу из Лапова, који су ожењени још пре 2 године и имају по једно дете, а све су се до тог дана водили као ђаци. Било је лабавости у вршењу Ваших наредаба и код учи-

теља и код школ. одбора, па је се ово могло дешавати. Ја сам настао да ово зло прекратим; кад будем дошао да вршим испите на крају школ. године морају бити сви ученици на испиту — ово је моја општа заповест у којој сам год школи био. А ко има разлога, рекао сам даље, да му се дете испише, нека моли редовним путем, па ће се по закону учинити: или ће се ослободити или мора продужити и свршити школу. Многи су молили, доста сам их ослободио а многе натерао у школу. Али има огроман број родитеља који нити моле нити шаљу децу у школу, и ја сам наредио да их кажњавају по закону, зато сад има и огроман број кажњених, тако на пр. у гривачкој школи кажњено је до 40 родитеља са преко 600 динара.

При ослобођавању ученика учинио сам једну погрешку — ако се и рад по закону може сматрати за грех — јер сам ослобођавао (по чл. 21) само крајње сиромаше, кад је разлог молби био сиротиња. Да сам смео, ја бих ослободио све који не долазе по неколико година, па и ако нису сироти ни престарили. Лакше је и боље пречистити са овима, само по имену, ђацима, без обзира на имовно стање, па после нови закон применити само на праве ђаке, који сада уче и који су ове године уписани. Али је закон јасан и ја нисам смео да се о њега огрешим. Ако би ми господин министар дао одобрење, ја бих то сад учинио општим списком свима школама, или, да не би било злоупотребе од стране учитеља и школ. одбора, тражио бих списак свих тих ђака, па бих их ја ослободио, јер има доста родитеља који су имућни, па су удесили са председницима као да су новчану казну заменили затвором, ма да то не сме бити а при тем они нису ни лежали у затвору. Председници су то само написали за неки мали бакшиш, само опет да и нови закон изиграју у своју личну корист а на штету школе и државног ауторитета. Овакав је случај био у Лапову: родитељ на пр. плаћа 150 дин. пореза, а суд ми, односно заступник председника јавља да је новчана казна издржата затвором.

Рад у школи где нема сметња и где није било прекида, (као што је био у Баточини због шарлаха 15 дана прекид), напредује, особито где су у школи бољи и савеснији наставници и где се почело радити од почетка школ. године. Све што није добро у раду где год сам посетио школу, давао сам упутства, како да се ради и у чему су погрешке, и ја се надам, уопште, добром успеху на крају школ. године, о чему ћу опширно реферисати господину министру.

Имам наставника и немарних у вршењу дужности као и председника школ. одбора, ну ја на

њих нарочито мотрим; неке сам казнио, о чему сам и господина министра известио; неке ћу обићи и 3—4 пута на рачун оних који су у дужности тачни, уредви. И једног сам председника казнио са пет динара, што ни до данас није држао одборске седнице, али и према другима, како учитељима тако и председницима, бићу немилосрдан кад год видим да хоће да закон омаловаже и изиграју.

Ја хоћу, господин министре, да оправдам Ваше поверење, да урадим све што могу и уем; не могу ли успети, онда ћу ја пре побећи са овог места него што ћу допустити да се закон изиграва

и да у школама иде како је до сад. Једно ми је само криво: што је посао канцеларијски огроман, те ми одузима веома много времена, које би иначе употребио на упућивање учитеља у раду, а зато сам до сад — сем упућивања појединих — држао две конференције у Крагујевцу.

Завршујући овај извештај, ја молим господина министра да верује да ми је жеља да искрено и савесно послужим и школи и господину министру коме сам увек

понижан и послушан
школ. надзорник,
Љуб. М. Протић

Статистика испита зрелости за 1897.—1898. школску годину. — Statistique de l' examen de maturité pour l' année 1897.—1898.

(Свршетак)

II Реалке

На испиту зрелости пријавило се ученика у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	8	12
ужичкој	8	7
свега	16	19

У београдској реалци број приправника је порастао за пет година, а у ужичкој је опао.

У опште број приправника порастао је за последњих пет година.

Тако, на сто приправника у години 1893. долазило је 119 у години 1898.

Од ових приправника положило је испит *на чисто* у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	4	3
ужичкој	6	2
свега	10	5

Од сто ученика положило је испит *на чисто* у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	50·00	25·00
ужичкој	75·00	28·57
у опште	62·50	26·31

Процент приправника, који су на чисто положили испит, био је године 1893. већи него у години 1898.

Одбијених на три месеца било је у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	2	6
ужичкој	1	2
свега	3	8

Процент одбијених на три месеца био је овакав у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	25·00	50·00
ужичкој	12·50	28·57
у опште	18·75	42·11

Одбијених на годину дана било је у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	2	2
ужичкој	1	3
свега	3	5

Процент одбијених на годину дана износио је у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	25·00	16·67
ужичкој	12·50	42·86
у опште	18·75	26·31

Одбијених на три месеца и на годину дана било је више 1898. године него 1893.

По успеху од сто ученика било је:

у реалкама	1893. године				1898. године			
	одличних	в. добрих	добрих	слабих	одличних	в. добрих	добрих	слабих
београдској	14·28	42·86	28·57	14·29	—	25·00	50·00	25·00
ужичкој	12·50	37·50	37·50	12·50	14·29	28·57	57·14	—
у опште	13·33	40·00	33·34	13·33	5·26	26·32	52·63	15·79

У 1893. години било је највише врло добрих ученика, а 1898 год. добрих.

Општи успех био је у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	3·6	3·0
ужичкој	3·5	3·6
свега	3·6	3·2

У београдској реалци био је бољи успех у години 1893., а у ужичкој готово подједнак успех.

У опште у реалкама био је бољи успех у години 1893.

Просечна година живота једнога ученика износила је у реалкама:

	1893. год.	1898. год.
београдској	21·13	18·83
ужичкој	18·25	19·14
у опште	20·31	19·53

По месту рођења било је ученика:

у реалкама	1893. године		1898. године	
	из Србије	ван Србије	из Србије	ван Србије
београдској	8	—	10	2
ужичкој	8	—	7	—
свега	16	—	17	2

ПРОЦЕНАТ

београдској	100·00	—	83·33	16·67
ужичкој	100·00	—	100·00	—
у опште	100·00	—	89·47	10·53

1893. године није било ни једнога приправника рођеног ван Србије.

Од сто ученика рођених у Србији било је:

у реалкама	1893. године		1898. године	
	грађана	сељана	грађана	сељана
београдској	87·50	12·50	75·00	25·00
ужичкој	37·50	62·50	85·71	14·29
у опште	62·50	37·50	83·33	16·67

У години 1893. било је два пута више сељана, него у години 1898.

У опште било је ученика:

у реалкама	1893. године		1898. године	
	грађана	сељана	грађана	сељана
београдској	7	1	9	3
ужичкој	3	5	6	1
Свега	10	6	15	4

У ПРОЦЕНТУ БИЛО ЈЕ УЧЕНИКА ПО МЕСТУ РОЂЕЊА

београдској	87·50	12·50	75·00	25·00
ужичкој	37·50	62·50	85·71	14·29
у опште	62·50	37·50	78·95	21·05

Односна размера између приправника у години 1893. и 1898. била је код ученика грађана као 100 : 150, а код сељана као 100 : 67.

По занимању родитељском било је процената ученика од

у реалкама	1893. године							
	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
београдској	—	25·00	12·50	37·50	12·50	—	12·50	—
ужичкој	12·50	—	—	12·50	12·50	37·50	—	25·00
у опште	6·25	12·50	6·25	25·00	12·50	18·75	6·25	12·50
1898. године								
београдској	8·33	25·00	—	16·67	8·33	8·33	16·67	16·67
ужичкој	—	28·57	28·57	14·29	14·29	14·28	—	—
у опште	5·26	26·31	10·53	15·78	10·53	10·53	10·53	10·53

Године 1898. највише је било чиновничких синова, а године 1893. трговачких.

III Гимназије и реалке

На испиту зрелости било је кандидата

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	139	163
у реалкама	16	19
у опште	155	182

У опште је број приправника порастао и у гимназијама и у реалкама.

На сто приправника у години 1893. долазило је 117 у години 1898.

Положило је испит на чисто :

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	117	102
у реалкама	10	5
у опште	127	107

Од сто ученика положило је испит на чисто

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	84·18	62·58
у реалкама	62·50	26·31
у опште	82·00	58·79

Процент приправника и у гимназијама и у реалкама, који су на чисто положили испит зрелости, био је за 23·21 већи у години 1893.

Одбијених на три месеца било је

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	12	28
у реалкама	3	8
у опште	15	36

Процент одбијених на три месеца био је овакав :

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	8·63	17·18
у реалкама	18·75	42·11
у опште	9·03	19·77

Одбијених на годину дана било је :

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	9	26
у реалкама	3	5
у опште	12	31

У проценту одбијених на годину дана било је :

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	6·47	15·95
у реалкама	18·75	26·31
у опште	7·74	17·03

Процент приправника одбијених на три месеца и на годину дана био је већи 1898. год. и у гимназијама и у реалкама.

По успеху било је ученика :

У ШКОЛАМА	1893. године				1898. године			
	одличних	врло добрих	добрих	слабих	одличних	врло добрих	добрих	слабих
у гимназијама	26	56	47	10	11	51	74	27
у реалкама	2	6	5	2	1	5	10	3
свега	28	62	52	12	12	56	84	30
П р о ц е н т								
у гимназијама	18·71	40·29	33·81	7·19	6·75	31·29	45·40	16·56
у реалкама	13·33	40·00	33·34	13·33	5·26	26·32	52·63	15·79
свега	18·18	40·26	33·77	7·79	6·59	30·77	46·16	16·48

1893. године највише је било врло добрих ученика и у гимназијама и у реалкама, а 1898. било је највише добрих.

Слабих ученика било је два пута више у години 1898. него у години 1893.

Средња оцена успеха износила је :

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	3·7	3·3
у реалкама	3·6	3·2
у опште	3·7	3·3

Средњи успех био је бољи 1893. године, него 1898.

По годинама живота било је:

	1893. ГОДИНЕ										1898. ГОДИНЕ							
	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	18	19	20	21	22	23	24	25
у гимназијама	8	35	39	27	13	6	5	2	2	2	30	42	27	29	21	8	5	1
у реалкама . . .	—	3	5	1	4	—	2	—	—	1	4	5	6	2	2	—	—	—
у опште . . .	8	38	44	28	17	6	7	2	2	3	34	47	33	31	23	8	5	1

П Р О Ц Е Н А Т

у гимназијама	5·76	25·17	28·06	19·42	9·35	4·32	3·60	1·44	1·44	1·44	18·41	25·77	16·56	17·79	12·88	4·91	3·07	0·61
у реалкама . . .	—	18·75	31·25	6·25	25·00	—	12·50	—	—	6·25	21·04	26·32	31·58	10·53	10·53	—	—	—
у опште	5·16	24·52	28·39	18·03	10·97	3·87	4·52	1·29	1·29	1·93	18·68	25·82	18·13	17·03	12·64	4·40	2·75	0·55

У гимназијама највише је било приправника у 19. години 1893. и 1898. год., а у реалкама је било 1893. највише у 19. год., а 1898. у 26. години.

Просечна година живота једнога ученика износила је:

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	19·55	20·11
у реалкама	20·31	19·53
у опште	19·61	20·06

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ИЗ СРБИЈЕ	ВАН СРБИЈЕ	ИЗ СРБИЈЕ	ВАН СРБИЈЕ
у гимназијама	123	16	141	22
у реалкама . . .	16	—	17	2
свега	139	16	158	24

У П Р О Ц Е Н Т У

у гимназијама	88·49	11·51	80·37	19·63
у реалкама . . .	100·00	—	89·47	10·53
свега	89·68	10·32	86·81	13·19

Ученика рођених ван Србије било је више 1898. год., а у реалкама није их било 1893. год.

Ученика рођених у Србији било је:

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ГРАЂАНА	СЕЉАНА	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
у гимназијама . . .	100	23	105	36
у реалкама	10	6	14	3
у опште	110	29	119	39

П Р О Ц Е Н А Т

у гимназијама	81·30	18·70	79·43	20·57
у реалкама	62·50	37·50	82·35	17·65
у опште	79·14	20·86	75·32	24·68

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

И у гимназијама и у реалкама било је више грађана него сељана и у 1893. и у 1898. години.

У опште у години 1893. било је за 3·82 процента више грађана а за 3·78 мање сељана него у години 1898.

Приправника рођених ван Србије било је:

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ГРАЂАНА	СЕЉАНА	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
у гимназијама	10	6	10	12
у реалкама	—	—	1	1
свега	10	6	11	13

П Р О Ц Е Н А Т

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ГРАЂАНА	СЕЉАНА	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
у гимназијама	62·50	37·50	81·82	18·18
у реалкама	—	—	50·00	50·00
свега	62·50	37·50	45·83	54·17

У опште било је:

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ГРАЂАНА	СЕЉАНА	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
у гимназијама	110	29	115	48
у реалкама	10	6	15	4
свега	120	35	130	52

П Р О Ц Е Н А Т

	1893. ГОДИНЕ		1898. ГОДИНЕ	
	ГРАЂАНА	СЕЉАНА	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
у гимназијама	79·14	20·86	70·55	29·45
у реалкама	62·50	37·50	78·95	21·05
свега	77·42	22·58	71·43	28·57

Ученика рођених у Краљевини Србији било је по занимању родитељском од

	1893. ГОДИНЕ								1898. ГОДИНЕ							
	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
у гимназијама	13	38	5	37	16	14	6	10	13	37	12	42	12	31	1	15
у реалкама	1	2	1	4	2	3	1	2	1	5	2	3	2	2	2	2
у опште	14	40	6	41	18	17	7	12	14	42	14	45	14	33	3	17
П р о ц е н а т																
у гимназијама	9.35	27.34	3.60	26.61	11.51	10.08	4.32	7.19	7.98	22.70	7.36	25.77	7.36	19.02	0.61	9.20
у реалкама	6.25	12.50	6.25	25.00	12.50	17.75	6.25	12.50	5.26	26.31	10.53	15.78	10.53	10.53	10.53	10.53
у опште	9.03	25.81	3.87	26.45	11.61	10.97	4.52	7.74	7.69	23.08	7.69	24.73	7.69	18.13	1.65	9.34

У гимназијама највише је било 1893. год. правника од родитеља чиновника, одмах за тим од трговаца; а године 1898. највише је било трговачких синова, за тим чиновничких.

У реалкама 1893. године највише је било трговачких синова, а 1898. чиновничких.

У опште матураната и 1893. и 1898. године највише је било трговачких и чиновничких синова, а најмање године 1893. наставничких синова а године 1898. служитељских.

На сто матураната трговачких синова, рођених у Краљевини Србији, долазило је синова од родитеља осталих занимања

	1893. год.	1898. год.
у гимназијама	276	288
у реалкама	300	533
у опште	278	304

З. Р. И.

НАУКА И НАСТАВА

ХРАНА НАШЕ СЕЉАЧКЕ ДЕЦЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

од
д-ра Милана Јовановића-Ватута
професора Велике Школе

— „Ко ти је највећи непријатељ?“ —
— „Празна торбица.“ —

Народна италијанка.

„Dem Verbrecher hat der Staat seinen
Anwalt bestellt; sollte ein hungriges
Schulkind nicht auch seinen Anwalt
finden?“¹⁾

(Наставак²⁾)

Sonderregger.

III. ОДГОВАРА ЛИ ТАЈ САСТАВ ХРАНЕ ПОТРЕБАМА ДЕЧЈЕГ ТЕЛА

Кад смо већ сазнали хемијски састав хране наше сељачке деце жичког и студеничког среза и одредили, колико се од њених појединих глав-

¹⁾ „Злочинцу је држава одредила бранноца; зар да га гладно баче не може наћи?“

²⁾ Види свеску за март.

Sonderregger.

них састојака — дакле од беланчевине, масти и угљен-хидрата — у децје тело прими и тамо асимилује, преостаје нам онда још само да решимо питање, је ли та количина довољна за подмиру свих потреба детињег организма. Другим речима: — одговара ли тај састав хране физиолошким задаћама тога доба.

При процени хране у томе правцу одлучују — као што то и сами знате — разне прилике. Кад је питање о разумној, (по хранивој и новчаној вредности) рационалној исхрани, онда се поред састава и сварљивости саме хране узима у рачун још и поднебље, доба године, пол, доба човечјег живота, обичаји и навике, напоран посао или мир и беспослица и т. д. Све то (квалитативно и квантитативно) мења промет материја у телу, а према томе онда и потребе његове. Тако је н. пр. познато, да се зими више гладни и више једе

него лети, а и то је стара ствар, да ће човек више хране требати и тражити, кад је на каквом тешком послу, него кад се цео дан лежи и у постели одмара — или: да је теже мушкарца нахранити, него жену и т. д.

Али међу свим тим приликама највећу пажњу заслужује баш доба самога развитака — а нарочито доба детињства. Не само за то, што су у том добу — бар за прво време његово — органи за исхрану непотпуни и неразвијени, те не могу сваку врсту хране добро да поднесу и лако да је свладају, него још више тога ради, што се природне, физиолошке задаће и потребе детињег организма у многоструком погледу баш битно разликују од природних, физиолошких задаћа и потреба развијена и одрасла човека. Тих разлика има веома много, али нас у овом питању интересују само две-три. Ево, дакле, у главном, узрока, за што се на храну деце мора нарочито пазити.

Као што сам већ напред наговестио, то иште пре свега сам напредак тела. *Дете треба да се развија*, а то ће рећи: треба телом да порасте, а снагом да ојача. Новорођенче је малешко и слабачко створење, и тек из тог ситног и нејаког првића ваља да постане одрастао и снажан човек. Другим речима: поред оних обичних животних потреба сваког одраслог члана мора детиње тело добивати с поља још и градива, којим ће сокове, ћелије и ткива својих органа и прибора најпре у обичној мери одржавати, па онда и сразмерно умножавати. Тек тако ће моћи поједини делови његови, а тиме укупно и цела маса његова, расти и физиолошки напредовати.

Где је права мера и граница тог физиолошког напредовања, и колико је човеку те грађе потребно, да доврши то напредовање, па да стигне до границе свог потпуног узраста, не би се могло одсеком тачно рећи. Као и сва друга питања о исхрани, тако и то зависи од разних прилика, а те прилике не могу се унапред оценити. Једино поуздано мерило за приближну оцену тога потрошка пружају нам просечне мере нашега тела у појединим одсецима његовог развитака, па зато се њима служимо, да до тих података дођемо. Зна се н. пр., да је просечна тежина новорођенчета око 3200 гр., а дужина (или висина) око 50 сантиметра, па те мере су нам у томе полазне тачке. Исто је тако утврђено, да је просечна тежина потпуно одраслога, зрелог и средовечнога човека око 65 кгр. а просечна висина око 166 сан-

тиметра. Обично се узима — а и наука то потврђује — да човек наврши период свог телесног развића око 25. године живота, па да према томе, после тога рока слабо кад има изгледа, да ће се још и даље развијати. Ако не пре, али обично и редовно у то доба „човек стане на снагу“ (као што то сасвим добро наш народ вели), и то доба може послужити као завршна тачка нашег посматрања, или права граница физиолошког развитака. За то се с правом сме рећи, да разлика између тих мера човечјег тела представља у исти мах и укупан напредак његов. Човек, дакле, (по просечном рачуну из небројених посматрања и мерења) за првих 25 година свога живота треба да добије око 60 кгр. у тежини или маси тела, а око 120 сантиметра у висини. Тежина му се за то време готово у двадесестручи, — а то је много.

Сразмерно најзаматнији део тог телесног напретка одговара добу првога детињства. Прве године живота су у телесном развоју најобилније и најодсудније, јер у првој години дете своју тежину утростручи¹⁾. Али и каснији одељци детињства и младости имају одсека, кад је тај напредак живљи и бурнији. Има их баш и у добу од 7. до 12. године, — дакле таман за време школовања у основној школи — а то нас и интересује.

Према тачним мерењима и појединим одељцима живота утврђено је, да здраво, у редовним приликама отхрањено и однеговано, дакле нормално дете од своје 7. па до 12. године треба да порасте 25—30 сантиметра у висину, а за 15—20 кгр. по тежини. Поједини одељци тога доба разликују се међусобно, а колика је просечна разлика, показују ево ови бројеви. Дете просечно порасте

а.) тежином:

Између	7. и 10. г.	за	30 до 35 гр.	недељно
„	11. „ 12. „	„	50	„ „
„	13. „ 14. „	„	100	„ „

б.) висином:

Између	9. и 10. г.	за	2·17 сант.	годишње
„	10. „ 11. „	„	4·31	„ „
„	11. „ 12. „	„	4·85	„ „ ²⁾

Као што из тих података видите, напредак детињег тела у томе добу није баш незна-

¹⁾ Од 3·2 кгр. стиже свршетком 1. год. до 9 кгр.

²⁾ По мерењима, која сам ја вршио у овдашњим школама, изгледа, да ће ти бројеви бити за нашу децу већи. Позитивно то не могу још тврдити, док испитивања не довршим.

тан, и ако се не може рећи, да је бујан. Сем тога је тај прираст важан и за то, што служи за основу даљем напредовању, а оно је одмах после овог доба много јаче. Тако н. пр. (по Антропометрији) излази, да човек просечно највише порасте у својој 14. години — за 5·79 сантиметара — а да највише тежином добије у својој 16. год. — око 6 кгр. Ко би, дакле, заостао у овом претходном (и онако тихом) добу, тај би и то морао надокнадити у периоду одмах за тим, а баш тај период живота је по себи бујан и са више страна за развој тела одсудан, па гдекада и опасан. Такве неправилности и такви скокови у развоју могли би штетно утицати на напредак појединих органа и система, па тиме и на целокупан састав тела. С тога је сасвим основано оно старо и опште веровање нашега народа, да није добро, кад дете у првом времену свога детињства, рецимо до своје 10. или 12. године — слабо напредује, па се тек после тога доба у један мах „отргне“, те „као из воде иштркља“. И прираст и напредовање тела има својих закона — има свој физиолошки ток, па кад од њих одступи, ласно се измеће у болест.

Сваки прираст у тежини тела, сваки напредак у висини, пореклом је својим из онога материјала, што га човек храном у себе унесе. Другог извора том напретку нема ништа може бити, и храна је (уз ваздух и воду) једино градиво, из којег тело своје ћелије, своје сокове и своја ткива изводи — којом, дакле, само себе одржава, дограђује, диже и унапређује. Ако храна у тој задаћи изневери или макар деловице омакне, онда је сасвим природно, да ће и свеколики физиолошки напредак тога доба било сасвим изостати, било приметно успорити и закаснити. *Добра храна је, дакле, једна од најглавнијих повода за правилно напредовање тела у детињству* и младости, па с тога се баш у то доба мора на њу нарочито пазити.

Али се већ давно зна, а и наука то потврђује, да сви саставни делови хране немају подједнаку вредност у извођењу саставних делова или масе самога тела. Као што сам већ с почетка наговестио, маст и угљен-хидрати немају у томе никаква удела, и (уз неорганске делове хране: воду и разне соли) једина је беланчевина, из које се могу ћелије, сокови и ткива изводити и обнављати: — из којих се маса тела одржава, попуњава и дограђује. Њу,

дакле (као што то већ напред нагласих), не можемо ни чим другим заменити, него је морамо увек у храни имати, и то баш таман у оној количини, која је довољна да потпуно задеже као грађа за онолики напредак, колики одговара правилном развоју тела за то доба. Ако тога не буде; ако младоме организму у добу његовог најбољег развоја буде недостајало баш беланчевине као једине грађе, из које (пored воде и разних соли) постају ткива, органи и прибори, онда ће узраст, тежина и једрина нашега тела заостајати. Другим речима: — при такој храни дете ће споро расти или сасвим закржљавити, па — може бити — и целога века кржљаво и слабуњаво остати.

Према томе сасвим је јасно, да детиње тело за време свога развоја треба сразмерно више беланчевине, него тело ма које одрасле особе. Оно мора из тога материјала истерати двоје: 1., старе своје делове одржавати и њихове губитке подмиривати; и 2., нове делове своје зграде изводити, а старе повећавати и проширивати. Оно се, дакле, у том добу не може задовољити с оним сразмерним количинама беланчевине у храни, којим се обично задовољава тело одраслога човека.

Да је то доиста тако, и да детињи организам треба да у храни потроши сразмерно више беланчевине него одрасла особа, назиремо ми већ по обичном посматрању и свакидањем искуству, па се према томе махом и владамо. Сем тога утврдила је то и наука својим физиолошким опитима, кад је расправљала питање о размени и промету материја у телу (Voit). Тим опитима утврђено је — поред осталог — и то, да на 1 кгр. своје телесне тежине, а у року од 24 сахата потроши беланчевине:

Дете на измаку	· · · · 1 г.	· 3·7	— 4·5	грам.
„ између своје 2. и 5. „	· 4·4	— 3·5	„	
„ „ „ 6. и 15. „	· 2·8	— 2·4	„	
Младић „ „ 16. и 25. „	· 2·35	— 2·0	„	
Човек „ „ 26. и 50. „	· 1·6	— 1·4	„	

Према овим податцима излази, да дете до своје 5. године троши сразмерно 2—3 пута толико беланчевине колико одрасла особа, а од своје 6. до 15. готово двапут толико. У ову последњу категорију спадају и наши ученици основних школа о којима је реч, па за то се ти податци могу применити и на њих.

Али детињи организам троши и тражи сразмерно више материјала у храни него организам одраслог чељадета *не само за прираст и*

напредак телесне масе, дакле као грађу за саме саставне делове тела, него и за производњу т. з. животне енергије — т. ј. телесне топлоте и живе (мишићне) снаге. Томе је, наравно, више узрока, а ево међу њима најглавнијих, који и нас интересују.

Тачним мерењем је доказано, да је површина детињег тела сразмерно већа од телесне површине одрасле особе. Тај закон вреди у опште у целом физичком свету, па и код животиња, и што је мања животиња, тим јој је сразмерно већа површина тела. Тако би н. пр. износила површина тела на један кгр. тежине:

код великог пса	344	квадр. сантим.
» малог »	726	» »
» кокошке	1014	» »
» пацова	1650	» »
» жабе	3059	» »

па и то је у питању о промету материја у телу од великог значаја. И сами знате, да се н. пр. — при иначе подједнаким приликама — са веће површине губи и већа количина топлоте, па тај закон влада и при губитку топлоте са детињског тела. Оно сразмерно више губи од своје топлоте него тело одраслога човека, па је тиме — разуме се — у штети. Тај вишак изгубљене топлоте ваља му одмах подмирити, ако ће да остане у равнотежи (т. ј. увек подједнако топло), а ту накнаду вади из хране. — Истина је да дете прве године свога живота, (док још не пође ногом; док се слабо креће; док своја чула и мозак слабо употребљава; док највећи део тога времена прележи и преснава и т. д.) слабо трони своју живу снагу, али то у брзо пређе. Чим на ноге стане и проговори, већ је тај потрошак много јачи и обилнији. Најзад око 7.—10. године појача тако, да премаша тај исти разход у телесном билансу одраслог човека — нарочито, ако тај човек нема никаквих необичних душевних или телесних напора. За то је и промет материје у малом телу сразмерно обилнији и бржи него у већем, па и потреба и потрошња за једно и исто време већа. Тако је н. пр. Фојт (Voit) нашао, да добро развијен крупан човек при обичном свом занимању (без великог напора) треба за 24 сахата на 1 кгр. своје тежине само 1.7 гр. беланчевине и 8.9 гр. масти и угљен-хидрата (укупно), а један патуљак од 17 год. и 6.57 килограма целокупне телесне тежине за сваку килу те тежине по 2.9 гр. беланчевине и 20.7 масти и угљен-хидрата — дакле (од прилике) још

толико. То исто јавља се и код мале деце, а томе сасвим одговарају и физиолошке функције тога доба својом енергијом и ингензитетом. Тако је н. пр. било и дисање у мале деце много брже него у одраслих (нарочито старијих) особа; температура тела је мало виша; варење је енергичније; фантазија живахнија, осећаји и реакције бодрije и т. д. Све то, наравно, утиче на јачи потрошак животне енергије — дакле телесне топлоте и живе снаге — а тај јачи потрошак тражи опет обилнију накнаду и намиру. С тога деца и чешће гладне и сразмерно више поједу него одрасли, па у томе је разлика.

Колика је управо та разлика у потрошњи животне енергије код деце и код старијих, даје се тачно одредити. Мерило за ту потрошњу је губитак телесне топлоте у топлотним јединицама или калоријама (С). Колико је тело за неко извесно време калорија произвело, изгубило; толико је за тај размак времена животне енергије (топлоте и механичке снаге) произвело и утрошило. То се, наравно, мења према разним приликама, али најодсудније утиче на то доба живота. Тако н. пр. 1 кгр. човечјег тела у обичним приликама изведе и потроши за 24 сахата:

у 1. години живота	91	калорију (С)
код одрасле особе	42	» »
— дакле у полу мање. За 24 сахата изгуби на 1 кв. метар телесне површине:		
дете	1447	калорија (С)
одрасла особа	1189	» »
особа у старости	1099	» »

а то су замашне разлике. Тај већи губитак, ту јачу производњу мора, дакле, млад организам већом масом материјала из хране подмирити и надокнадити, ако ће да одржи равнотежу у примању и издавању т. ј. у билансу целога живота. Чим производња и потрошак буду јачи од увоза и накнаде у храни, одмах ће се онај мањак увоза, онај сувишак потрошка морати подмирити из саставних делова самога тела — одмах се мора само тело трошити. У таким приликама човек живи и ради не само на рачун оног материјала, што га у храни прима, него и на рачун саставних делова свога тела. Другим, простијим речима: човек сам себе троши.

Телесна топлота и жива, мишићна снага изводе се — као што већ знате — најлакше хемиским разлагањем масти и угљен-хидрата наше хране. У њима има много угљеника; у њима

је, тако рећи, магазин наше виталне енергије: извор топлоте и снаге. Они тихо сагоревају или се иначе разлажу, па тим хемијским процесима изводе извесне количине топлотних јединица, а у исти мах ослобођавају и своје напоне свага, да се могу механички употребити — од прилике исто онако, као што се сагоревањем угља вода загрева, да ослобођеном напоном снагом своје паре возове тера. Што је, дакле, већа потрошња телесне топлоте и живе снаге, то је тим јача потреба, да се тај потрошак одржава и подмирује обилнијим увозом масти и угљен-хидрата. С тога, дакле, деца требају сразмерно више и тих делова хране, а нарочито масти.

Да је то доиста тако, потврђује наука тачно изведеним физиолошким опитима. По њима је утврђено, да 1 кгр. човечјег тела за 24 сахата просечно треба:

	Г Р А М А	
	МАСТИ	УГЉЕН-ХИДР.
На измаку 1. године	4.3—5.2	4.4— 5.4
Од 2. до 5. "	4.0—2.5	8.9—11.0
" 6. " 15. "	1.5—1.4	9.0—10.0
" 16. " 25. "	1.3—1.1	9.0— 6.5
" 26. " 50. "	1.0	6.0

Дете у првој години свога живота треба, дакле, сразмерно (а не апсолутно!) 5 пута толико масти, колико је захтева одрастао човек, а дете између 6. и 15. године — или у добу, кад учи основну школу — за 50% више масти и угљен-хидрата.

Према свему овом излази, да човек у добу свог телесног развитка треба сразмерно више беланчевине, масти и угљен-хидрата у храни, него особа у зрелијим годинама свога живота. Другим речима: и наука потврђује оно што је већ давно искуством освештано, т. ј. да недорасла чељад, а нарочито деца, требају пунију, једрију, снажнију и лакшу храну, него особе, које су превалиле доба свога телесног развитка. Ко би у храни од деце откидао и штедео, тај би им поткрадао најдрагоценији и најпоузданији капитал, који ће им свугде у животу требати: кренко и здраво тело.

Али ни ту истину не треба рђаво разумети и погрешно тумачити, па у претераној ревности у другу крајност пасти — као што то често бива. Варају се и они, који мисле да ће најбоље учинити, ако својој деци у храни спреме и нагомилају толико беланчевине, масти и угљен-хидрата, да их је у свако доба на претек — некада баш и у толикој мери, да

их тело не може ни свладати. Тај сувишак и претек иза праве физиолошке потребе детињег организма пађе, истина, донекле пута и начина, да се у телу употреби и места добије, али то бива махом у облику, који не представља правилно развијање и напредовање ћелија и ткива у телу, него неко абнормно, болесно нагомилавање. А ако је тај сувишак толики, да се никако не може асимилovati и у тело примити — као што то обично и бива — онда се јављају друге невоље: — онда та сувишна маса хране само залудно напреже и терети органе за варење (желудац и црева) и изазива у њима необичне промене, па гдекад баш и неке извесне болести. Тако се н. пр. из искуства зна, да сувише масна храна терети желудац и црева, и да се врло тешко вари и асимилише — нарочито лети — а да н. пр. угљен-хидрати изазивају нагомилавање масти (сала) у телу — да гоје. С тога, дакле, не смемо ни у противном правцу претеривати и раскошни бити, него се морамо праве мере држати. Нарочито ваља у томе назити при исхрани деце, и увек се држати оних размера, које најбоље одговарају природним, физиолошким потребама и зацакама детињег организма.

Који су размери најнидеснији и најиздашнији; које размерне количине беланчевине, масти и угљен-хидрата најбоље одговарају задаћама и потребама дечјег тела између 7. и 12. године: казује нам махом сама природа, упућујући нас прохтевом, укусом и осећајем баш на онаку смесу хране, која најбоље одговара природним потребама. Претилине су нам отужне; сухопарна храна нам је одвратна, мршава и празна, а и сувише снажна — н. пр. месо — у брзо се човеку доједе. Сем тога упућује нас донекле и стечено искуство, а ако у томе правцу потражимо савета у науци, наћи ћемо ево ове податке. По Уфелману (Uffelmann) и Мунку (Munk) дете сасвим добро напредује и правилно се развија, ако за 24 сахата потроши из своје хране:

У 5. месецу	40 гр. бел.	37 гр. масти	50 гр. шећера
На измаку 1. год.	35 " "	30 " "	60 " "
" 2 " "	38 " "	35 " "	80 " угљен. хидр.
Између 7. и 8. "	55 " "	40 " "	140 " "
" 8. и 9. "	60 " "	44 " "	150 " "
" 9. и 10. "	62 " "	44.5 " "	175 " "
" 10. и 11. "	65 " "	45 " "	200 " "
" 11. и 12. "	68 " "	46 " "	220 " "
Одрасла особа (најмање)	80 " "	30 " "	300 " "
Одрасла особа (обичне)	100 " "	56 " "	500 " "
Одрасла особа (по Фојту)	118 " "	56 " "	500 " "
Одрасла особа (стара)	85 " "	47 " "	299 " "

Ако те количине узмемо као основу за процену састава које хране, па их упоредимо с оним, које смо нашли у оброцима наших ђака из студеничког и жичког среза, онда ће нам јасно бити, за колико исхрана те деце заостаје иза правих физиолошких потреба тога доба. То можете ви и сами учинити — баш и са сваким obroком посебице — а ја ћу вам изнети упоредно само просечне количине из оних података.

Ако узмемо да су у I. разреду махом деца између 7. и 8. год., у II. између 8. и 9., у III. између 9. и 10., а у IV. између 10. и 11., онда би требало да за 24 сахата у своме obroку потроши и асимилише:

Бак I. р.	55 гр. белач.	40 гр. масти	и 140 гр. угљ. хидр.
» II. »	60 »	44 »	150 » » »
» III. »	62 »	44.5 »	175 » » »
» IV. »	65 »	45 »	200 » » »

Резултати из наших података јако одступају од ове норме. По саставу obroка, како сам их ја у ђачкој храни студеничког и жичког среза нашао и пред вас изнео, могао је потрошити и асимилувати наш:

		бел.	Грамова масти	угљен. хидр.
Ђак I. р.	највише	48.50	25.0	452.5
	најмање	4.85	2.5	45.25
	просечно	21.05	11.1	186.7
Ђак II. р.	највише	50.92	26.25	475.15
	најмање	9.70	5.0	90.50
	просечно	26.8	13.1	241.4
Ђак III. р.	највише	52.72	48.0	452.50
	најмање	6.08	3.0	80.08
	просечно	26.6	13.8	199.6
Ђак IV. р.	највише	72.05	47.0	271.5
	најмање	9.70	5.0	90.5
	просечно	25.3	15.0	187.5

Из упоређења ових таблица излази ово.

1. Количина белачевине, што је најосмо у оброцима наше школске деце, јако заостаје иза потребне, физиолошке мере.

а., Ни поједине највеће количине (максима) тог саставног дела у оброцима наше деце не одговарају физиолошким нормама и заостају иза њих:

у I. разреду са	6.50 гр.
» II. »	9.18 »
» III. »	9.28 »

Само у IV. разреду достиже максимум белачевине физиолошку потребу. Шта више: и прстиже је са 7 гр.

б., Просечне мере су још неповољније, ако ћемо по њима да ценимо састав хране наше деце. Те мере односе се према правој, физиолошкој потреби:

у I. разреду као	21 : 55
» II. »	27 : 60
» III. »	27 : 62
» IV. »	25 : 65

Према тим размерама не стижу, дакле, нађене средње мере белачевине ни половину потребне количине, и дневни дефицит износи:

за I. разред	34 гр.	или 136%
» II. »	33 »	122 »
» III. »	35 »	129 »
» IV. »	40 »	160 »

Тај дефицит је веома озбиљан, а истиче се нарочито у I. разреду. И у IV. је необично велики.

в., Ако упоредимо с оним физиолошким нормама најмање количине (минима) белачевине, што смо их у ђачкој храни нашли, онда су те мере још неповољније. Нађене најмање количине односе се према физиолошкој норми:

у I. разреду као	5 : 55
» II. »	10 : 60
» III. »	6 : 62
» IV. »	10 : 65

Излази, дакле, да је у I. и III. разреду наших основних школа жичког и студеничког среза било и таквих ђака, који у својим дневним оброцима нису добили ни десети, а у II. и IV. разреду ни шести део потребне количине белачевине. Дневни дефицит био је према томе још већи.

2., Још горе стоји, ако упоредимо количине масти у храни наших ђака са оним количинама, које одговарају физиолошкој потреби тога доба.

а., Ни највеће количине масти, које су нађене у оброцима наших ђака основне школе жичког и студеничког среза, не одговарају, у свима разредима физиолошкој потреби. У I. разреду заостају иза ње са 15 гр., а у II. са 17. гр. дневног потрошка. Тек максимум III. и IV. разреда достиже физиолошку норму, па је у неколико и премаша.

б., Просечне мере показују још неповољније мере. Те мере односе се према физиолошкој потреби:

у I. разреду као	11 : 40
” II. ” ”	13 : 44
” III. ” ”	14 : 44
” IV. ” ”	15 : 45

а то ће рећи: дефицит за 24 сахата износи просечно:

у I. разреду 29 гр. или	263%
” II. ” ”	31 ” ” 230 ”
” III. ” ”	30 ” ” 214 ”
” IV. ” ”	30 ” ” 300 ”

Наша деца примају, дакле, једва $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ оне количине масти, коју би за физиолошку намиру требали.

в., *Најмање количине* показују још жалосније прилике. Те количине односе се према нормалним потребама:

у I. разреду као	2 : 40
” II. ” ”	5 : 44
” III. ” ”	3 : 45
” IV. ” ”	5 : 45

Према томе излази, да је у I. разреду тих школа било и такве деце, која су у својој храни примила само двадесети, у III. петнаести, а у II. и IV. девети део оне количине масти, која је потребна за правилно развијање тога доба и редовно функционисање свих телесних радња и обава.

З., *Што се тиче угљен-хидрата у храни наших ученика, може се у опште рећи, да су им размери према физиолошкој потреби много повољнији, него размери оних других саставних делова, али да ипак ни они (квантитативно) не одговарају правој потреби.*

а., *Највеће количине* угљен-хидрата премашају по свима разредима редом физиолошку потребу тога доба, и односе се према њој:

у I. разреду као	452 : 140
” II. ” ”	475 : 150
” III. ” ”	452 : 175
” IV. ” ”	271 : 200

Дневни сувишак износи дакле:

у I. разреду 312 гр. или	223%
” II. ” ”	315 ” ” 218 ”
” III. ” ”	217 ” ” 158 ”
” IV. ” ”	71 ” ” 35 ”

б., *И просечне мере* угљен-хидрата стоје доста високо, те махом одговарају правој, физиолошкој потреби, или је баш и премашају. Однос им је према норми:

у I. разреду као	187 : 140
” II. ” ”	241 : 150
” III. ” ”	200 : 185
” IV. ” ”	187 : 200

Свугде је, дакле, знатнога вишка, а у II. разреду најзнатнијег — *само што IV. разред и у томе показује неки дефицит*. Али је тај дефицит тако незнатан, да се једва може и узети у рачун.

в., *Најмање количине* угљен-хидрата у обрцима наше деце заостају иза физиолошких потреба и односе се према норми:

у I. разреду као	45 : 140
” II. ” ”	90 : 150
” III. ” ”	80 : 175
” IV. ” ”	90 : 200

Било је, дакле, у школама жичког и студеничког среза и таквих ђака, који су у свом дневном obroку добивали само половину или чак само и трећину оне количине угљен-хидрата, која би могла одговорити потребама тога доба.

Према овим подацима и упоређењима истиче се сасвим јасно, да је у храни наших ђака основне школе жичког и студеничког среза већ по *апсолутним бројевима* мало *беланчевине, а још мање масти*, да дакле, те количине никако не могу подмирити физиолошке потребе те деце. Ако се оци увек тако хране и буду хранили, онда ће им тело с дана у дан остајати у неком дефициту, и тај дефицит тицаће се баш оних састојака хране, за које рекосмо, да су у овом добу најпотребнији, дакле, и најважнији. На против: *угљен-хидрати* тј. баш онај део хране, који је мање одсудан за развитак и правилно функционисање тела у томе одсеку живота, налазе се у храни наше деце у такој мери, да нас могу потпуно задовољити. Има, истина, таквих количина, које не домашају норму, али по највећим и просечним мерама тога дела може се рећи, да махом *премашају потребне количине*, па да баш зато, у противном правцу, не одговарају правој потреби детињег тела.

Као што рекох, ово су размере апсолутних количина, које смо нашли и које су потребне, а исти ти резултати изаћи ће и онда, ако те вредности доведемо у неки сталан међусобни однос: ако их упоредимо процентуално. Шта више: баш то упоређење истиче још много јасније разлику, коју смо мало час добили. Ево, дакле, тих процентуалних вредности и њихових упоређења.

Ако узмемо, да целокупна количина беланчевине, масти и угљен-хидрата, која је потребна за подмиру свих потреба људскога тела, износи 100 јединица, онда од те стотине јединица треба да буде у храни детета:

од 7. до 8. год.	23·8	дела бел.	17·0	дела масти	59·2	дела у-хид.
» 8. » 9. »	23·6	»	16·3	»	59·1	»
» 9. » 10. »	22·0	»	15·8	»	62·2	»
» 10. » 11. »	20·9	»	14·5	»	65·6	»
» 11. » 12. »	20·2	»	13·7	»	66·1	»
Просечно од 7.—12.	22·1	»	15·4	»	62·4	»

То су, дакле, нормални процентуални размери између беланчевине, масти и угљен-хидрата. Такви размери одговарају правој потреби.

Ту процентуалну размеру између појединих главних делова хране наших ђака извели смо ми још онда, кад смо говорили о саставу те хране. По томе рачуну има у 100 јединица беланчевине, масти и угљен-хидрата у храни ђака школе:

Жичке	9	ј. бел.	5	ј. масти	86	ј. уг.-хидр.
Сирчанске	9	»	4	»	86	»
Адранске	11	»	9	»	77	»
Самаилске	9	»	4	»	86	»
Врдилске	14	»	10	»	75	»
Још.-бањске	9	»	4	»	86	»
Павлицке	9	»	4	»	86	»
Рудничке	10	»	4	»	85	»
Студеничке	8	»	4	»	86	»
Просечно	10	»	5	»	83	»

Сличне бројеве налазимо, ако тај рачун изведемо за поједине разреде. Од 100 јединица беланчевине, масти и угљен-хидрата потрошио је ђак:

I. р.	7·7	јед. бел.	5·1	јед. масти	85·2	јед. уг.-хид.
II. »	9·5	»	4·8	»	85·7	»
III. »	11·1	»	5·7	»	83·2	»
IV. »	11·1	»	2·3	»	86·6	»

Ако ове процентуалне размере упоредимо са оним физиолошким, наћи ћемо — у главном — ово:

1. Млађа деца требају процентуално (не апсолутно!) више и беланчевине и масти него старија, а старија опет сразмерно више угљен-хидрата. Потрошак беланчевине спао је од 7. до 12. године за 3·6%, а потрошак масти за 2·3%. Потрошак угљен-хидрата опет у том истом времену за 6·0%.

2.) Таблица процентуалног потрошка наших ђака не показује тај исти тип — не одговара,

!) Омање нетачности у овим подацима долазе отуда, што се при прорачунавању процента нису изводиле децимале, него су узимати само цели бројеви онако како су се нашали. Али су те нетачности незнатне.

дакле, том физиолошком правилу. По њој излази, да је размер у потрошњи беланчевине код наше деце сасвим други — обрнут ономе, што га нађосмо у физиолошкој табlici, тј. да су наша млађа деца сразмерно мање трошила беланчевине него старија. За маст и угљен-хидрате не може се по тој табlici ништа одлучно извести. Потрошња тих саставних делова не показује ни правилно опадање, ни правилно поступање.

3. Просечан процентуалан потрошак за доба од 7.—12. године стоји овако:

По физиолошкој табlici	22·1	:	15·4	:	62·4
„ нашим подацима	10	:	5	:	83

разликује се, дакле, у све три позиције на штету наших података: у беланчевини и масти процентуалним дефицитом, а у угљен-хидратима процентуалним сувишком.

Према овом и ови релативни, процентуални односи између појединих саставних делова хране у наше школске деце потврђују и опет оно, што смо већ и апсолутним количинама доказали. И они доказују, да та деца добивају у дневним оброцима своје хране *мало беланчевине и масти, а много угљен-хидрата.*

Вредност које хране може се упоредно представити и топлотним јединицама, које се из ње изводе, и тај начин упоређења усвојио је проф. Рубнер (Rubner). По њему се организам добро одржава, добро своје послове обавља и добро напредује, ако за 24 сахата из своје хране може да изведе:

у детета од 4 кгр. тежине	368	калорија (С)
„ „ „ 12 „ „	966	„ „
„ „ „ 16 „ „	1213	„ „
„ „ „ 24 „ „	1411	„ „
„ „ „ 31 „ „	1784	„ „
„ „ „ 40 „ „	2106	„ „
у одрасл. „ 50 „ „	2473	„ „
„ „ „ 60 „ „	2792	„ „

Та количина калорија изводи се из свих органских саставних делова хране — дакле из беланчевине, масти и угљен-хидрата — наравно кад у овој кад у оној процентуалној размери — према могућности и потреби. По Рубнеровим одредбама и рачунима најповољнија је та размера, ако од 100 калорија (С) изведе

	из беланчевине	из масти	из угљен-хидрата
одојче	18·7	59·9	28·4
дете	16·6	31·7	51·6
одрасл. (при обич. послу)	16·7	16·3	66·9
„ („ напор. „)	8·3	38·7	52·8
старо чељаде	17·4	21·8	60·7

Или:

при тежини од	24 кгр.	16·5	26·0	57·4
"	"	31 "	16·1	34·0
"	"	40 "	15·4	36·1
			48·4	

Ако те бројеве упоредимо с бројевима, које смо тим истим начином добили из података о храни наше школске деце, онда излази, да је за 24 сахата извело просечно:

дете	I. разр. од 20 кгр. теж.	1116·85 кал. (С)
"	II. " " 23 " "	1221·48 " "
"	III. " " 25 " "	1056·76 " "
"	IV. " " 28 " "	1070·98 " "

Или у процентима калоричне вредности употребљено је дете за тај ефекат:

	беланчевине	масти	угљен-хидрата
У I. разр.	7·9%	9·2%	82·9%
" II. "	8·9 "	9·9 "	81·2 "
" III. "	10·4 "	12·1 "	77·5 "
" IV. "	10·2 "	13·7 "	74·1 "
просечно	9·3 "	11·2 "	78·9 "

По овом начину одређивања вредности нашој храни излази ово:

1. И ако наша деца примају у себе неки известан вишак угљен-хидрата, који треба да подмири онај мањак у количини унесене беланчевине и масти, ипак дејство тога вишка заостаје иза норме. Број произведених калорија код наше деце не одговара оном броју, који је — према истраживањима Рубнеровим — најповољнији.

2. И процентуалан утрошак појединих делова хране за производњу калорија показује готово исте оне размере, које и пре налазисмо. И по њему се сасвим јасно види, да наша школска деца добивају у својој храни сразмерно и сувише мало беланчевине и масти, а много угљен-хидрата.

Као што видите, сви ови подаци и сви начини оцене сагласно доказују, да храна наших ђака основне школе у жишком и студеничком округу по свом саставу не одговара потребама детињег тела у томе добу. У њој је мало беланчевине и масти, а много угљен-хидрата, па у томе јој је највећа мана.

(Наставиће се)

О ПОСТАНКУ ДУШЕВНИХ ПОЈАВА ИЛИ СТАЊА СВЕСТИ¹⁾

Ово је једно од најважнијих и најзанимљивијих питања данашње Психологије, о коме, на жалост, философи још ни до сада нису потпуно сугласни. Услед те њихове несугласности пак постоје још и сада о томе питању две различне теорије: *метафизична* и *позитивна*.

1. Метафизична теорија

Ова теорија води своје порекло од тако зване *Метафизике*, а тај опет назив постао је сасвим случајно, или, боље рећи, услед погрешног тумачења једне прете забелешке.

Славни философ старог класичког доба, Аристотело, за кога се каже, да је био зналац свих тада познатих наука, оставио је после себе *пет* писаних књига. Прве четири имале су нарочите наслове, који су одговарали њиховој унутрашњој садржини. Тако, на пример, четврта књига имала је наслов: *физика*, а у њој се говорило о ономе чиме се бави физика. Пета књига није имала никаквог наслова, него је само на полеђини њеној било забележено: „*књига која долази после физике — та мета та физика*“.

Доцније философи, кад су стали проучавати те списе Аристотелове, протумачили су ту забелешку овако: *књига, која стоји над физиком*. Таквом тумачењу дало је повода то, што та књига говори о *идејама*. А идеје, по мишљењу ондашњих философа, нису приступне проматрању и опиту, као нешто, што је природно, ван опита. Па за то су и ту књигу, која говори о таким природним, надфизичним предметима, назвали *Метафизика*.

Па кад су те идеје нешто природно, онда откуда су нам, како смо дошли до њих? Оне су, по мишљењу тих философа, дане нам Богом, оне су урођене души нашој и ми се рађамо са тим готовим идејама! И тако постане метафизична теорија о *урођеним идејама*, као првим душевним појавама, првим стањима свести.

Пошто та теорија о урођеним идејама није противна духу Христове науке, то хришћански теолози из целе класичне књижевности усвоје ту теорију. А како су опет хришћански теолози, за све време средњег века, били скоро једини представници науке, то они утврде и распрострање ту теорију тако, да она постане општим веровањем.

¹⁾ Свест ми не сматрамо за какву нарочиту способност душе, као што обично сматрају теолози, па и неки философи. Свест је, по нашем мишљењу, *општа карактеристика* свију душевних појава. С тога казати: душевни појави или стања свести, то је једно исто, бар са гледишта позитивне методе.

Кад су те идеје, као општа знања, Богом дане, то оне и јесу поуздани извори сваког знања, и само је оно знање поуздано, научно или философско, које се изводи из тих идеја. А како се то ради, то нам показује *метафизична метода*. Треба сваки поједини појав, који желимо знати, подвести под коју од тих идеја, па ако их она обухвати, онда га можемо поуздано знати. На пример: *сви су људи смртни*. Одкуда ми знамо да су сви људи смртни? Истина, многи су умрли, али су још и многи живи; ми никада нити смо видели, нити чули, да су сви људи помрли. То знамо, веле теолози и метафизичари, на основу *урођене идеје о смртности свега човештва*.

На основу те идеје ми можемо чинити овакав извод или закључак: *сви су људи смртни; Петар је човек: дакле, Петар је смртан*. Дакле на основу те идеје о смртности свих људи, ми с поузданошћу тврдимо, да ће Петар умрети и ако је он још жив, и може бити присуствује томе нашем тврђењу.

Тако извођење или закључивање од општега на поједине случајеве, од идеје на поједине појаве, зове се у Логици *дедукција*. А пошто се та дедукција оснива на урођеним идејама, о којима говори Метафизика, то је онда тај начин истраживања и доказивања истине, назван *метафизичном методом*. Та метафизична метода и била је искључиво научном методом до повијега доба. Истина, и тада су учени људи налазили, да се може нешто знати и путем проматрања и опита; али то знање и ако може имати неке практичне вредности, није сигурно, и по томе није научно, философско, јер спољни органи наши или чула нису поуздани извори знања, пошто су варљиви; ми можемо нешто нејасно видети, нешто непотпуно чути и т. д.

Француски философ Декарт казао је: *cogito, ergo sum — мислим, дакле постојим*. Том изреком он је ударио темељ идејалистичком правцу философије, који је нашао плодно земљиште у Германији; јер германска раса, из психолошких узрока, највише је склона спекулативном мишљењу.

Истина, славни германски философ Кант нанео је јак удар метафизици, кад је казао, да ми можемо знати само појаве; јер чим се наука или философија ограничи на појаве или њихове законе, онда престаје значај метафизике. Али је он у исто време казао и то, да ми не можемо знати, какве су ствари саме по себи, него само то, како се оне нама јављају. Он је тиме опет свео све знање на наше *ја*, откуда је поникао и после се развио чисти идејализам Фихтеа, Шелинга и Хегла.

Накратко: по теорији метафизичној први душевни појави или стања свести, то су урођене

идеје, које су једини извори знања научног или философског, које се добива *изводом* из тих идеја или дедукцијом.

2. Позитивна теорија

Још у 14. веку неки калуђер француски, по имену *Бакон Роџер*, стао је порицати те урођене идеје и доказивати, да су проматрања и опит једини извори знања. Али римски папа брзо угуши то јеретичко мишљење и после скоро три столећа нико није ни смео, да пориче те урођене идеје.

Много доцније у 17. столећу био је у томе много срећнији имењак несрећног калуђера, знаменити философ и државник енглески *Бакон Веруламски*. Он је оставио рђав спомен као државник, али сјајан као философ. И ми, као удаљени потомци, који смо наследили његове велике научне тековине, обратимо пажњу само на његове научне проналаске, којима се човечанство користовало.

Он је из основа поткопао, ако и не сасвим разрушио, метафизичну теорију о урођеним идејама и поставио чврст темељ новој теорији о постанку душевних појава, или стања свести. Све те тако назване урођене идеје по Бакону нису ништа друго, него резултати нашег проматрања и опита, као јединих извора нашег знања. Кад ми путем проматрања и опита испитамо неколико појава, онда то, што смо код њих нашли, можемо распростраити или навести и на све остале појаве те врсте, а да их не морамо све поједице испитивати. Тај начин закључивања од појединих појава приступних нашем проматрању и опиту на опште, на целу врсту тих појава, и који се зове у Логици *индукција*, Бакон сматра за једини поуздан начин, којим се може истраживати и доказивати истина. Тај начин он је назвао *позитивном* методом.

По мишљењу метафизичара ми знамо, да су *сви људи смртни* на основу урођених идеја, а по мишљењу позитивиста ми то знамо на основу проматрања и опита. У течају од пет хиљада година, од када се историски зна да постоји род људски, проматрањем и опитом уверили смо се колико човек може највише да живи, па да неминовно настане смрт. То су до сада потврдили сви примери, и није било ни једнога изузетка. На основу тих, тако многих примера о смртности људској, ми можемо слободно тврдити, да ће сви људи, који су још живи, као и они, који се буду рађали, неминовно умрети. Дакле то опште тврђење: *сви су људи смртни* није урођена идеја, него резултат нашег проматрања и опита.

Пошто су физични појави лако приступни проматрању и опиту, то су природне науке брзо усво-

жиле ту *индуктивну* или *позитивну* методу Баконову. Ну философске и у опште социјалне науке, које се баве општим принципима и душевним појавима, већином су остале верне метафизичној методи.

Али неки философи одмах после Бакона почели су ту позитивну методу да примењују и на Психологију, то јест, да и душевне појаве изучавају путем проматрања и опита. Тим философима притекли су у помоћ и природњаци, те се заједничким трудом створила *позитивна теорија* о постанку душевних појава.

У том правцу највише су радили енглески философи, као: Локе, Стурт и Јум, а у новије доба Херберт Спенсер, Џон Стурт Миљ и Александар Бен; у Француској Кондиљак, а за тим Огист Конт и Тен; у Немачкој Вунт; у Русији Троицки и Грот. А од природњака највише су привредили за Психологију у том правцу: Дарвин, Пастер, Хелмхолц и Сечен.

По тој позитивној теорији нису први душевни појави идеје, него *осећаји*. То је не само потпуно доказано, него је доказано још и то, да су ти *први* душевни појави продукти нерване системе са централним органом мозгом и да су им узроци чисто физички, ван човека.

Из централног органа, мозга пружају се на све стране ка периферији тела у групама или, боље рећи, од површине тела иду мозгу танки нервани кончићи, који имају на периферији тела извесне направе или органе преко којих долазе у додир са спољним светом, физичким силама. Таквих органа или чула има свега *шест*: *ишпање, кушање, мирисање, чување, виђење* и *мишићно осећање*. Сваки нерв, свака група нерава има своју снагу и кретање. До скоро се мислило, да је то електрична сила, која се налази у нервима; али у новије доба опитима је доказано, да је то засебна нервана сила, која је много спорија од електричне.

Све силе у опште, па и првене, налазе се у двојаком стању: *везаном* или *слободном*. Кад су у везаном стању, оне не раде, а кад су у слободном, оне раде. Да се једна сила ослободи, те да може радити, потребна је друга сила, да је изазове; једно кретање производи друго. Да објаснимо то примером: Узмимо једну малу жижицу. У њој се налази извесна сила у везаном стању. Да се она ослободи, потребна је снага мишићна. Чим се жижица мишићним кретањем натре, она плане. Тим пламеном можемо запалити цигару, свећу, лампу, а можемо запалити и огањ, кућу, па чак и целу варош! Ето, каква се страшна сила налази везана у тој малој жижици!

Једна физичка сила не може ослободити нервну силу сваке групе. За сваку групу потребна је нарочита физичка сила. Најмања је потребна за органе пипања, а највећа за органе виђења. Кад физична сила потребне величине (и те су величине измерене) ослободи нервну силу ма које групе и покрене на рад, онда тај процес ослобођавања нерване силе, зове *надражај*. Кад се нервана сила ма које групе ослободи или покрене, онда она иде од периферије тела ка централном органу, мозгу. Кад нервна струја допре до мозга, онда му да извесни импулс, а он одговори тој струји отпором. Чим се та три физичка процеса сврше: *надражај, импулс* и *отпор*, одмах непосредно настаје то прво стање свести, које се зове *осећај*. Ако ма који од та три физичка узрока изостане, нема осећаја.

Каким начином једна сила изазива другу, једно кретање производи друго, то се лако објашњава по законима механике; али каким начином извесна физичка кретања производе стање свести, то се не може објаснити по законима механике. Ми смо помоћу Физиологије и Анатомије сазнали праве узроке осећања; али како ти физички узроци производе *душевне* појаве или стања свести, то објашњава Психологија.

Кад би сви импулси нерваних сила били једнаки, па следствено и отпори мозга били једнаки, онда опет не би било осећање.

Да објаснимо то примером: кад уђемо у каду с водом, онда, ако је температура воде већа од температуре тела, ми осећамо топлоту; ако је температура тела већа од воде, онда осећамо хладноћу. Ну кад се обе температуре изједначе, онда не осећамо ништа, ни топлоту, ни хладноћу.

Што импулси нерване силе и отпор мозга нису једнаки, то је онда први елеменат свести *разликовање*. Али и у тој различности има опет неке сличности, по којој те разне импулсе и отпоре сводимо на једну врсту, па кажемо да су све то осећаји. Чување има разних тонова, виђење и оно има разних боја. Дакле други елеменат свести јесте *сличавање*. Ну ни тог разликовања ни сличавања не би могло бити, кад не би било поређења, а поређење опет захтева пажње, јер без пажње многе разлике и сличности прођу мимо нас неопажене. Дакле, трећи елеменат свести јесте поређење или пажња.

Ну пошто осећаји бивају појединце и врше се брзо, тако рећи тренутно, то се наравно и сав тај процес врши лабаво. С тога нам осећаји и не дају јасног и одређеног знања. То би могло бити само, кад би се ти осећаји могли јављати или понављати и без њихових физичних узрока, који су их први

пут произвели, и кад би те осећаје могли задржати докле се ти процеси разликовања и сличавања потпуно не изврше. А то може бити, и на том основу постоји позитивна Психологија, као наука о душевним појавима и њиховим законима. Да објаснимо и то примером. Пред нама стоји на столу једно парче нечега беле боје, које производи у нама осећај виђења. Ми још не знамо шта је то: да ли је креда или шећер, или грудa снега, или чега другога. Узимамо то парче у руку и добијамо осећај (пипања) о чврстини тога тела; узимамо у уста и добијамо осећај (кушања) сласт. То парче дакле има три одлике, које производе у нама три различна осећаја. После, доста је, да ми добијамо само један од тих осећаја, на пример, беле боје, па да се по законима асоцијације понове и она друга два, без физичних узрока, који су их први пут произвели.

Кад се та три осећаја без оних физичних узрока, који су их први пут произвели, комбинују по закону асоцијације и појаве заједно, онда добијамо *представу*; кад се комбинују представе, онда добијамо појмове; а кад се понове и комбинују појмови, добијамо мисли.

Кад се налазимо ван Београда, ми можемо по законима асоцијације да представимо ту варош са свима познатим улицама и кућама, ако их и не видимо. То понављање прошлих стања свести без њихових физичких узрока и даје нам чисто душевне појаве, који су предмет изучавања Психологије.

Свака радња наша, ако јој предходи какво стање свести, као узрок, јесте *вољна* радња; ако јој предходи као узрок какав физични појав, онда је *невољна* или рефлективна радња. Пријатни осећаји служе мотивом да се почне и продужи рад, а непријатни, да се прекине и обустави рад. Дакле и акта воље јесу чисто душевни појави пошто им предходе као узроци стања свести — пријатни или непријатни осећаји.

По теорији позитивној дакле нема никаквих готових душевних појава или урођених идеја: све се то добива путем проматрања и опита. Али има нешто и урођено. Прво урођена је нервна система, чија радња и производи та стања свести или душевне појаве. Сем тога, кад једна група нерва или мишића више ради, него друга, онда се она и више развије и боље оснажи, него друга. Та физичка особина може сад да се преда и у наслеђе породи, те да потомци лакше раде оне послове, који припадају тим развитијим групама, него други. Отуда се човек рађа с извесним наклоностима, склоностима или особинама, које доносе од родитеља. Кад се то наслеђивање продужи, онда удаљени потомци доносе стечене навике на извесне послове.

Те навике дугим наслеђивањем постану „друга природа“. Те навике, које су се дугим низом наслеђивања већ спојиле са природом људском, и јесу то, што се зову *инстинкти* или *нагони*.

Дакле, човек се рађа са извесним склоностима и инстинктима. И по томе Дарвин имао је право кад је казао, да *наслеђивање* и *прилагођивање* и јесу они услови, под којима се развија како физички тако и душевни живот човеков.

А. Васиљевић

ГЕОГРАФИЈА У ВИШИМ ДЕВОЈАЧКИМ ШКОЛАМА

По Кругу (Geographische Zeitschrift 1898)

Разноликост васпитних завода изазива измене у настави појединих предмета. Свака се наука мора мање више изменити према потребама завода у коме се предаје. Сама школска организација захтева измене у избору материјала и начину предавања. И у приватној се настави мора употребити нарочити метод за сваког ученика тако, да се може рећи да има толико метода колико ученика. И као што се савестан учитељ мора обазирати на интелекат и темперамент детињи, исто се тако мора пазити на уређење дотичног завода као на индивидуу своје врсте. Предавања се морају удецити према броју часова, положају и уређењу сличних предмета и не смеју бити строго шематска. У предавању је потребна слобода кретања. Да је потребан промишљен рад, треба увек имати на уму, а да слобода кретања не сме изостати, на то опомиње сама настава.

У овом смислу говориће се о географији у вишим девојачким школама.

За географију су веома повољне прилике у вишим девојачким школама. Географија у њима почиње у другој или трећој години и заступљена је са два часа недељно до најстаријег разреда. Нарочито је важно што је географија заступљена у вишим разредима, када је изучавање географије успешније и темељније. У вишим девојачким школама географија престаје кад се школовање сврши. Пошто виша девојачка школа није стручна или школа за више образовање, — те јој према томе није потребно да постигне циљ у смислу ових завода — у њој су услови најповољнији, јер може хармонично да распореди материјал онолико, колико је потребно за опште образовање. Према овоме географија не би требало нигде да покаже тако сјајне резултате, нигде не би требало да буде тако примљена као у вишим девојачким школама. „Па ипак — вели Круг — ја знам много даровитих женскиња код којих сећање на географију изазива

непријатне успомене. И кад би запитали образоване женскиње који им је предмет некад био најмилији, или којим су се после свршеног школовања вајрадије бавиле, чуће се: историјом, литературом, страним језицима, шта више и природним наукама, а једва која географијом. Од различитих виших курсева који су у Гетингену за учитељице установљени ни једна се није јавила за студирање географије*.

Намеће се питање, шта је узрок да географија поред све важности, лепоте и интересантности њене, а уз то у тако повољним приликама, има тако мало присталица?

Први и најважнији разлог је што географија још као млада и потпуно неконсолидована наука има мало радних снага које ће искључиво њој послужити. Много је губила од своје важности што је сматрана као помоћна наука историчара и природњака који се за њу нису интересовали и према том нису могли ни ученике заинтересовати. Поред тога област географије је ограничена.

И стручњак географ често је збуњен пред питањем, како треба предавати географију у вишим девојачким школама; јер примећава да ученице немају ни најосновнијег знања из природних наука а са математиком стоје још горе. С тога им се не може пребацити што најосновнија предавања из географије држе за тако тешка, да се лако не могу савладати, да немају способности за изучавање географије, и оно што знају, научиле су већином напамет.

У последње доба покушава се, да се унесе више живота у географска предавања. С том намером издат је закон од 1894. г. који Круг у овом чланку разматра, и говори о томе: како и у ком облику треба предавати географију у вишим девојачким школама. — Почиње се са картографским вежбањима, којима се велика пажња поклања ради разумевања карата. Вежбања почињу са читањем рељефа, глоба и карте. Само се мора назити, да први рељеф представља део најближе околине и да је у колико је могуће сличнијег размера са картом која ће се употребити. Постепено треба ићи даље, од читања прећи на цртање, од стварности прећи на знаке. Рад треба почети у најнижим разредима да са проширењем знања географских напоред иду картографска вежбања. Јасно је, да ова вежбања треба радити под непосредним надзором наставника, дакле у школи а никако код куће.

Пошто су карте и атласи потребни за изучавање географије, мора се назити, да су карте прегледне и јасне, као што треба да је и реч наставникова. На њима треба истаћи само оно што је

битно, јер кад једном научимо оно што је битно, лако се не можемо изгубити у ситницама. Не треба да су претрпане знацима, што децу на првом погледу збуње. Сем тога, ма како да су знаци изучени, користи неће бити никакве, док деца за те знаке не вежу појмове и док у уму децјем не изазову живе слике објеката.

По мишљењу Кругову, не треба ограничавати употребу и величину атласа; јер обим атласа није довољно јемство да се може употребити. Сем довољног броја земљишних слика из физичке и политичке географије, потребна је збирка прегледних карата које ће представљати поједине важније партије из географије.

Специјалној географији пруски наставни план поклања нарочиту пажњу. Ова је тема географска најјаче осетила утицај нове методе, особито од кад се је престала сматрати као помоћна наука историје.

Успех у овом случају зависи и од *учбеника*, а поглавито од *наставника*. Пруски наставни план захтева да учбеник буде што *мањег обима* а међу тим да је *разумљив*; већи део предавања да запамте деца још у школи а за кућни рад да им буде књига као *подсетник, помоћно средство* са сликама, табеларним прегледом и шематским представљањем. Али поред свих и најјаснијих учбеника тежнште предавања није у књизи, географија се из књиге не може учити. Овде је главно реч наставникова, која ће у уму децјем изазвати јасне представе у појединим деловима земљине површине. Жива реч, истицање онога што је главно и карактеристично, екскурзије, одабрана лектира — то су средства помоћу којих географија достиже свој циљ. Наставник треба да је толико познат са својим предметом да зна шта је карактеристично а уједно и важно у његову предавању и око тога да се највише задржи. Сем тога, мора имати на уму, да му није циљ да саопшти ученицима што више факата, већ да их упозна са извесним циљем. Н. пр. наставник говори о Швајцарској. Најкарактеристичнија је пластика Швајцарске, с тога је треба најјаче истаћи. Говорећи о Алпима и лепотама његовим, он саопштава деци масу нових података и то таквих, која им неће бити досадна, већ ће им сваког тренутка будити већу пажњу и радозналост и јачати интересовање. Уображење њихово створиће слику предела која ће им вечито остати у памети. Тако ће запамтити не само планине Швајцарске већ и све остало што се Швајцарске тиче. Ученици неће мислити о Швајцарској као о планинској земљи и држави европској коју морају знати; географију неће сматрати као заморан сувопаран предмет без икакве лепоте и интересантности. У целој географији има

таквих карактеристичности само што се одмах не приметите. Сем тога, специјална географија има за објекат локалност, третира питања из физичке и антропогеографије и ко не нађе ништа карактеристичног у физичкој географији нека покуша са антропогеографијом. За таква предавања има доста времена, само се треба старати, не да ученице што више већ што темељније уче. Многи су за то да се ограничи специјално изучавање земаља, нарочито ваневропских, а да се више пажње поклони изучавању отаџбине. У томе и јест претежнији пруски план од јужно-немачког, што захтева, да се у вишим разредима а нарочито последње године ученици баве изучавањем домовине. Потребно је упознати добро своју отаџбину; ово упознавање много је лепше и пријатније за већ школовани дух младих девојака у вишим разредима. На основу раније стеченог знања упознавање ће бити много лакше и темељније. Круг се радује што је мајски закон одредио прво место изучавању отаџбине. Лепу слику отаџбине треба ученице да понесу са собом као последњи дар из географских предавања а не масу апстрактних појмова, — вели Круг.

Обим *опште географије* треба смањити у вишим девојачким школама, нарочито физикални део, а физички у неколико. Хидрографија, океанографија, климатологија и др. не може се опширно предавати. Тежиште методике је да буде што мање апстракција и теорисања. Непосредно посматрање појава доноси више користи него систематско излагање. У овом случају посматрање је често немогуће и одузима много времена.

Физичка географија не сме имати чисто теоријско апстрактни карактер. Она у наставном плану не представља засебну целину већ науку, која се ослања на специјалну географију и која има да изведе општи преглед класификујући и генерализујући посматране појаве из специјалне географије. И обим *математичке географије* треба ограничити због недовољног математичког знања ученица. Да би се постигао успех, треба се што више ослањати на посматрања. Где год је могуће треба се користити посматрањем. Где се посматрањем не може користити треба се зауставити и само изнети факта као већ доказана. Кад су ученице имале више прилика да виде, да се тврђења наставникова на доказима оснивају, вероваће, да су и сад речи његове на доказима основане.

(Свршиће се).

ЛАТИНСКА КЛАСИЧНА ПРОЗА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА

ПРИЛОГ ЗА ХИСТОРИЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

НАПИСАО

† Мил. Р. Димитријевић

(НАСТАВАК)

Такав дух и карактер створило је и себи погодан и сличан језик. У њему нема лакоће и љупкости, али има енергичне снаге и достојанства, мирног самопоуздања и силне, има оног, што је као резултат могла да изнесе „*potentia*“ и „*gravitas*“. Тога ради латински дух говорни не иде брзо нит се лако окреће; његов је крок одмерен, латинска беседа тече тешко и, због обилности у дугим слоговима, она напредује смишљено и постојано, најзад она воли вештину красне реторике и нагнуће се сјајности и музичкој пуноћи, коју доноси ритам“ [Bernhardy], а један од најбољих познавалаца свога језика каже у својем писму Луцилију: „латински се језик више [но јелински] обазире, мери, шта каже и даје могућности да се суди“ [Seneca]. Такав је говор латински, у кога је више снаге [facultatis] но љупкости [gratiae], који је озбиљнији [gravis] а има мање слободе [licentiae]. У самом духу тог језика, који потпуно одговара духу и карактеру романском, лежи „тежња за јединством и логичном тачношћу“, а из тога се природно могла најдивније развити проза. У Једина је вечно владала промена у језику, они су имали премного дијалеката а сви су били подједнако погодни и обавезни за књижевни рад, па се на свима и радило; а латински је остао сталан, развијајући се уношењем новог материјала, одржавајући свој књижевни говор у пристојној висини над простачким [sermo plebeius], али увек и одржавајући свезу с њим новим књижевним снагама, које га подржаваху будући се одгајивали „in gremio matris“ [у мајчином наручју] и учили га заједно с материним млеком. Логика, која се огледа и у граматници и у синтакси, дала му је одређен правац, и упутила га на грађење периода у реченици, чија се одмерена и силна музика осећа и при најлошијем читању. Најзад такав је говор могао врло подесно и лепо послужити и за апстракцију, као и за практичну употребу. Ма да још Лукреције јадикује: „да је јелинске озбиљне, мрачне изналаске тешко представити латинским стиховима због оскудности говорне и новине самих ствари“. Ма да и Квинтилијан и Сенека говоре о немогућности латинског језика за изношење оних ствари, које су им потребне, ипак дивотни радови Цицеронови и пребогат језик у њима, славни изражаји Ливијеви и стална узвишеност Тацитова

доказују тако јасно о пребогатости латинског језика и разноликости његове употребе, да нико живи не може у то посумњати. Флексија латинског језика, која се налази у Цицерона, разгранатост и расположеј речи, којим обилује Вергилије, и стилна лепота, којом се уздиже Тацит, слободно може стати уз све Демостене, Платоне, Хомере и Туцидиде и не бојати се о резултат упоређивања. На и она скривена радост, коју дикује самољубље Цицероново, које почесто понавља „*nos melius*“ [ми боље] показује нам очигледно, да је латински језик и за склапање речи погодан, само га треба разумети, па тек онда познати његову величину. Ми нећемо с Мелхиором Инхофером да мислимо е „блажени на небу латински говоре“ [„*Beatos in collo Latina locuturos probabile*“], нити мислимо, да одузимамо јелинском језику преимућство на свима језицима, али кажемо, и мислимо, да смо горњим разложима и доказали ову истину: Као што је књижевност романска преко потребна за разумевање Јелина [а тим и за све оне користи, којима нас старина обасипа] а међутим је у себи врло богата и савршена, исто је тако и језик латински мост, којим се одлази к тачном и разумном изучавању јелинског, а међутим је за себе оригиналан, народни, развијен и савршен на најзоритији начин. Да су латински књижевници, а писци прозних дела нарочито и посебице, били везани и спутани законима латинског језика, да их је његова логика, сасвим супрот слободи у јелинског, надвлађивала и владала њима, то је јасно као дан. И као што им је дух језика ретко допуштао самовољно стварање речи, што је сасвим супротно слободи у јелинског, тако их је и дизао својим природним стројем и преплитањем речи, чега опет у простој јелинској композицији нема, те их је славио и величао. Хоћете ли, дакле, да познате прозу, књижевност, па онда и живот романски, и тим да стечете чист поглед у старину, то морате знати и познавати закове латинског језика. [Ово је друга ствар коју ваља добро запамтити при овом нашем раду].

Обе ствари, и дух с карактером и језик латински треба, као што горе рекосмо, да сасвим зна онај, који хоће да му се призна стручност за изучавање књижевности латинске, за напредовање у изучавању једног одељка из старине — о Романима. Да су обе ове ствари потпунице потребне и добром преводиоцу, мислимо да је излишно нарочито говорити, пошто је сваком познато, да се при сваком превођењу поред језика, на који се преводи, сасвим зна и онај, са кога се преводи. А сасвим знати један језик, нарочито класички, не значи бити познат само с граматичким облицима и син-

тактичким правилима његовим, не значи знати на памет пет или шест хиљада речи: но је тек онда право знање, кад се сем свега тога још и савршено познају дух и особине самога језика, па онда дух и карактер самога народа. То је прва и начелна погодба при превођењу са сваког језика, а при превођењу с класичног, а посебице с латинског, нарочито. Тек се на тај начин може осетити оно једино, што је осим богатства мисли својствено Романима: дух и карактер њихов, без чега они постају оно, што никако пису — прости, макар и вешти, подражаваоци Јелина. Али при испуњењу те погодбе добива се у томе, што ће преводилац сам моћи осетити, шта је баш својствено Романима и у чему је права величина латинске књижевности. Међутим само то још је мало за добар превод. *Прави и добар зналац латинског језика и књижевности* [оно „зналац“ треба разумети како ваља] не мора у исто доба бити и добар преводилац. Постати ово треба спојити у себи и тог доброг и правог зналаца с још једном погодбом — с вештаком. Преводилац треба не само да зна, шта преводи, но и да га уме превести. И тога ради за доброг преводиоца поред тога што се тражи темељити зналац латинске књижевности и језика [у овом случају] хоће се и добар вештак. Овако ћемо објаснити ту другу битну потребу у добра преводиоца. Познато је, да сваки писац сем оног обичног правца, којим иду сви радови радника истог доба, сем оног обичног духа и карактера, који је својствен читавом његовом народу, има, ако је ма најмање оригиналан, и нечега, што је сасвим лично његово, што се с њим заједно родило, а врло често с њим и сасвим изумире, има — свој дух и свој стил.

Па кад у најгорем случају, услед постојања најмање оригиналности, извештац писац и не имадне свог властитог духа и свог рођеног карактера, јер се он најпосле може примити и апсорбовати — тако да кажемо — од другог каквог писца, ипак му остаје, мора остајати нарочити стил, који мора сваки писац да има свој засебан. Буде ли у писца засебног духа, а то је више или мање истакнута ова или она пропозиција за већу или мању примљивост ове или оне стране духа и карактера опште-народног [у овом случају романског], онда се треба сад посебице уживети у њега, њим дисати, њим осећати, његовима очима посматрати све ствари, и тек тако поуздано поћи к разумевању самог писца, па онда и добром превођењу истог. Али ово разумевање појединог писца још мора имати у себи сваки добар и прави зналац латинске књижевности и језика. С једног гледишта тако је у неку руку и са стилем. Стил, начин исказивања својих мисли,

мора, баш по разноликости духовних особина у људи, бити у сваког другојачи — сваки човек мора имати свој засебан стил. [То је и навело оног славног човека да каже: „Стил је човек“ „Le style c'est l'homme. Buffon]. Али као што све духовне особине у основи својој имају један исти темељ, идентичност у људским духовима, тако и сви стилони, баш због те хармоније, која мора постојати између људских духова, морају имати једну основу, која ће се неминовно покоравати духу и логици самога језика. Различни су стилони, дакле, у неку руку различна деца истих родитеља. Према томе знати засебне духове, који се на исти начин у основи својој ослањају на опште-народни, и засебне стилове може тек онај, који зна и општи, народни дух и дух и логику самога језика. А из тога излази, да и ово долази у област доброг и правог знања. Тек одавде почиње власт вештакова. *Тек онда, кад се хоће, да се на туђем језику, а прилагодно с духом и законима његовим, изнесе дух и карактер једног народа. дух и основни закони једног језика и засебан дух и стил једнога писца — посао је правог вештака.* Велика је погрешка, кад се говори, да добар превод каквог класичног дела, па ма како то било, треба да се чита као оригинално написана књига на даком језику. То је заблуда. Ви, који то тражите, прочитајте превод Шилероз једне песме из Вергилијеве Енеиде и прочитајте то исто код Фоса, па ће те сами осетити које је Вергилије и и које је боље. До времена Фоса, Рикерта и Шлегла можда се још и могло говорити, да је илузорна замисао, е се може како дело превести на онај начин, па који смо ми истакали; од њих је то сасвим доказано баш њиховим практичним узорима, те се данас зна врло добро, шта значи: лепо преводити. Но давати поуке у том погледу значи хтети се назвати таким вештаком или бар добрим теоретичаром, а то нам није намера. Ми смо рекли, шта је главна и битна погодба за преводиоца, рекли смо, шта све мора знати и умети један човек, који хоће да понесе име доброг преводиоца латинске класичне прозе напосе, а свих класичних дела уопште, изнели смо јасно, како ми сами схватамо те главне потребе: дух и карактер романски и дух и логику латинског језика [код појединих писаца изложићемо и своје схватање њиховог духа и стила] остаје нам још да кажемо, шта ми сматрамо, да је добар и достојан превод: *Превести тачно једно класично дело значи пренети мисли и речи истог дела сходно духу и правилима свог језика, без икакве погрешке, али тако, да се из истог осећа као основни тон дух и карактер народни [овде романски] и да и закони језика [овде латинског], а као пратилац, истичући*

се често сасвим на видик, и засебан дух са стилем ишисевим. Ми признајемо, да је тешко најтачније испунити ова тражења, али можемо доказати многим примерима из немачке преводне књижевности, да то није немогуће. Не може ли се пак овако извести, боље никако. Зашто износити пред свет раздробљен организам каквог класичног дела, кад нисмо били кадри изнети га жива; зашто убијати вољу ка класицизму? Зар не видите, да је такав преводилац двогуби, и то тешки, преступник? Треба ли пак преводити од речи до речи или сасвим слободно, том није овде место говорити, нит' се то може као засебно правилно изводити: буде ли се радило по постављеним тражењима за превод, буде ли се до-расло, да се она испуне, одмах ће се, само од себе видети, шта треба у ком случају радити. *А погрешке се врло често у том погледу не могу доказивати; ви не можете доказати, да је то баш погрешка [овај је случај нарочито, кад се не разуме дух и стил писца], али се може осетити, а може је осетити и сваки онај, који добро зна и разуме латинску књижевност.* Да завршимо! Преводити класична дела од неоцењене је користи: и сам се човек извешти прилагодити се засебном духу и стилу појединог писца а уживети се у карактер и дух народни, а и сви се други јаче подстичу, да то ураде. Од колике је користи, да се то све уради говориле су наше прве речи, а сад додајемо, да је један од најглавнијих разлога, да овај или онај народ с вољом и свим срцем приопе к изучавању класичних књижевности у томе, да ли су му преводи из дотичне књижевности добри, а ако се то тиче Романа, онда из прозе, као карактерног њихног рада.

Питање, дакле, шта је и како преведено у нас из класичне прозе латинске не значи ништа друго, него како је се код нас љубио и изучавао живот Романа. Одговором на ово ми ћемо одговорити на прво питање. И кад изнесемо и покажемо, да се данас у нас ретко налазе људи, који се свим срцем одају изучавању старине уопште а Романа напосе, значи, да се код нас *жалосно* преводило из класичне прозе латинске. И то „жалосно“ жалосно је с које год хоћете стране. Мале број превода први је доказ тог жалосног превођења, а јадност и рђавост самог превођења, други. Оно нешто бољих превода, што се од овог изузима добротом своје израде, тако је мало и ништавно, а најзад само по себи тако несрећно, да је изишло усред таког превођења, од кога да нас Бог на даље сачува, да утицаја није имало апсолутно никаквог. Питате нас, што се у нас не води класицизам уопште а латинизам напосе, а ми вам одговарамо, — јер су ту љубав у клицу убили баш они, који су је били позвани иза-

звати, крајњом невештином и неумешношћу својом. Да би се ово још боље показало, ми ћемо најпре хронолошки изнети све радове, који су код нас у новијој нашој књижевности изашли. [Преводе из старије, покрајинске књижевности нисмо прегледали, јер их све прегледати можда би било и немогућно из разних узрока, а она је сва нама тако прилично туђа, да баш не би изналаз таквих превода донео бог зна каке практичне користи, баш и кад би се пренебрегао тај разлог: да ли би се у опште, због реткости књига, могли ако не сви, оно бар већина наћи. Хрватске и све друге латиницом штампане преводе такође нисмо прегледали, једно, што би се исто тако морало премного патезати с набавком тих књига или листова, у којима су штампани, а опет не без погубли, да би их нам се прилично измакло; друго, што је у њих већ било покушаја — Костић В. Ј. израдио је г. 1869. „Пријеводи римских класика у Хрвата“ — да се та ствар пречисти, те ако би се продужили до данашњег дана могли би у свези с нашим радом правити органску целину; и треће, што и највише њихне установе врло радо при тим преводима прећуткују име српско]. После хронолошког прегледа, који ће бити њем показивач, прећи ћемо на преглед превода по писцима, те ћемо на тај начин и при овако скученим и кратким обимима што јасније изнети историју њихову. Још одмах с почетка напомињемо, а на једном од даљих места ћемо и образложити своје мишљење, да ми просто не можемо бити критичар сваког појединог превода до ситнице, но да ћемо као беспристрастан историк од сваког праведно истаћи оне црте, које га износе у правој светлости, а узети их онолико, колико по свом положају и вредности заслужује који од њих, па их тако поређати, да се сваки у достојној светлости и истинској вредности јави, суд ће пак сама историја дати.

Хронолошки преглед

1811. *М. Т. Цицерона* из VI књиге о свободном народном правленју Цицијона сонъ, съ латинскогъ на сербскій претолковао *Николай Шимичъ*, Венгерскихъ Правъ Адвокатъ, Свободнаго и Краљвскаго града Сомбора Сенаторъ. — Въ Будимъ Градъ Писменъ Краљвскаго Свеучилища Унгарскогъ 1811.
1825. У „Лѣтописи Сербске III частице“ има „Писмо З. А. А. Сенеке, филозофа о пріятељству“ и „Избрана изреченія из књига Сенекины пре-
вео Г. Г. (георгијевић).“
1826. У „Лѣтописи Сербске III частици“ има два писма *А. А. Сенеке* филозофа и наставак „Избрана изреченія из књига Сенекины“ опет у преводу истога *Г. Г. (георгијевића)*.
1826. У „Лѣтописи III частици“ има на 100 страни „Књ. I З. *Цицер.* дужности“ превео * * * (т.ј. нема потписа).
1827. У „Лѣтописи Сербске I частици“ има од онога горњег наставак а уједно и свршетак.
1827. У „Сербске Лѣтописи III частици“ има „Милциад“ с примедбом да је „изъ *Корнелия Неиота*“ превео *М. Светићъ*.
1827. У „Лѣтописи Сербске IV частици“ има „Животъ *Оемистокловъ* изъ *Корн. Неиота*“ превео *М. Светићъ*.
1828. У „Лѣтописи Сербске II частици“ има „Изъ *Корнелия Неиота* Аретидъ“ — превео *М. Светићъ*.
1828. У „Мјесецослову“ изашао је исте године „Паусаниасъ вождъ Грка“ из *Корнелия Неиота* — с латинскогъ * * *.
1828. У „Лѣтописи Сербске IV частици“ има „Изъ *Корнелия Неиота* Паусаниасъ“ — Превео *М. Светићъ*.
1829. У „Лѣтописи Сербске I частици“ има „Цимонъ“ [изъ *Корн. Неиота*] — превео *М. Светићъ*.
1830. У „Лѣтописи Сербске II частици“ има „[Изъ *Корн. Неиота*] Лисандеръ“ — превео *М. Светићъ*.
1830. У „Лѣтописи Сербске II частици“ има ово: „Парадоксонъ I [Изъ *Цицерона*]“ превео *М. Светићъ (?)*.
1830. У „Сербскій Лѣтописъ частица IV“ има *Циц. F.* [с лат.] превео *Ј. Живановићъ*.
1830. У „Сербска Пчела“ има од *Цицерона* „Санъ Цицијоновъ“ превео *П. Стаматовићъ* мудролюбја слышатель.
1831. У „Сербскій Лѣтописъ частица III“ има „О саклеиоу Катилине“ изъ *Салустия* превео *П. Теодосијевичъ*.
1832. У „Сербскій Лѣтописъ частица III“ има наставак горњег.
1832. У „Сербскій Лѣтописъ частица IV“ има наставак и свршетак горњег.
1832. У „Сербскій Лѣтописъ частица III“ има *Цицеронова* писма: а) Сервиј Сулициј Цицерону; в) Одговор на писмо Сулицијево; е) Цицеронъ Цесару“ — превео *П. Демелићъ*.
1832. У „Сербскій Лѣтописъ частица I“ има „писмо П. Сенеке к Луцелию“ превео *Ант. Арнолѣвъ Адвокатъ*.
1833. У „Сербскій Лѣтописъ частица IV“ има „писмо Сенеке“ [књ. I писмо 5.] превео *А. А. А.*
1834. У „Сербскій Лѣтописъ частица III“ има „Слово *Цицерона* за М. Марцела говорено“ превео *С. Н.*
1834. У „Сербскій Лѣтописъ частица III“ има „Писмо едно Кая *Плинија Цицилија* второга“ превео *М. Костићъ* учитель.
1834. У „Сербскій Лѣтописъ частица IV“ има „Аспасиа“ [*Cic. de Invent. I. XXXI*] превео * * * (т.ј. нема потписа).
1836. „Дијалогъ о пріятељству“ *Цицерона*, у Београду 1836. превео *Григоріѣ Лазичъ*.
1838. „Примјѣри добродѣтели изъ разны латинскы подлинника скупљени“ *Мат. Костићемъ*. Изашло сем тога још 1840. и 1844.
1842. *М. Т. Цицерона* Тускуланска Испитанія, у Бечу 1842. превео *Јаковъ Живковичъ*.
1842. У „Пештанско-Будимскій Скоротеча“ число 44. стр. 268. „О любви къ домовни“ [Изъ *Валерія*] превео *Борѣ Јовановићъ*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1842. У „Србскиј Народниј Листъ“ число 17. стр. 133. има „Слово, коимъ се Анibalъ одъ Сицилона миръ искао“ изъ *Ливія* књ. 30. гл. 30. превео *Матей Костић* свештеникъ.
1845. *Корнелие Непотъ*, у Нов. Саду 1845. превео *М. Костић*.
1854. Марка Туліа *Цицерона* књига о дужностима съ латинскогъ *Григорие Лазикъ*. Издало Друштво Србске Словесности у Београду 1854.
1857. У „Шумадинка“ Бр. 8. стр. 29. има „Слово Дарія својмъ војницима“ съ латинскогъ *Б. С. Симић* VI.
1857. У „Шумадинка“ Бр. 12. има „Слово Александра Великогъ својмъ војницима, съ латинскогъ превео уч. VI. разр. *Милош Зечевикъ*.
1857. „Животъ Александра Великогъ цара македонскогъ“ од *Кв. К. Руфа*, с лат. превео *Стеванъ Павловић* у Бечу 1857.
1859. „Животъ Кнея Јул. Агриколе“ од *Корн. Тацита*, у Нов. Саду 1859. превео *Стеванъ Павловић*.
1864. У „Огледало Србско“ има од уредника „Изъ *Цицеронове* филиповске беседе II. край“ превео *М. Светић*.
1867. У „Матици“ бр. 19. и 20. „Беседа Каја Марија“ [*Sallust. Jug. 85.*] превео *Ф. Обрнџевикъ*.
1881. У „Српске Илустроване Новине“ бр. 3. стр. 35. има „Два писма *Плинија Цицелија* Секунда К. Тациту о смрти свога ујака при везуском потресу“ превео *Д-р С. П.*
1881. У „Српске Илустроване Новине“ бр. 11. „Писмо *Л. Анеја Сенеке* свом пријатељу Луцилију превео с лат. *Д-р С. П.*
1882. У „Српске Илустроване Новине“ бр. 16. има „Седница римског сената, држана 5. децембра године 63. пре Христа“ у којој је готово све превод две беседе из *Салустија* од *Ј. Туромана*.
1882. У „Српске Илустроване Новине“ бр. 18—22. „Шеста књига Луција *Анеја Сенеке* о трусу (потресу...)“ превео *Др. С. П.*
1883. „Четир говора *Цицеронова* против Катилине, прештампано из неколико Летопис, превео с лат. *Милан А. Јовановић*. Н. Сад.
1812. „Начинъ како се одъ слаткога сока кукурузовихъ стеблъ — сурупъ и шекеръ произвести можетъ“ съ латинскогъ. 1812. Ово смо делице само зато ставили у напомену, да се доцније не би ко поправљајући нас преварио, јер је ово превод неке обичне књижице, која је крајем прошлог века изишла у Германији на латинском.
1834. У „Србскиј Лѣтописъ I, II, III, IV частица“ имаде у свакој по један „преводъ съ латинскогъ I) „Нѣколико рѣчи о неопѣвимој ползи...“ Свободно съ латинскогъ превео *В. Бороцкиј*. Ова је ствар по нашем уверењу оригинал, а преводом је названа с тога, што у њој имаде доста цитата из Марка Аурелија, по како је овај писац писао јелински, то би овај „преводъ“ баш и кад би то био значао превод с превода и појамно да га не бисмо прегледали. II) „Падъ подчинѣни умерено владати похвала е“ съ латинскогъ превео *М. Костић*. Овом преводноу човек не може никако да нађе ауктора, а он га по правилу никад не оставља, и ма да је ствар доста личила на радове Валерија Максима или Гелија, није била ни од једног ни од другог. Нисмо, дакле, могли наћи оригинал, па је нисмо ни прегледали, али као што ће се видети из доцнијег прегледа, где ће нам се М. Костић појављивати као преводаца, он је тако несрећно владао својим рођеним језиком, да је наш суд готов, чим видимо, да је његово име потписано. III) „Стари Римљани и други Народа закони и начинъ о васпитанію дѣце“ превео *В. Бороцкиј*. Све оно, што смо напред рекли у првој частици за „Нѣколико рѣчи“ може се потпуце пренети и на овај његов „превод“, а стил овога писца исти је, као и свих његових једновременика, рецимо као и М. Костића тако, да смо тиме сасвим доволно окарактерисали г. В. Бороцког, баш и да је био преводаца. IV) „О нужди воспитанія“ превео *В. Бороцкиј* дѣтоучитель. По нашем уверењу и при овој ствари може се казати све оно, што и за Летопис I и III частицу.
1837. У „Србскиј Народниј Листъ“ число XLII. стр. 232. има „Освѣта е дѣло безочечно“ съ латинскогъ *М. Костић*. И мало пре рекосмо, да је његова особина не рећи никад, одакле је извесну ствар превео, тако и ово није означно, те га не могосмо наћи и не нашавши оригинала нисмо могли ни прегледати. Обраћамо пажњу, да нам се чини е ће ово бити из Гелија, али не могући наћи места у оригиналу, нисмо се уверили. Ну свакојако, ова малена стварчица преведена је тако грубим и наказним стилем и тако неправилним језиком, да би и најмилостивији оцењивач одмах одбацио.
1833. У „Голубици са цвѣтомъ књижевства србскогъ“ има неко „писмо Диогеново о слабости людској и изъ ове проистичућима готово непобедимима препонама праве истине“ стр. 31—41. съ латинскогъ *К. Бранковић*. — Нама је латински оригинал овога писма сасвим непознат, јер оно није из дела Diogenis Laërtii, а већ позната навика наших преводаца, да не ознаме име писца, спречила нас је да му нађемо извора,

зато га и нисмо прегледали Међутим ми одмах износимо наше решење: Није потребно читати писмо, да би се добио појам о стилу преводитељскоме, и сам је натпис довољан (!).

1843. У „Србскиј Народниј Листъ“ число 3. има описаніе Скитиѣ (по *Јустину*) одъ *В. Бороцкогъ*. Оно „по“ може значити и извод и парафразу и превод, али баш да је и ово последње, из класичне латинске прозе свакојако није. — У мало доцнијем числу 35. има „Пресуда Марка Аурелија противъ Фрумента“ — *Стеф. Новаковић*. И ако писац не каже да је превод, то се види на први поглед, али, додајемо ради потпуности, никако није из класичне латинске прозе.
1846. У „Србскиј Народниј Листъ“ число 15. има „Смртъ *Θемистокла*“ изъ *М. Аурелија* превео *Јосифъ Шевичъ*. Ми смо мало час горе рекли, да је тај писац писао јелински, а што су наши преводиоци преводили с латинског то је само значило превођење с превода. Јасно је сем тога и то да ти преводи не долазе никако у класичну латинску прозу, јер су многи и из осамнаестог века, те зато нисмо ни то прегледали. — Само ради управљања доносимо, да је у овим новинама често донесен који чланак с потписом с латинског, што никако не треба мислити, да долази у наш посао. Таки су нпр. *Хацићев* преводи из *Кантелија* и *Бороцког* превод „писма пана *Иноц. III*“ ит.д.

Напомена 2. Покрај ових ствари са које смо дали разлоге, што их нисмо прегледати, има још ове три, које на нашу жалост нисмо могли никако наћи да прегледамо. Ту су ове три од већ нама позната преводиоца:

а) *Матеје Костића* дело „Премјри добродели...“ нисмо могли никако набавити, ма да смо све давали само да до те књиге дођемо. Најпосле остависмо се узалудна труда. Једино, што нас теши то је што је то дело *Матеје Костића*, а већ се зна, шта је то.

б) *Матеје Костића* превод „*Корнелије Непосъ*“. Што год смо рекли за горње дело *Костићево* вреди и за ово, и не знамо, какав је то готово чудноват случај, да баш *Костићева* дела не могосмо наћи, али и опет нам је то утеха, што су дела баш *Костићева*.

в) *Григорија Лазића* превод *Цицероновог* „Дијалога о пријатељству“ такође не могасмо нигде ни порудбинама наћи. Али нама је *Лазић* довољно и познат и окарактерисан другим својим много већим преводом *Цицероновог* књига „О дужностима“.

Све три ове књиге налазе се по списку у српској народној библиотеци у Београду, али за све време овог свог рада, догод смо их тражили, добивасмо увек постојан одговор: нису те књиге ту.

Напомена 3. Превод, па макар то била дела и класичних латинских прозаиста, нисмо прегледали ако нису били превођени непосредно с латинског језика, по с кога другог: немачког, француског, руског. Као пример само наводимо:

1846. У „*Подунавци*“ имаде чланак с натписом: „*Сузаклетва Филотене противъ Александра*“ и ма да је ово био превод из *Кв. Курција Руфа*, нисмо прегледали, пошто је означено »с францус.“

„*Кринъ изъ Сенекины 20 писама*“ превео с немачког *Сава Поповић*, зато што је с тог језика.

Од овога чини једино узузетак *Ђорђа Срдња* превод „*Сна Сципионовог*“ из *Цицерона* по франц.-руском, а разлоге, који су нас руководили, да то учинимо, ми смо изнели, при прегледу превода *Симићевог* истог дела, где је и преглед *Срдња*.

Напомена 4. Дела или расправе оригиналне, у којима су већим или мањим делом употребљавани цитати из којих латинских класика, а прозаиста посебице, нисмо прегледали, а разлог је сасвим јасан: Ко би могао претурити све списе и расправе и прегледати, који су и колико преведени и како цитати из прозаиста латинских. Кад се томе дода још и то, да се врло често при цитатима, каже само: „каже тај и тај а не означаи и место, на ком су те његове речи, и још мање изнесу оне у оригиналу, види се, да би то био најтежи посао, а не би доносио никакве користи. Тога ради нисмо прегледали ни лепе *Николајевићеве* превод у студији о *Тацит*у, али смо од овог изузели само једну расправу: „*Седница римског сената држање 5. децембра 63. год. пре Христа*“ *Јована Туромана*, која је изашла у „*Српским Илустрованим Новинама*“ г. 1882. јер је у њој готово једино превод две беседе из *Салустија*. Али о томе на свом месту.

Овде додајемо, да и разне сентенце и мудре изреке, као и афоризме и њима сличне ствари нисмо могли прегледати из оних истих разлога, које смо изнели за цитате латинских прозних писаца.

Напомена 5. Познато је, да имаде и данас литерарних хисторика, који обрађујући латинску књижевност само оно рачунају у класичну књижевност њихову, што уради *М. Т. Цицерон* и његово доба: При том и таком свом раду они се ослањају на исказ два највећа латинска човека из тако зване сребрне периоде њине књижевности, од којих један каже: Што год има сјајности у латинској књижевности, коју она истиче или чим надмашава поносну јелинску, цветало је за време *Цицероново*. Сви велики духови, који прибавише светла нашој књижевности, тада су рођени (Сенека); а други: „После битке код *Акције*, кад је ствар дошла до тога, да се све преда у руке једног човека, несташе велики духови“ (*Тацит*). Ми пак идемо за опима литерарним хисторичима, који видећи и после *Цицерона* такве огромне духове, као што су *Тацит*, *Сенека*, *Квинтилијан* и *Плиније*, не могу пристати, да се овима одрече име класика, те и ако доуштају, да се *Цицерон* и његови вршњаци међу у златни период латинске књижевности ипак сматрају за класике и све писце сребрног периода — до *Марка Аурелија*. Нарочито то додајемо овде, што ћемо као што се види и из хронолошког прегледа, идући за тим литерарним хисторичима, као превод из класичне латинске прозе сматрати и многе друге а не само *Марка Тулија Цицерона* и вршњаци.

Још напомињемо, да смо при прегледању ових превода употребљавали најбоље коментарисана издања латинских класика и према њима смо прегледали превод. Само код оних, који су нарочито означили, којим су се текстом служили [а такав је једини *Д-р С. П.*] употребљавали смо дотичан текст.

Преводѣ наших преводилаца нисмо ниде упоређивали с преводима класика у другим културних народа: Немаца, Француза и Руса и т. д. и то из тог разлога, што смо ми већ истакли, шта су најглавнији захтеви при превођењу и какве ми преводѣ сматрамо за једино тачно и достојно преведене, па смо тога ради држали, да ће сваки Србин, ако је уз то

прави зналац латинске књижевности и језика, знајући оно, што као латиниста мора да зна, моћи осетити из ових наших примера, да ли је како класично латинско дело добро преведено или не. На тај смо начин, мислимо, показали, да није потребно тражити лека у туђим преводима, јер се претпоставља да зналац латинске књижевности мора онолико

знати латинскога језика, да не сме у чисто граматичком значењу грешити; а ствари које се буду тицале неразумевања духа и стила појединих класичних писаца, у чему су наши преводиоци највише грешили, правом је зналицу латинисти доста, да му се на српском језику покажу.

Толико о напоменама! (НАСТАВИТЕ СЕ)

О Ц Е Н Е И П Р И К А З И

Бићеш раденица (радница?). Обична приповетка. Читанка намењена девојчицама. Написао *Л. Ш. Демезон*, с предговором Жила Симона, члана француске Академије. Превео *М. Глишић*. У Београду. Штампано у парној радикалној штампарији, 1899. 8°, стр. 215.

У нас се одржава врло леп обичај: да се бољи ученици народних и средњих школа, на крају школске године, награђују ваљаним књигама, нарочито подешаваним, да послуже омладини као лепа поука и корисна забава. Захваљујући поглавито томе обичају и у нас почиње по мало напредовати и јачати књижевност, намењена младежи. Мало које године да се не обогатимо бар са десетак ваљаних и корисних књижица за омладину, било оригиналних било преведених. Томе обичају имамо захвалити и за овај превод једне ваљане књиге за младеж, која излази као осамнаесто издање Учитељског Удружења.

Као што и напис књиге упућује, ово је обична приповетка о једној сиротној девојци из села, која је једино својом необичном вредноћом и поштеним радом постала врло срећна у животу.

Јованка, јунакиња ове приповетке, кћи је сиромашних родитеља сељака. Рођена је у обичној сеоској кући. У селу је и детињство провела. Још је врло рано остала без мајке. На је опет својом вредноћом и поштењем доспела до тога, да је постала сопственицом једне од највећих помодних кројачких радња у Паризу. Њена баба, мати очева, одменила јој је мајку, негујући је и подижући. Отац јој је био вредан и поштен човек. Брат јој се истим врлинама одликовао. Па и она сама је још из детињства заволела рад.

Баба, у споразуму са својим сином и унуком, шаље Јованку Руслети, сеоској кројачици, да изучи кројачки занат, и Јованка одмах показује шта вреди и шта све може. Она је за кратко време изучила толико кројачку вештину, да је знала толико колико и њена учитељица у послу, Руслета. Руслета опет није себична, већ то признаје оцу и баби Јо-

ванчиној, и саветује им, да пошљу вредну и ваљану Јованку у варош, да потпуно изучи кројачки посао, те да се што потпуније спреми за позив, који је себи за живот изабрала. Ови су послушали Руслету и послаше Јованку у варош. И у вароши је Јованка вредна и послушна. Ту се још показује и необично племенита, негујући своју болесну господарцу са ретким самопрегоревањем. Али за то није остала ненаграђена. Њена газдарица је учила племенитост своје ученице и према њој је била врло пажљива, и настојавала је да Јованка што потпуније изучи кројачку вештину.

Изучивши већ готово сасвим ову вештину, Јованка одлази у Париз. Тамо има да се бори са многим тешкоћама. Али она и ту својом вредноћом, истрајношћу у раду и честитости и својом племенитошћу све тешкоће савлађује. Захваљујући нешто томе, а нешто и случају, она доспева у једну од највећих кројачких радња париских, задобивши својим радом и поступањем симпатије сопственице те велике радње. Под њеним окриљем Јованка је у радњи брзо савладала све разнолике послове и спремила се за прву настојницу. Међутим она непрестано неуморно ради, те је газдарица радње, за време своје дуге болести, овластила, да је у свему заступа у радњи. Кад је после извеснога времена господарица подлегла болести, Јованки би понуђена под врло повољним погодбама та радња, и тако она од обичне раднице поста сопственица једне од највећих помодних париских радња. На није се само на томе свршило. Представник једне угледне свиларске трговине запази Јованку, са њене вредноће и честитости, и ожени се њом.

Такв је Јованка својим радом и поштењем обезбедила себи оно што ми обично називамо срећом у животу и што је управо циљ животу нашем.

Као што се види, тенденција је ове приповетке, да покаже, како се срећа у животу може постићи једино истрајним и поштеним радом.

Уз књигу иде и предговор францускога Академика и у нас већ познатог, по некојим књижевним пословима његовим, Жила Симона. Овај пред-

говор најбоље сведочи о ваљаности ове књиге, која истиче вредност рада. „... није зло радити, вели Жил Симон у овоме предговору; баш на против то је добро. Треба жалити оне који не раде. Ала њима мора бити дуго време! Готово сви људи раде; па чак и најбогатији и најсилнији“.

У француској популарној књижевности има читав низ дела са тенденцијом: да задовољства и среће у животу може бити једино у непрестаноме раду, а никако само у богатству и високим у положајима. Ово Демезоново дело је из тога низа и једно је од бољих. Зато се можемо и радовати, што га добисмо преведено, поред раније већ преведених дела из овога низа. „Ти ћеш бити земљорадник“ и „Бићеш трговац“.

Учитељско Удружење није могло учинити срећнији избор у преводицу. Глишић неоспорно одлично преводи, те тако Демезоново дело имамо у много бољем преводу него ли Маршаново „Ти ћеш бити земљорадник“ и Бертово „Бићеш трговац“. Али и овоме делу из низа *Tu seras* у српском преводу, морамо нешто замерити, као што у своје време замерисмо и преводима прва два дела: дела ове врсте није довољно само превести, већ их треба местимице и прерађивати, дотеривати према нашим приликама. Ова су дела, истина је, за Французе у свему одлична. Али она не морају бити и за нас

у свему подесна. Друкчије су прилике и друштвено и иначе тамо, а друкчије код нас. За то је потребно при превођењу водити рачуна о томе, па, колико се то већ може, подешавати, да се догађаји који се описују изведу тако, као да се код нас дешавају. Тако ће бити књига интереснија и утицај књиге много већи и осетливији. Ово је истина мало теже извести, али је изводљиво. Замерака пак каквих томе мењању и прерађивању не може бити, јер све књиге ове врсте не преводе се тога ради, што нам ваља да служе као огледало дотичне врсте које стране књижевности, већ поглавито ради практичнога смера, коме ваља да послуже.

Највише се можда таквоме поступању при превођењу ове књиге има и приписати то, што се ова књига неће моћи са успехом употребити за поклањање ученицима народних школа, парочито сeosких, за које су и најпотребније књиге ове врсте.

Похваљујући готовост Учитељскога Удружења, да помогне издавању књига, намењених омладини, не можемо а да не пожелимо, да оно овим путем пође још и даље, па да помаже и књиге, које би у првоме реду нашле места у народним књижицама, јер ће се само тиме омогућити оснивање ових књижица, без којих народне школе никако не могу извршити потпуно онај велики задатак, који имају.

—иѝ

К О В Ч Е Ж И Ћ

ЧЕШКИ СВ. ПРОКОП

и

САЗАВО-ЕМАУСКО ЈЕВАНЂЕЉЈЕ

Данас, на дан нашега св. *Прокопа*¹⁾, и нехотице се сетих *чешког св. Прокопа*, тога борца православне вере и словенске писмености против католичке цркве и латинског језика у пределима старе Чешке, у XI веку. Његов живот и радови његових ученика знатне су појаве у борби православне словенске културе са западним освајачким елементима, с тога мислим да неће бити без значаја, ако наш свет упознам са делима ових посленика онолико, колико то приказују чешки извори.

Прокоп се родио при крају X века у Хотуњи, у Чешком Броду. Његови родитељи, имућнога стања, дадоше га вишеградској школи да изучи словен-

ску писменост, која је у тим и другим местима негована још од Методијева времена. Наставници беху свештеници и Прокоп се толико одликовао напредком у науци и честитошћу у понашању, да га примише у своје братство. Он се доцније одрече своје жене и деце, рођака, пријатеља, свега светског живота, и као калуђер пустињик повуче се у непроходне шуме сазавске, где је у једној пећини много година провео, молећи се Богу.

Године 1032. чешки кнез Урлих ловљаше једног дана са својом свитом по сазавској шуми. Удаливши се од својих људи и гонећи јелена наиђе на св. Прокопа, који га изненади поноситим стасом, дугом косом и брадом. Краљ га замоли да га исповеди, после га позва да пође с њим, а кад Прокоп не хтеде да напусти своје усамљено бора-виште: Урлих обећа да ће на томе месту подићи манастир и дати му издржања за братство, које он (Прокоп) буде прикупио.

¹⁾ 8. јула 1898. год.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Краљ је одржао реч и почео подизати (1033.) цркву, коју је довршио син његов, кнез Бретислав. Прокоп је постао старешина (опат) сазавског манастира бенедиктинаца, у коме је негована црквено-словенска књижевност. Главни поборник овога рада био је он сам. Од њега је остао један одломак јеванђеља Њириловске писмености, који је доцније допуњен још глаголским одељком претрпео чудновату судбину.

Прокоп је управљао манастиром до 1053., кад је умро, ожаљен народом и свечано сахрањен, а његов наследник у звању старешине манастира постао његов унук *Вит*. Под њиме је сазавско братство претрпело голему невољу, било прогнано из обитељи св. Прокопа и уступило место латинском свештенству.

„О овоме догађају, вели летописац овога манастира, наслућивао је св. Прокоп у последњим тренуцима живота свога. Праштајући се са манастирском браћом, он им је овако говорио: „децо моја мила, коју сам као квочка пилиће очувао, имајте на уму, да је крај моме животу. Трећега дана Божјом вољом растаћу се са овим телесним стањем и препоручити вас Богу. Свраћам вам пажњу: да ће вас по мом одласку на све стране оговарати, гонити и прогонити у туђу земљу и да ће ово место господар земље предати туђинима.“

Тако је и било. Иза кнеза Бретислава, који је довршио сазавски манастир и продужио по начину очеву помагати словенске свештенике, дошао је Спитигњев, кога противници сазавских мочаха и словенске службе наговорише да протера братство св. Прокопа, о коме увераваху да је покварено и јеретичко. По његовој наредби сазавски старешина Вит и његово братство оставише сазавски манастир и св. Прокопа Немцима, монасима бреновског манастира, којима Спитигњев допусти да се настане, а собом понеше у Угарску драгоцен остаток светог учитеља словенске књиге, и настанише се у глаголских Бенедиктинаца, који такође неговашу словенску службу.

Чудновато је, да се овај догађај десио баш под Спитигњевом, који беше веома побожан а уз то озбиљан Чех и Словенин? Јер чим дође на владу одмах заповеди: да се за три дана иселе из Чешке сви Немци, на шта више није поштедио ни своју рођену матер, Немицу, која се мораде одселити у Моравску другим својим синовима, ни чувену игуманију манастира св. Ђурђа, Јелисавету, која га пређе беше нешто увредила. Гнев Спитигњевљев против сазавскога братства по свој прилици изазваше и створише виши свештенодостојанственици на двору.

Легенда о св. Прокопу није оставила без значаја овај догађај. Првог јутра по доласку, кад је нови опат Немац пошао у цркву да се Богу моли, на олтарским дверима дочекао га је подбочен св. Прокоп и упитао: „Откуда ти сила, да ту боравиш? Шта гледаш?“ Немац је одговорно: „Моћна сила господарева и његова непоречна доброта дадоше ми да управљам до живота овим манастиром“. А светац му одговори: „Иди што пре без одлагања; ако то не учиниш, доћи ће на те освета Божја!“ Рекавши то, несташе га.

Опат је ово сматрао као варљиву појаву сна и кад му се не деси никакво провиђење друге и треће ноћи, он се већ и обезбрижи. Четврте ноћи онет му се јави св. Прокоп, кад је на службу полазио. „Што не послуша пријатељских напомена, упитао га је? За своју духовну децу измолио сам у Господа ово место, а не за тебе насилника. Ако ти је од господина кнеза твога та могућност допуштена, ја ћу ти је овога тренутка забранити“.

То рекавши, св. Прокоп поче тући опата Немца својом палицом тако, да је овај без душе побегао кнезу, да му јави шта му се десило. Кнез Спитигњев ужаснуо се од овога догађаја, почео се кајати и био је спреман да поправи дело, али у томе и премину.

Донета монасима сазавског манастира није дато задовољење за живота Спитигњевљева. Кад је он преминуо и дошао на владу *Братислав II* (1061.) послао је посланике, који су са највећом почашћу вратили из Угарске Вита и његову манастирску браћу у сазавски манастир. Вит је живео до 1078. кад је умро. Осећајући крај животу, он је изабрао и по престанку манастирке браће поставио за старешину *Емерама*, синовца свога.

Овај је кратко време управљао обитељу. Био је тешко болестан и после две године је умро. Иза њега дошао је *Божетјех*.

О њему тврди сазавски летописац да је био необичан художник. Изврсно је писао иконе, резао слова у дрвету, камену и од костију. Био је необично речит и наметан; али је био и славољубив, раздражљив и често неправичан. Манастир је поправно: повисио и подужио га, наместио му звона и крстове.

Да за часак задржим читаоце ових редова на једном догађају политичке природе, који је, можда, био од одсудног значаја по словенску православну службу у чешкој земљи. У то доба беше у Немачкој и Италији крвави рат између немачкога цара Хенрика IV и римскога папе Гргура VII о инвентитуру. Ја не мислим да помињем како се развијао догађај, јер је та појава у опште позната.

Имам само да речем, да је пре овога рата чешки кнез као изборник био зависан од немачкога цара, коме је морао да чини и извесних дужбина, особито у рату. Са римским папом Гргуром VII. Вратислав је био у врло ласкавим, управо пријатељским односима до самога тренутка, 1075. год., када је пристао уз цара Хенрика IV против њега. Скоро на свима бојним пољима у Немачкој као и у Италији, храбри чешки војници одржавали су сјајне победе и папу прогнали из Рима, где Хенрика IV круниса за цара 19. марта 1084. ново изабрани и постављени папа Климента III. Шта више, Вратислав је дао немачком цару, осем војне помоћи, још 4000 гривана сребра. За све то стекао је право да се може звати краљем чешке земље и Чешка би ослобођена сваких даљих материјалних односа према немачким царевима и за доцнија времена. То беше на сабору немачком год. 1086. у граду Мајнцу на коме беху пријатељи Хенрикови, на име: четири митрополита, 12 владика безброј властеле световне, и кнез Вратислав са братом Јаримиром. Тада је Хенрик метуо на главу Вратиславу круну и огласио га краљем Чешке и Пољске. Још је Хенрик IV наложио митрополиту Енгелберту тревирском, да с Вратиславом пође у Чешку и да га свечано круниса у храму св. Вита. Тај свечани чин свршен је 3. јуна на дан св. Вита. У сред службе помагао је митрополит краља Вратислава, који беше у свечаном краљевском руху и мету круну на главу како њему, тако и његовој жени краљици *Сватави*, такође обученој у краљевско рухо, на што свештеници и властела узвикнуше три пута: „*Вратиславу краљу чешком и пољском узвишеноме и мирољубивом, Богом крунисаноме живот, срећу и победу!*“

Не мислим да учествујем ни у народној радости овога тренутка. Место тога помињем: да се сав значај ове краљевске титуле везиваше само за личност краља Вратислава, а не и за његове потомке, који према немачким царевима и даље осташе у старим односима изборних кнежева. Према томе имао бих разлога, по начину чешких историка и ја да ставим питање: не би ли било боље за чешки политички и културни живот, да је Вратислав место немачкога цара, који и иначе беше усамљен, помагао римскога папу Гргура VII, с којим је толико пријатељевао? Не би ли Гргур VII на рачун тако поузданог савезника, као што могаше бити Вратислав, дозволио слободу словенске богослужбе и по осталим чешким црквама, осем сазавског манастира? То стечено, зар не би било много значајније, по сав блесак његове краљевске круне; јер служба словенска била би најснажније сред-

ство против немачкога елемента, који је све више продирео у Чешку?

Но да се оставим и тога. Појава крунисања чудно је утицала и на сазавски манастир. Старешину сазавског манастира, опата Божетјеха веома је уважавао краљ Вратислав, тако да га је видљиво одликовао од осталих манастирских старешина. Божетјех је много на то полагао и по својој славољубивој природи веома се истицао. Беше некаква велика свечаност. Краљ уђе у цркву и седе у свој сто. Од времена крунисања беше обичај, да у таквој прилици пранки владика метне краљу круну на главу. Тада беше владика *Козма*. Да ли што није био присутан, или што се случајно није прихватио круне, доста да је место њега извршио ту дужност опат Божетјех. Гневан што је омаловажен, владика Козма хтеде да га збаци са опатства, али кад се властела озбиљно заузео за Божетјеха, он најзад пропусти и наложи му да се покаје, говорећи: „Пошто ти, опате, умеш да дељеш и режеш кипове, да би ти се опростила погрешка којој си сам узрок, наређујем: да изрежеш распетога по висини и ширини својој и да крет сам однесеш у Рим и оставиш у цркви св. апостола Петра.“

Божетјех је смерно саслушао заповест и без одлагања је извршио. Али за то опет пријатељства није могло бити између њега и владике Козме, на штету сазавског манастира. Године 1092. 8. јануара умро је краљ Вратислав и на чешки престо дошао његов брат, брњенски кнез *Конрад I.*, по само за 8 месеца и те исте године премину и остави престо синовцу *Бретиславу II* (1092.—1100.), сину Вратислављевом, као најстаријем у роду. Међу тим немиле се појаве дешаваху у манастиру св. Прокопа. Било је монаха као што су *Димитрије*, *Канан* и *Голмиа*, који не само што не вољаху и не поштоваху Божетјеха, него хтедоше по што по то да се дочепажу старешинства у манастиру. Они нису бирали начине како ће да опрне и наруже свога опата, само да га лише звања. Четири године одбијао је кнез Бретислав тужакања против опата Божетјеха и најзад кад га је стрпљење напустило, издао је 1096. године наредбу: да се монаси словенски из сазавскога манастира поново прогнају и друге године по жељи владике Козме, који је по свој прилици највише радио на томе, да буде постављен за старешину сазавског манастира бреновски *Дјетхард*, с киме дођоше и монаси Немци, латинскога обреда. Тако је упропашћена задужбина св. Прокопа постада наслеђе тужинаца.

Читалац има разлога да пита: шта је било са тројицом незадовољних противника Божетјеха, шта

ли са књигама словенским, које су толико неговане у сазавском манастиру.

На оба питања одговориће нам сазавски летописац. Он каже, да су „по прогоњењу опата његови противници блудили тамо вамо, потуцајући се по свакојаким местима, докле најзад допавши највеће беде и сиротиње не потражише заклона у сазавском манастиру, где су и живот свршили чемерно; и да су словенске књиге сазавског манастира разбацане и општећене на све стране, да се никада више не врате у манастир“.

Али као да је провиђење хтело да само с једном књигом чини изузеће, као са драгоценом оставом знаменитога чешког и словенског просветитеља и борца против католичке пропаганде, оснивача сазавске обитељи: са јеванђељем св. Прокопа, које је чудним удесом судбине, заборављено и презрено у својој отаџбини, постало предмет највишег одликовања и поште у сред најзнаменитије богато краља „највећег католика“. Доста то је чудна иронија судбине једне важне православне словенске књиге. Због тога неће бити сувишно ако неколике проговорим и о начину, како је та знаменита старина дошла до Француске.

(свршиће се)

Б И Љ А Н И Ц А

у селу Вражогрнци, среза зајечарског, округа тимочког¹⁾

У многим крајевима Србије, а можда и у свима, у петак пред Бурђев-дан излази маса жена и баба у поље и шуму, да крај река и потока, по висовима и долинама, прибирају разне лековите биљке.

¹⁾ Наш народ многе своје потребе подмирује још на примитиван начин. Између осталог и лечење болесника врши се у народу махом по усеном предању и стеченом искуству. И ако данас у Србији има приличан број лекара, опет је то сразмерно одвећ мали број да би се могла сваком болеснику у сваком селу и за сваку биљку указати лекарска помоћ. С једне стране, дакле, та оскудица брзе лекарске помоћи, а с друге стране недовољно поверење према лекарима, — којима се обично обраћају у тешким болестима или у последњим болесниковим часовима, — учинили су, да наш народ још и данас има чудновато мишљење о лекарској умешности у лечењу болести, па се зато увек с неком зебњом обраћа лекару, кад већ мора, за лекарски савет. Док на против с невероватном преданошћу и непоколебљивом вером у оздрављење одлази прво врачарама, па онда бајалицама и другим самозваним лекарима, тражећи лека најчешће за болести невидне природе. Често ћете чути у селу ове речи: Кад ти пребаје баба Миља као руком да однесе болест, или, чим поцијеш што ти буде направила баба Роса, лакнуће ти као да си од мајке рођен. Па ако ништа не помогну гатаре и бајалице, онда се обрете некој цркви или манастиру за

просветни гласник 1899. г.

Тога сам се дана 1894. год. десио у селу Вражогрнци, где се такође иде у Биљаницу.

Неколико дана пред Биљани Петак у селу Вражогрнци и мушко и женско и старо и младо говори са особитим задовољством о Биљаници и појединостима које се тога дана дешавају; бар је то тако у селу Вражогрнци, а има за то и оправданих разлога.

На сâм дан Биљанице бабе и жене поране с мотичицама и торбицама у шуму, да потраже лековито биље. Милина је то видети како се тога дана рано у јутру нижу гомиле жена и баба једна за другом дуж тимочке железничке пруге, све обучене у чисто, бело руво, као на какав свечаник.

Како је та ботаничка екскурзија народних видарица за мене била од интереса, то се упутим и ја у поље, да том приликом сазнам и које народно име биља из тога краја. Кад сам стигао до места где се траже лековите биљке, видим неколико жена крај једнога шумарка где копају с кореном *Symphytum tuberosum* L. Приближим им се и упитам их за име те биљке и за шта је употребљавају. Једна ми од њих одговори да се зове *кључеви* и да се кромпирићи њени употребљавају против болести *клинкови* у мошницама (килавост — *Hernia inguinalis*).

Оставим их да копају, па се упутим даље. Стигнем другу гомилу жена, где ревносно копају крај шуме разне биљке. Једна од њих ископала је један струк кукурека и на моје питање шта је то ископала и за шта ће јој, она ми рече, да је то *једињак*²⁾ и употребљава се против говеђе болести *иоганан* (пришт, далак — *Anthrax*). Друга једна моли баба Миљу да јој покаже *косачу*, те да је набере за своје девојче. Ја свратих пажњу и видех да косачом зову *Thamus communis* L. и употребљавају је за мијење (главе) косе девојчицама, да би им израсла дугачка коса. Ту исту биљку употребљавају и против болова у рукама и ногама.

помоћ, јер у Бога највише наде полагају. Кад је већ болесник дошао до свеће, онда неки потраже и лекара, тек да могу казати. Ето, брате, или сестро, све смо чинили, звали смо и баба Миљу и прија Росу, и пона је читао и светино масло, па и доктора смо пред смрт питали, али кад нема данце не можеш помоћи.

Наш народ живећи у незнању и заблудама сваки свој неуспех приписује бољој наредби и судбини. Па и смрт својих кућана приписује бољој вољи и судбини, ма да би се тај губитак често могао избећи паметним лечењем. Ну велика већина народа живи у тврдом уверењу, да сваки болесник мора наћи лека, ако има дана од Бога. То је свакојак лено што у Бога полага велику наду, али при том не треба заборавити ни ону мудру изреку: чувај се, па ће те и Бог чувати; или, помози се, па ће ти и Бог помоћи.

²⁾ Једињаком зову у Вражогрнци усамљен струк кукурека.

Оставим их да пуне своје торбице лековитим биљем, а ја се упутим напред и стигнем трећу гомилу жена. Видим две од њих да копају *Chelidonium majus* L. с кореном. На моје питање рекоше ми да је то *трава од жутице* и употребљавају је против жутице. Пођем с њима у друштву и уз пут нађемо *Verbascum phoeniceum* L., за коју ми биљку рекоше да се зове *гроница* и да је употребљавају за свиње против болести гронице (*Anthrax*). За тим смотримо *Erodium cicutarium* L. коју биљку назваше *штркова кљуница* и рекоше да је употребљавају против болести клинова (килавости).

Најзад стигнем у Клисору, крајњу тачку данашње биљарске експедиције. Ту нађем пуно жена са већ скоро пуним торбицама лековита биља, пу још загледају по шуми и камењару не би ли још коју потребну им биљку угледале. Једна од њих викну својим другима: Ево га *страшник!* и потрчаше да копају *Centaurea atropurpurea* W. K., од које се биљке у то време види само лишће, а коју употребљавају за лечење страха код деце и људи³⁾.

Поред овде именованих биљака, има још доста других биљака које народ у томе крају употребљава за лечење људи и стоке. Ну да не бих морио дуже читаоце ређањем имена биљака и њихове употребе у народном видарству (што ћу учинити другом приликом у нарочитом чланку), ја ћу сада прећи на други део Биљанице, како се то обавља у Вражогрнцу. Пре него што пређем на тај други део хоћу још да напоменем, да сељанке обично само док су свеже биљке могу разликовати која је биљка за коју болест, а доцније кад се осуше, онда од прилике дају шта дохвате. Многе од њих прикупљене биљке никако и не употребљавају за лечење, већ само обичаја ради одлазе у Биљаницу. Интересно је још и то да се напомене, да већину овде именованих биљака не спомиње др. Сава Петровић у својој књизи „Лековито биље у Краљевини Србији“.

По већ утврђеном обичају копање биљака траје до подне, када се бабе и жене враћају из шуме, али не кући, већ у пивнице, где их људи, деца и жене, који нису ишли у биље, чекају са спремљеним ручком. Ту сад отпочиње други део Биљанице.

Пред сваком пивницом или унутра у пивници, (где сунце смета), стоји постављена софра за ручавање и око софре поседају: домаћин, домаћица с децом и обично по неки гост. Често се две или три мање породице удруже на заједнички ручају.

³⁾ У другим крајевима окр. тимочког употребљавају за кађење против децејег страха тајнородне биљке: *велики страшник* *Grammitis Ceterach* Sw. и *мали страшник* *Asplenium viride* Huds.

Том приликом сваки донесе по што год за јело и све се изнесе и метне на софру или прострте торбе, у којима је јестиво донесено. И ја сам био гост таквог једног заједничког ручка и сваки ми је нудно час ово час оно од јела, тако рећи претрпавали су ме понудама. За ручком непрестано круже најпре чутурице с ракијом, а после чутуре или врг с вином, а уз шалу и разговор о Биљаници и догађајима тога дана.

Пошто се преруча онда се обично одлази у пивницу кога рођака или пријатеља у госте и ту се наставља гозба; тако се продужава до вечери.

Да би слика била потпунија нужно је да споменем и свираче — цигане, који од пивнице до пивнице иду и својом свирком и песмом веселе разгаљене вином сељане, који циганима опет дају за то награду у натури, тј. напуне им врг од неколико литара вином, које цигани сипају у нарочито буре, које собом доносе тога дана у пивнице.

Пошто се задовоље јелом, пићем и песмом, онда се код записа отпочне играња, где и старо и младо, и мушко и женско, у општем заједничком загрљају, излију одушевљено у српском колу своје задовољство. Коло се за колом ниже до год се свирачи не уморе и мрак не ухвати, а тада се с песмом враћају у село, где се весеље наставља, док их умор и руменика не савладају.

Село Вражогрнац налази се седам километара удаљено од вароши Зајечара на друму за Неготин. С источне стране Вражогрница пролази тимочка железница, поред самог села, и река Тимок мало даље, а на северо-источној страни подижу се брежуљци засађени виновом лозом, у чијој се средини налазе вражогрначке пивнице, удаљене пола сахата од села. На источној страни од винограда стране су брежуљака обрасле шумом, која се повија северно и јужно око винограда, где долазе биљарице на Биљани Петака за лековите траве (биљке), одакле после одлазе на пивнице, те да други део Биљанице проведу онако весело, као што мало час изложих.

Како су почели омањивати виногради и у Вражогрнцу, изгледа, да ће овај други весели део Биљанице бивати све скромнији и можда за неко време сасвим престати, док поново стара бурад не забрекну румеником, која ће опет повратити Биљаници ону примамљивост и живост, а бакама ону издржљивост и веселост, којима се одликују тога дана и у пољу и у колу.

Б. Н.

ШКОЛСКО МАСТИЛО

Старо је искуство, да су *убоди од употребљена пера много озбиљнији* него убоди другим којим шиљастим предметом. Повређено чељаде их, истипа, одмах осети, али су махом тако незнатни, да и не кржаве. Не би се, може бити, ни видели, да их не издаје оно прило или модрило од засута мастила. Кад престану болети или бридети, ми их у брзо сасвим заборавимо, као да се нисмо ни уболи. Махом, истина, на томе и прође, али се по некад деси и случај, да и друкче буде, а ево како.

Не потраје дуго, а онај незнатни убод од пера — рецимо на прсту — почне и опет изнајпре потмуло бридети, па онда и болети и стрецати. Бол и стречање постају све већи, а уз то се појави и црвенило — најпре непосредно око самога убода па после и даље. Гдекада букне сав прет и читава шака, а понекада се оток и бол попне уз целу шаку и руку, па доспе — чак и под пазухо. Осетљивост под пазухом (у натченој подпазушној жлезди) може по некад тако да се појача, да болесник не може руком мрднути, а од стречања и бола у прсту ни ока склонити. У тој прилици јави се махом и јака ватруштина (грозица) — тако да болесника баш свали. Сви ти знаци, а нарочито оток под пазухом и грозица, показују, да је она незнатна рана од убода окужена (отрована) и да је куж (отров) већ и у крв доспела. Где се ти појави покажу, ту је болест већ озбиљнија. Болесници од тога обично болују по неколико недеља (неки баш и по неколико месеци), а дешава се и случајева, да се од такве повреде и умре. У неким приликама болесник — истина — прекужи и пребоди, али му од те болести остане која слабост или која мана — било на самом месту убода (на прсту), или гдегод у близини на руци.

За што се *баш убоди од употребљена пера радо дају на зло*, дуго се није тачно знало. Употребљена пера су обично и зарђана, па се с почетка мислило, да је сама рђа на перу узрок том необичном појаву — од прилике исто онако, као што су н. пр. повреде од зарђане игле озбиљније и сумљивије, него од нове, чисте и сјајне. Не што је рђа сама по себи неки отров или нека маја за куж, него што је површина сваког зарђаног предмета — дакле игле, пера, ексера итд. — неравна и храпава, па већ тога ради оставља за собом повреде, које су неправилније, па зато теже зацељују. Сем тога храпаве и неравне површине примају лакше и држе боље праšину или другу коју нечи-

стоћу, па се онда на тај начин повреда може загадити и окужити.

То мишљење било је прилично основано, и држало се до скоро, али се — бар за повреде употребљеним пером — у новије време сасвим изменило. По томе може употребљено перо бити са свим ново и глатко без и најмање пеге од рђе и храпавости на површини — као што су то н. пр. добро позлаћена и углачана пера — па му је ипак убод по гдекада тако опасан, као да је и од најстаријег, са свим зарђаног. Мора, дакле, да узрок тим појавама није само у рђи или у храпавости површина, него у другој нечем, што се и на новом зарђаном али ипак употребљеном перу налази.

И донеста искуство и опити су показали, да тај узрок није у самој перу и његовим лошијим особинама, него баш у мастилу. Не што је већ мастило само по себи отровно и опасно — јер таква се мастила више не пуштају у промет — него је оно махом течност таквога састава, да у њему разне клице или бактерије — па баш и клице неких кужних болести — налазе погодбе за своје одржање и размножавање, те се донеста тамо и размноже. Ако, дакле, којом год приликом доспе у мастило која таква клица, она ће тамо наћи све згоде, да се у брзо размножи.

У свако мастило може доспети која бактерија, а *у школско нарочито*. Школке мастионице су махом без заклопца, па у њих падају — с прашином — небројене клице свакојакних врста. Сем тога преносе их сама деца пером — са површине скамије, тела и одела, из уста итд. — па је онда ствар готова. Належе их се толико, да их је за кратко време и у најмањој капи мастила хиљадама. Међу њима је, наравно, погдекада баш и кужних, па ако и најмањи део таквога мастчла доспе под кожу нашега тела — рецимо случајним убодом — онда настају од прилике исте оне појаве, као кад какву мају под кожу накалемимо. Убодом се из мастила на врху пера пренесе кужна клица (дакле кужна маја) под кожу и доспе у крвоток; у крвотоку се размножава и по телу разноси; па ако су и друге прилике згодне, куж се исто онако прими, као што се прими каламљена маја од крављих богиња на руци детета. Ако су кужне клице такве врсте и нарави, да изазивају само местно гнојење, онда се око убода донеста и загноји, провали, па и зарасте. Али ако је куж друге које врсте, онда може изазвати и друге, много озбиљније појаве: — може окужити сву крв, или другим којим начином постати узрок тешким, па и смртним болестима. Мала

непажња или најобичнији случај, па могу да учине толику штету.

Да је у таквим приликама *узрок свему томе баш заражено мастило* и ништа друго, доказала је и наука неоспорним опитима. У бактериолошкој лабораторији у Липисци испитивао је недавно д-р Марман (Marmann) мастила разне врсте, и нашао је у свима бактерија и других клица разних врста. Већ у скоро пуњеним мастионицама беше их врло много, а кад су дошле на ред пробе старијег мастила, беше их још више и разноврснијих. У једној мастионици, која је стојала три месеца отворена, нашао је д-р Марман и клицу, која изазива тровање крви (септикемију), па кад ју је прекалемо мишица под кожу, сви су угинули од отроване крви.

Кад све то уочимо, онда ћемо ласно увидети, зашто је баш школско мастило у томе правцу најопасније. У школи је свакојаке деца, па и такве, која болују од ове или оне заразне или прилепчиве болести, подљуте, намете и т. д.; у школи се диже сваки час прашина, а с њом и клице што се тамо задесе; деца се школским мастилом умрљају; она га о себе отиру; она га лижу и т. д. па би ли онда било чудо, ако се њиме с времена на време заразе.

Према овоме искуству и тумачењу била би за даћа школе и учитеља, да и на школско мастило обрате потребну пажњу. У главном би требало чинити ово.

1. Школске мастионице нека се често испразне, добро оперу и свежим мастилом поново напуне.

2. Пуне мастионице нека се затварају, чим нису у употреби.

3. Ученицима би требало разложити и објаснити ту опасност од окужена или сумљива мастила, и нарочито их посаветовати, да с пером и мастилом пажљиво поступају.

4. Ваља им забранити, да замочено перо у уста међу, или о косу обришу, да „крмаче“ лижу, или да загађене прсте сисају.

5. Особито треба пазити, да се ученици пером не повреду, што најлакше бива, ако се деца о једно перо отимају, ако се пером задиркују и голицају, ако га један другом позајмљују и т. д.

6. Треба наредити, да сваки ученик мора имати своја пера и (дрвену) чауру, у којој ће их држати и кући носити. Чим писање доврши, мора их заједно с држаљима у ту чауру сложити и затворити.

Али ипак и поред тачног извршења свих тих правила може се гдекада десити, да се дете употребљеним пером убоду, или иначе како повреди. Где се тако што случајно деси, ту ваља одмах с почетка на ту повреду озбиљно припазити. Најбоље је, ако се деца науче, да одмах такву повреду учи-

тељу пријаве, а учитељ ће онда по својој савести и дужности за неколико дана на повређено дете мотрити и његову повреду с времена на време прегледати. Ако би се на оном месту или у близини убода појавио јачи бол, кљуцање, црвенило, гној, онда је већ прилика да је ствар озбиљнија. Ако уз то букне сва околина убода, па се појави још и ватруштина (грозница), или ако се црвенило и бол почну разилазити и по удаљенијим местима; или ако набрекну оближње жлезде и постану осетљиве; — онда већ треба тражити лекарске помоћи.

М.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ФИЗИКЕ

за I разред више женске и девојачке школе

(СВРШЕТАК)

Питање: Што коњи теретна кола тешко крену с места, а после лакше вуку? Са кола, која не стоје, кад човек силази, треба да скаче у оном правцу, у којем се кола крећу. За што? Кад коњаник јури на коњу, па скрене на десно, или на лево, шта мора радити, да не падне са коња? Што су на савијцима жељезничке шиве на једној страни више, а на другој ниже? Ако о конач обесимо креду, па је заокренемо око прста, после ће се сама око прста обавијати. За што?

7. Кад метнемо камен на длан, осетићемо да нам притискује руку. Да није испод камена наше руке, камен би пао на земљу. Камен за то и притискује руку, што тежи да падне на земљу; а опет тежи да падне на земљу, што га земља себи вуче, што га привлачи. Земља не привлачи само камен, него привлачи свако тело. Отуд свако тело мора притискивати на место, где стаје а то значи, мора имати своје тежине, што је тело збијеније, биће теже. И сва се небеска тела узајамно привлаче.

И тако је и *тежина* једна *општа особина тела*.

Ако разна тела мећемо на длан, видећемо разно да притискују, тј. да су разно тешка. Кад тако мотримо да видимо, како су тела тешка, не смемо узети неједнаке количине. Ако би у руке узели јастук перја, па онда иглу, морали бисмо рећи, да је перје теже од гвожђа. Али се тако не ради, него кад се узме јастук перја, мора се узети и толики комад гвожђа; или кад се узме игла, мора се узети и толишно перце. А то се каже, морају се узимати једнаке запремине од тела, које узимамо, да видимо, колико су тешка.

Разна тела разно су тешка, отуд морамо имати мерила, којим ћемо мерити, да знамо колико је које

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тешко. За мерило тежине узима се чиста вода, па се гледа, колико је које тело тешко према тежини исте запремине воде. И то се зове *сисцифична тежина тела*.

Питалице: Што падају тела на земљу, а не остају у ваздуху? Што је гвожђе теже од дрвета? Што перо не пада лако на земљу, што дрво плива на води?

Још и друге особине тела

8. Ако тело није подупрто, пада на земљу; ако је подупрто, притискује испод себе на оно место, где је; ако је обешено о што, затеже то у оном правцу, како би пало на земљу, — да није обешено.

И тако кад теже тело о конач обesimo, конач ће се затегнути и показаће пут, правац, којим тела падају на земљу за то се тај правац и зове: *падни правац*. Кад које тело наместимо да тако стоји, кажемо, да смо га усправили, те отуд можемо тај правац назвати и *усправан*. У науци се иначе тај правац зове *вертикалан*.

Оно онако о конач или узицу обешено тело зове се *висак*. Висак се употребљава да се види, стоји ли што у вертикалном правцу. Висак употребљавају мајстори, кад намештају прозоре и врата, да не би изерили.

Узмимо чашу воде. Гледајмо како је положена површина воде. Нагнимо чашу. Површина воде неће се пагнути, него ће остати као што је била положена; ма како искретали чашу, површина воде увек остаје једнако положена. Тако положен правац, као што лежи површина воде у суду, зове се: *водораван правац*. У науци тај се правац још зове *хоризонталан*.

Сваки други правац, који није ни хоризонталан ни вертикалан, зове се *кос*.

Питалице: шта у школи стоји у вертикалном правцу? Шта лежи у водоравном правцу? А шта у косом правцу?

9. Белутак је тврд камен. Кречњак је мекши од белутка. Креда је мекша од кречњака, а восак је мекши од креде. Има тела која су тврђа од белутка, а има их, која су мекша од воска. Као што се види, *нису сва тела једнака по тврдоћи*. Што је тело лакше, лакше мења свој облик. Што је много мекше од воска, расплине се, те не може да одржи облик. Тако је вода мека, да не може на гомили ни да стоји, него се расплине, разиђе, чим је сипамо. Отуд се вода може држати у суду. Што је тако меко као вода, да се без суда не може ни држати, јер *отиче, тече*, каже се да је *течно*. И тако је вода *течност*.

Вода се разилази, ако није у суду. Али има тела, која се толико разилазе, да се не могу ни у суду држати. Такав је ваздух. Која се тела ни у суду не могу држати, ако је отворен, јер се на све стране разилазе, као ваздух, зову се *ваздушаста*, или још друкчије, *гасовита*.

И на тај начин честице једнога тела могу бити чвршће везане једна за другу, и онда имамо чврсто тело, или могу лабавије бити везане једна за другу, и онда имамо течно тело; или нису честице никако везане једна за другу, и онда имамо ваздушасто тело. То како су честице једнога тела везане једна за другу, зове се у физици *агрегатна стања*, па ће се онда рећи, *тела се у природи налазе у три агрегатна стања*.

Питалице: Наведи неко чврсто тело, и од тога мекше и све мекше. Наведи неколике течности. Које се тело налази у природи у сва три агрегатна стања?

10. Креда је састављена од врло ситних честица. Да се те честице не држе и не приљубљују једна за другу, креда би се расула у прашину. Као год што земља себи привлачи свако тело, па оно мора земљи да пада, тако се и они делићи креде узајамно привлаче и један за другог држе, те креда може да постоји онако у комаду. Ти се делићи привлаче снагом, а та се снага зове у физици *кохезија*. Што је кохезија већа, тело је чвршће. У течности кохезија је врло слаба, а ваздушаста је тела и немају.

Честице тела привлаче се тек кад су једна уз другу приљубљене. Отуд кад креду преломимо, не можемо је опет саставити, јер не можемо да примакнемо све честице једну другој онако, као што су биле на овом преломљеном месту.

На површини течности честице се јаче привлаче, или као што се каже, кохезија је јача, него у унутрашњости, отуд је на површини као танка кожица.

Питалице: што може водени паук да трчи, по води, а да не пронадне? Што не можемо преломљену палицу опет да наместимо, као што је била?

11. Кад пишемо по табли, од креде остају прилепљене честице за табу, те отуд онај траг. Ми само вучемо кредом по табли, а не лепимо, па опет за то остају оне честице прилепљене. То је отуд, што се честице креде привлаче са честицама табле. И тако се честице креде привлаче међу собом, и са честицама табле, па како се јаче привлаче са честицама табле, него што се привлаче међу собом, то се оне и одвајају једна од друге, те остају приљубљене уз табу.

Као што се види, не привлаче се само честице истог тела међу собом, него и честице двају тела.

Она снага, којом се привлаче честице истог тела, казали смо, да се зове *кохезија*; а ова снага којом се привлаче честице двају тела, зове се *адхезија*.

Што се више честица двају тела додирују, тим је адхезија јача. За то ако желимо прилепити даску за даску, ми туткалинемо, док је туткало течно. Течно туткало упије се у једну и другу даску, па кад се стврдне остане у вези са много честица једне и друге даске, те је онда адхезија толлика, да држи даске у вези. Исто тако ако се глатка и чиста стаклена плоча метне на чисту стаклену плочу, прилепиће се, те их нећемо моћи одвојити; а ако су плоче прашњаве, неће се прилепити. За што?

Адхезије има између тела сва три агрегатна стања.

Рука у живи не може да се окваси, јер се честице живе јаче привлаче међу собом, него са нашом руком, те неће да се одвоје једне од других. То се у физици кратко каже: у живе је кохезија јача од адхезије.

Питалице: за што нам остаје рука мокра, кад је замочимо у воду? Кад кречимо за што остаје креч на зиду? За што ленимо артију тестом? Из чаше кад снамо воду, цури вода низ чашу. За што? За што се лепи боја, кад што бојаднимо?

12. У чаши вода не стоји свуд на једној висини. Унаоколо поред стаклета издигнута је, јер се ту она додирује са стаклетом, па се привлачи и приљубљује уз стакло. Што је вода у ужем суду, то је све мање воде, која се не додирује са судом. У врло уској цеви сва се вода додирује са судом, па како се онда сва вода и привлачи са судом, то ће се пењати па више. Ако цев танку као конач метнемо у чашу воде, неће вода у њој стајати на истој висини, на којој стоји у чаши, него ће се попети у висину. У цеви танкој као длака или коса пробиће се вода још и више. Тако танке цеви зову се или *косасте* или капиларне цеви или судови. И тако би се рекло: *адхезија чини, да се течност пробија кроз капиларне цеви.*

Између живе и стаклета нема адхезије, отуд ће се жива у танким цевима спуштати.

Питалице: За што не можемо са артије да отремо мастило, као што отиремо креду са табле? За што се покваси цео грумен шећера, кад замочимо само један крај у воду? За што се пење у лампи петролеј кроз фитиљ на више до пламена? За што земљане судове премазују глећем?

13. Спустимо комад шећера у воду. Шећер ће се у води разићи, да му више ни трага не можемо видети. Вода је остала чиста, као што је и била, и ако је у њој остало шећера. Ма какво величаво стакло узели, не ћемо моћи у води видети ни трупку шећера. Кушамо ли воду језиком, осетићемо сласт, а то значи да је шећер ту у води. И тако се шећер у води разишао у тако сићушне мрвичице, да не може ни на справи да се види. То се каже, *шећер се у води растворио*. Шећер није збијен, него има у њему пуно шупљика, које су као косасте цеви. А кроз косасте цеви знамо већ како се вода пробија — због адхезије. Вода продире кроз капиларне цеви, те раставља шећер у онако сићушне мрвичице.

Не раствара само вода шећер, и не раствара се само шећер. За свако тело, које може у течности којој да се онако разиђе, као оно шећер у води, казаћемо, да се раствара. Растварањем добивамо раствор. Можемо имати раствор шећера, раствор соли, раствор галице ит. д.

Ако шећерни раствор процедимо, што се још другачије каже филтрујемо, кроз упијајућу хартију, очистиће се од труња, али ће бити опет сладак. Значи да је шећер прошао и кроз оне најситније шупљике, поре, што их има упијајућа артија. Тако бива и са другим телима, кад се растворе. Тело кад се раствори, разиђе се у тако сићушне мрвице, да могу оне проћи и кроз најситније шупљике.

Узмимо чашу воде. Успимо шећера и чекнимо, да се растопи. Кад се растопи онај, доспимо опет мало другог; па кад се и тај растопи, доспимо опет другог. После неког времена опазимо, да досути шећер неће да се растапа више, него пада доле као талог. Значи да не може вода да раствори шећера колико ми хоћемо. Кад већ течност не може више да раствара, ми кажемо, *заситила се, и засићена је.*

Свака се течност може заситити раствором.

14. Сипајмо шпирита у воду, па ћемо видети, да ће се и он онако исто разићи у води, као што се оно разишао шећер. Не раствара се само чврсто тело у води него се раствара и течност у течности. Кад се разиђе, раствори течност у течности, ми кажемо, *течности се мешале*. Кад се течности мешају, добивамо *месу*.

Успимо воде на зејтин. Зејтин ће искочити па воду, а неће се мешати. Све се ове течности не мешају. Које се течности не мешају, слажу се по тежини једна на другу.

Питалице: Наведи неколике смешане та чности

15. Прокувајмо воду, па оставимо да се расхлади. После тога спустимо какву рибицу у њу. Видећемо, да ће рибица угнути. Значи, да не може риба у самој води да живи. Кухањем смо ми из воде истерали ваздух. Рибица се угушила, јер у води оној није било ваздуха. А у води има ваздуха отуд, што *вода упија ваздух*. Вода и ваздух привлаче се, или као што се у физици каже: имају адхезије.

И тако не раствара се само чврсто тело у течности; нити само течност у течности, него се растварају и гасови — ваздушаста тела — у течности. А то се каже, *течности абсорбују гасове*, што значи, *упијају гасове*.

И чврста тела могу абсорбовати. Угљен н.пр. упија гасове, па упије и боје.

Питалице: Што лети у плиткој води угну рибе?

Списак справа које требају за огледе, и шта треба радити.

(Редом према ономе где се о чему говори). Увод. Тело и особине тела.

1. Не треба нарочитих справа, јер је говор у опште о телима.

2. Треба имати чашу пуну воде до врха, па замочити прст, да мора из чаше изаћи воде, колико запрема прст;

3. Стакло узана грлића, па у њега углавити левак и сипати воду, да се види, да вода неће у стакло, јер је тамо ваздух.

4. Треба држати креду у води, па је после преломити, да се види, да је сва мокра.

5. Сух сунђер треба онога часа замочити у воду, кад се о томе говори, да се види, како је сунђер променио запремину, за тим га треба исцедити и стиснути, да се види смањена запремина.

6. Треба чаша воде и комадић шећера или соли. То на часу треба растворити, да се види, како се вода није променила, а и како се шећер или со не виде у води.

7. О коњу обесити креду или друго што, па заокренути један пут два пут око прста, па после пустити сама креда да се заокреће и обавија око прста.

8. Треба узети комад дрвета, комад креде и комад гвожђа једне величине, да се види разлика у тежини.

9. О коначу треба обесити комад креде или камичка. То је висак. Узети чашу воде, и прекретати, да се види, да површина остаје у једном правцу.

10. Узети камен какав, креду, восак и маст сврднуту. Каменом гребати креду, кредом восак, воском маст. И од масти мекша вода.

11. Чашу воде треба узети. Мало масним претима иглу умастити, па је врло опрезно и изблиза спустити на воду. Ако се опрезно ради, и не испушта из далека, игла ће остати на површини. Дирне ли се да пробие горњу кору, игла ће потонути.

12. Чашу воде треба узети, па сипати полако. Вода ће цурити низ чашу због адхезије.

13. Треба узети чашу воде, да се види, како је вода до стаклета што је, издигнута. За тим треба имати цеви разне ширине па и танке бар као канал. Те цеви треба спуштати у воду, да се види, како се у оним танкима пење вода на више.

За тим треба имати у чаши живе. И у живу треба спуштати цев, да се види, да се жива не хвата за стакло. Само цев не треба држати на средини чаше, него је треба приљубити уз чашу, јер се иначе не види, будући је жива непровидна.

Треба грумен шећера држати над водом, само да је један крај замочен у води.

14. Треба шећера или соли досипати у чашу воде све док се не види, да вода више не раствара. Тако ће се видети засићена вода.

15. Треба чиме обојадисати шпирит, па га онда сипати у воду, да се види, како се меша. Исто тако треба на мало зејтина сипати воде.

16. Треба изгорети кост, да се начини угљен. Тај угљен треба иситнити као брашно, па кроз њега процедити црно вино. Изгубиће боју. Опет кроз такав угљен треба процедити воду, која има каквог мириса. Нестаће мириса.

П. Аршинов.

ДОДАТАК УПУТСТВУ

за купљење речи по народу за речник Српске Краљевске Академије

У Г Л Е Д Н И П Р И М Е Р И

ЗАБЕЛЕЖЕНИХ НАРОДНИХ РЕЧИ

највише из збирки до сад посланих Лексикографском Одсеку

близо, прилог и предлог. 1) прил. (поређ. *ближе*): кућа му је *близо*; прићи *ближе*. 2) предл.: гувно му је *близо* куће. — Кореница (Горња Крајина). —

[Из *Др. В. Ђерића „Додатка Вукову Рјечнику“*].

брзоборка, *ѓ*, ж. — У Јагодина. — Женско чељаде, које брзо говори, не мислећи шта ће да каже, па рекне нешто рђаво.

булога, *ѓ*, ж. — У Левчу. — Жена нечиста и лештина.

Устај, устај, *булого!*

Кокоске те претекле.

[Из збирке народних речи *Јована Срећковића*, учитеља].

буца, *ѓ*, ж. — У Шумадији. — Значи суд у који се хвата ракија, кад се пече. Изгледа као чабар, само је *буца* мања, при врху ужа и с обе стране задивена. С горње стране, баш на средини, има повећи округлао отвор.

[Из збирке народних речи *Миленка Вукићевића*].

вучарати, *рѓм*. трај. (од *вући*) (у Сријему и око Биограда) вући тамо амо (с презирањем), *вучарати*: ...да ме онда због њега *вучарају* жан-

дари. — Са се: 1) *вуцарам се*: *вуцарати се* по туђим кућама. 2) *вуцара се*, *вуцарају се*, трпно: ствари му *се вуцарају* по соби; *вучи-рање*, ср. глаголка именица.

[Из „Додатка Вукову Рјечнику“ од Д-р В. Берића].

жеглица, *ѐ*, ж. — У Далмацији. — Кад се сади лоза, прво се раскрчи ледина, те се груђе баца за се, да тако постоји који дан, докле га добро сунце прожме; за тим се *престира* овако: груђе се туче ушима од мотике или кључе, избира се разна травуљина и купи на хрпе, па се онда зажде. То се зове *жеглица*. Жеглица више пута траје по више дана не престано у себи горећи, а не види се никаква пламена, само што дим куља из ње као из кратера. Узрок је томе земља, те остане при жилама разних травуљина. Пошто жеглица сва изгори, разгрне се онај пенео, и на на томе мјесту чешће буде расадник, који, веле, боље успијева, него ли да је најбоље нагнојен (нађубрен).

[Из збирке народних речи Велка Радојевића, — Херцег Нови].

запирвати, *запирвам*, гл. сврш. — У Банату. „Мој је отац *запирвао* у великој колери, тј. он је први тада умро у селу од те болести.

[Из збирке народних речи Светозара Мл. Бајића, нар. учитеља — Банат].

зборит, *а*, о, нпр. грозд, (поређ. *зборитији*) као збијен. Чуо сам у Срему.

[Из збирке народних речи Змаја-Јована Јовановића].

звездити, *звездим*. — Глагол трајан. — Значи си-сијати као звезда:

„Звезди, звездо, довече сам сама“.

[Из збирке народних речи Змаја-Јована Јовановића].

звечац, (и *звечац*), *ца*, м. — У Далмацији. — У Вука: *звечак*, чка т...сф. клатно:

На њему је звоно од биљура

Звечак му је од сувога злата. —

[Из збирке народних речи Велка Радојевића — Херцег-Нови].

зврјати, *јим*. — Глагол трајан. — У Бачкој, — 1. Кад преља хитно преде, па јој вретено *зврји*; добро удешена кола, па кад човек на њима путује, а она све *зврје*; 2. Кад је ко подеран, па му голо тело *зврји*; 3. Празно буре или ћуп *зврји*.

[Из збирке народних речи † Новака Радојевића].

зџа, *ѐ*, ж. — У Херцеговини. — 1. Женско че-лада зелених очију. — 2. Размак на основи између сивџаџа и довијех колаца, јер по ве-

личини тога размака обоје пређу зеленом тра-вом, да знаду колико тијех размака има у ду-љини цијеле основе. Када чу—тву, ткају—гле-дају за колико ће времена једну *зџу* уткати, па према томе рачунају на сву основу. *Зџа* се зове у Херцеговини, у Босни сам чуо *зеленика*.

[Из збирке народних речи Луке Грђића—Бјелокосића].

злак, *а*, м. — У Левчи. — Прва пролетња трава. Гле, Ранко пустио краве на *злак*.

[Из збирке народних речи Јована Срећковића, учитеља].

зона, *ѐ*, ж. — У Херцеговини. — Калијев хидрок-сид. Збије се луг и креч заједно, па се сипље, кроз то вода. На доњу страну капље *зона*. Хемијски процес $2\text{KNO}_3 + \text{CaO} + \text{H}_2\text{O} = 2\text{KOH} + \text{Ca}(\text{NO}_3)_2$. Зона се гради кад се хоће сафун да пече.

[Из збирке народних речи Луке Грђића—Бјелокосића].

каљац, *ца*, м. — У Бачкој, осим значења „зуб у коња“ које је забележено у Вукову „Рјечнику“, значи и ово: млад рогоз, кад се близу жила ољушти, изгледа бео и сочан, а може се за невољу и јести.

[Из збирке народних речи Новака Радојевића].

лебедити се, *лебедим се*. — Глагол трајан. — У Левчу, — Кад коњ неће одмах да пође, него се прво по мало креће док од једанпут пође, каже се да *се лебеди*: „Испрва не хте да пође него *се лебеди*“.

[Из збирке народних речи Јована Срећковића, учитеља].

натруна, *ѐ*, ж. — У Далмацији. Кад учини ко коме што неповољно, рече се: „учинио ми је *натруну*“. „Вјеж отоле, зла *натруно!*“ кажу ба-јалице кад бају над набојем, чиром и ост.

[Из збирке народних речи Велка Радојевића—Херцег Нови].

новчуре, *новчурџа*, ж. само у множини. — У Бачкој. — „Ала су то силне *новчуре* у тог човека, као да ји он трукује!“

[Из збирке народних речи † Новака Радојевића].

нож, *ножа*, м. — У Бачкој се може чути у пре-носном значењу: „*Нож* о свој *сто* трти“, што значи постати сам свој госа, те се не морати око туђих столова облизивати.

[Из збирке народних речи † Новака Радојевића].

рагар, м. — У Банату. — Сем Вукова тумачења *рагар* значи још човека који стане код газде да служи док се не подоре. Највише момчићи

изнад 12 година стају за *рагаре*.

— Узео сам тога и тога за *рагара*.

— Нека, добар је.

[Из збирке *Светозара Мл. Бајића*,
пар. учитеља—Банат.]

рѣзба, *ѣ*, ж. — Око Авале. — Значи шару, изрезотину, изрезан украс.

[Из збирке народних речи
Милека Вукићевића].

сноваче, *сновача*, ж., у множини. — У Херцеговини. — Справа за сновање. У Вука *сноваљка*.

[Из збирке народних речи
Луке Грђића—Бјелокосића].

твр-лађа, *ѣ*, ж. — У Бачкој. — Воденица на реци има једну већу и једну мању лађу. На већој стоји кућа са целом мањарском оправом, а мања сама држи на себи крај од великога кола. Та, дакле, мања лађа зове се *твр-лађа*.

трѓанци, *трѓанџија*, м., скоро увек у множини, врло ретко у јединици, *трѓанџија*, *џија*. — У Вукову је „Рјечнику“ са свим друго значење него у Бачкој, где значи тврдо замешено тесто, које се трга претима и баца у врелу чорбу на ватри.

трѓанчићи, *трѓанчића*, акценат као у *циганчићи*, *циганчића*, м., скоро увек у множини, а врло ретко у јединици *трѓанчић*, а. Значи то исто у Бачкој, што и *трѓанци*, само што су ситнији, а по највише се међу у чорбу од патлиџана.

[Из збирке народних речи
† *Новака Радоњића*].

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Кретање наставника у приватним средњим школама. — За хонорарнога вероучитеља у јагодинској приватној средњој школи изабран је Јеромонах Дамаскин, на место дојаконског вероучитеља те школе, Милоша Анђелковића, који је постављен за суплента у гимназији Краља Милана I. Министар просвете и црквених послова одобрио је овај избор.

*

Земљорадничке задруге и народне школе. — Министар просвете и црквених послова одобрио је нарочитим расписом, упућеним школским надзорницима: „да се састави задругара земљорадничких задруга увек могу држати у школској згради и то у дане, кад школе не раде.“ Сем тога одобрио је „да се и састави управног и надзорног одбора ових задруга могу држати у школској згради, и да наставници, који су часници земљорадничких задруга, могу у својим канцеларијама вршити и послове земљорадничких задруга.“

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

Нова школа у Ботуњу. — Село *Ботуње* је у округу крагујевачкоме, на два сата од Крагујевца низ Лепеницу, с десне стране њене. То је село и велико и богато, у срећној Шумадији и питомој Лепеници, која не зна за неродне врлети и камењаре. Па при свем том школа је била тако јадна, да је до сада четири пута затварана. С тога је пре годину дана поникла мисао у томе селу да зидају нову школу и за то су почели и прилоге да прикупљају. Са селом Ботуњем удружило се и село Корман, које је ближе Крагујевцу, и село Прњавор, које је повише Ботуња, и изаберило место, које је донекле на средокраћу и које је и комисија прегледала и примила. Но кад је овац био готово покушан, јави се једна струја, која је хтела, да се школа зида не на том месту, него у селу Ботуњу, где је била и стара школа; само не на истом месту, него на друму, пред механом. Министарство нареди, да се то земљиште прегледа. Комисија прими и то земљиште. Но сада село Корман изјави, да одустаје од заједнице и да пристаје само на прво место. Господин министар нареди, да се или школа заједнички зида на уговореном месту, или, ако Ботуњци хоће школу у своме селу, на овом другом месту, онда Корманцима да врате њихов улог.

Сад настаје оно што је најинтересантије. Сад се јављају и Ботуњци, да желе на првом месту, заједно с Корманом, јер веле: ако се поделимо, онда нити ћемо моћи ми сами да подигнемо школу, нити ће моћи они. И тако, ни једно село неће имати школе. За то моле господина министра, да остане при првој својој одлуци: да се нова школа зида на тако званом Живковском Брду, јер то жели већина сва три села.

Да би се ова ствар једном скинула с дневнога реда, прекинуло свако одуговлачење и једном приступило грађењу нове школе, господин министар нареди гласање сва три села, где су имала да се изјасне, где желе школу: или на Живковском Брду, или код механе. А да би избор био правичнији и пресуднији, господин министар изјави, да ће послати и свога изасланика, да присуствује збору и гласању. Збор је био 8. ов. м. у механи ботуњској. На биралиште су дошли готово сви правни гласачи, и већ су у 8 часова сви били на окупу. Тада је стигао и изасланик министарски г. Ј. Миодраговић, референт за основну наставу, с начеликом среза крагујевачкога г. Ђ. Павловићем и школским надзорником г. Љ. Протићем. Пошто су прегледани спискови гласачки и пребројани гласачи, приступило се гласању, које је текло у највећем реду. Резултат гласања је био, да је огромна већина гласала за прво, заједничко место: Живковско Брдо.

На завршетку збора изасланик министарски је прво изнео потребу добрих зграда школских, трошност и негодност данашње зграде старе у овоме месту и похвалио мисао за грађење нове. За тим је изнео ток ове припреме за грађење нове школе и шта је до сад стајало на путу да се она за толико време није подигла. Зато је, рекао је он, и наређено ово гласање, те да се види, где већина жели, да се зида нова школа и једном прекине с овим питањем и одуговлачењем. Збор се на ово одазвао са: „Хвала господину министру!“ Најпосле захвалио им је на реду при гласању и марљивости према школи, коју су показали својим доласком на ово гласање и пожелно им, да се ускоро њихова деца, узданица њихова, избаве онога пакла и

виде здрава и срећна у новоме храму просветноме, на срећу не само своју и својих родитеља, него и на добро наше Отаџбине и славу узвишенога нам Краља, који се брине о свему што је добро!

Збор се једногласно и громко одазвао три пута: Живео Краљ! и онда се мирно и у највећем задовољству разишао.

Тако је скинуто и то питање с дневнога реда и нова школа почеће да се зида још овога пролећа.

Ј.

Прослава Цвети у школама. — Са свих страна стижу нам гласи, да су ове године Цвети прослављене и на основним школама сеоским на најсвечанији начин. Том приликом наставници су не само ишли с децом у цркву, него су на најсвечанији начин после службе Божје и у школи својим говорима износили значај тога дана и по цркву и веру нашу и по живот нашега народа. Особито је истицано ово последње. И донеста, није све једно држати обично предавање на часу у школи о другоме устанку, и овако заједнички, овако свечано, после службе Божје, на сâм тај дан, кад се гора почиње заодевати листом, кад сва природа оживи, сетити се оних див-јунака, оних соколова, који се искунише код цркве таковеке и једнодушно одлучише да устају на Турке; и усташе, и лавовски се борише и Србију ослободише. Тај помен, то сећање, не може а да не изазове у младим душама и дивљење и захвалу. А шта се овим постиже, то људи од књиге, од школе и науке, добро знају.

С тога не можемо а да не похвалимо овакав поступак оних наставника, који су поклонили довољно пажње овој прослави, и исто тако и оним надзорницама школским, који су одобравали па и настојавали да се она изврши што свечаније. Особито је ово важно по селима, где су деце светковине тако ретке, где их сем светосавске више и нема.

Цвети су донеста прави српски народни празник. Јер, да није било њих, не би било ни слободе српске. Оне су творац данашње државе наше, миле нам Отаџбине, и зато је потпуно оправдана и прослава њихова у школи. И, ми се надамо, да до године неће изостати ни оне школе, које ове године то нису учиниле.

Ј.

Ђурђевски уранак у школи. — Да је здравље највеће добро, то нико неће спорити. Без здравља не могу се вршити како ваља ни физичке ни психичке радње. А од живота, весеља и уживања каква не може бити ни помена. Зато је озбиљна дужност васпитачка, да се поред осталих разноврсних развитака децих пази и на здравље њихово. А да школа за ово није погодна, то је свима добро познато. Школе управо дејствује обрнуто. Из чисте природе, са сунчане зраке и јаре, на којој толике мијазме угину, ми покунимо децу и затворимо их у какву избу са поквареним ваздухом, у коју често сунце никад и не допире. И што дуже деца седе у њој, што смо ревностији у настави, то више убијамо и здравље своје и своје деце. Школа лоше утиче на развитаке телесни и тиме, што седећи у њој деца немају кретања; а без кретања ни јача растења. Ту нема ни дубља дисања ни јача крвотока; а где овога нема, ту се и крв довољно не чисти, а што је крв нечистија, то су и ду-

шевне радње спорије и тупље. Сушта дакле противност овоме, што васпитање хоће.

С тога одсудно греше они наставници, који се много затварају с децом у школу, а мало их изводе у поље, у шетњу, у чист ваздух, у живу књигу, која се зове *природа*. А ако то у многоме зими морамо да чинимо, лети не морамо. Ваља знати, да је лети овај излаз и потребнији. Зими се и сам ваздух у учионици лакше и боље обнавља него лети. Зими и запара толико не квари ваздух, а прашина још мање. Свега тога лети има више. На против, лети је много чистији ваздух и много више интелектуална и естетична интереса има у пољу но у школи.

Зато одвише греше они, који се лети затварају с децом у школу и не изводе их никуд. Они раде сâми противу свога циља.

А колико ли тек греше они, који ни у пролеће децу не изводе?! Овај се грех ничим измирити не може. У пролеће се природа буди. У пролеће је најчистији ваздух, најгодније време, када није ни зима ни врућина. У пролеће све оживи и све зове човека на поље, у природу. Па зар ми онда да будемо неприродни? За ми онда да бежимо од ње и да се затварамо у избе и апсане, какве су често наше школе? Зар онда, кад природа собом, целином својом, обузмље сву душу нашу, ми да се затворимо и међу четири зида проучавамо само мртве атоме њене, и сецкане и изгрижене делиће њене, па и то често само у голим речима?! Не, не. Такав васпитачки рад није добар. То није ни настава добра. Она је добра кад је жива и кад годи души децој, кад се слаже с природом њиховом.

Ако се не пре, „Ђурђевски уранак“ треба да започне ово. Ђурђев дан пада у најсрећније, најдирљивије време у години. Зато је и народ наш уранак на тај дан увео у обичај. И где је он изгубљен, ваља га повратити. Школа, као културна установа, често пресађивана са стране, слабо је пазила на народне обичаје, и с тога је многи корисни обичај она пренебрегла. Отуда у нас „мајалоса“, место Ђурђевскога уранка, који долази само после пет дана од немачкога или јевропскога „мајалоса“. У толико боље. Што доцније, то топлије и безопасније.

Од Ђурђевскога уранка па даље, у мају и јуну, ваљало би тако често правити излете у чисту природу, да би управо само кишни, хладни и сувише врели дани остали за рад у школи. Нека сваки наставник промисли, колико и колико би предавања могао да држи у пољу, под отвореним небом, много лепше но у школи. А каква је и колика је разлика између физичкога, моралнога и естетичнога развитака у школи и у отвореној природи, о томе не треба ни говорити. Многи се изговарају на распоред часова, који је прописан и по којему, веле, морају радити. То није никакав оправдан изговор. Ако би се на распоред гледало, ученици никад не би ни изишли са својим наставником у поље, јер за то нема часова у распореду. Али тако не стоји. Нити морају пронасти сви часови онога дана кад се иде у поље, нити могу они који пронаду бити довољан разлог, те да се изгуби све оно што се излетом добива.

У природи се деца не само приближују њој и гоје од ње и телесно и душевно, но се више приближују и људима и једно другоме. А ово нам васпитање нај-

више и недостаје. Ако хоћете јачи морални развитак, ви морате водити децу у друштво, у додир с људима. А за то хапане нису згодне....

У свеж ваздух, дакле, наставници и омладино, јер је тамо живи дух, који све оживљује....

I.

*

Врбица на селу. — Нема сумње, да је Врбица један најрадоснији дан у години за децу, па богме поред њих и за родитеље њихове, па и оне, који би то желели да буду. Тога дана не зна се чему се деца пре и више радују: да ли звонцету, да ли врбици, да ли заједничком излету, да ли новим хаљинама, ципелама, шеширу ит.д. Радују се мушка као и женска деца. И та радост њихова дира и старије њихове. И они су, поред њих, радосни. Сви су радосни. И песма њихова „Општеје воскресеније“ само уздиже душу слушаоца и гледалаца у веће висине, и сви мисле да је Бог близу, да је Христос, Син Његов, с њима и по више њих.... И та осећања подижу. С тога је прослава овога дана и с васпитне стране од особите вредности.

Али ево чуда, где су се тим миљем наслађивала до сад само варошка — градска деца. Сеоска су *лишена* тога весеља, те радости. А зашто? Је ли то оправдано? Не би ли и тамо могао просветник са свештеником да то уведе? Не би ли и тамо могла да се носи „врбица“? Је ли и тамо хришћанска вера, православље и дух српски, као и у градовима? Шта смеће, да се и тамо деца радују? Не би ли и тамо деца могла да се обуку у лепо, чисто, свечано одело, макар и сеоско, народно, на да изиђу на Лазареву Суботу са својим родитељима цркви својој и да „носе врбицу“? Зар то не би благодетно утицало и на душу њихову и на њихове безазлене, простодушне и у истини религиозније родитеље по што су становници градски? Светковине школске у нас су и онако ретке, те деца мало радости приређујемо; а оно не би била само светковина школска него и црквена, не само за мале него и за велике.

Зато износимо ову мисао на промишљање свима онима, који су позвани да о овоме мисле, и надамо се, да ће прво пролеће донети ову радост и сеоској деци, барем онде, где има цркве и свештеника.¹⁾

J.

Школе у Русији

Немање учитеља основних школа. — У Русији се све више осећа недостатак учитеља основних школа, тако да по многим местима због овога већ дуже времена стоје школе затворене. Ова оскудица у учитељима долази од наглога отварања нових школа и подвајања одељења у дојакошњим школама.

Школе у Аустро-Угарској

Скупштина цислитавских средњешколских надзорника. — У самоме почетку друге половине месеца марта ове године била је у Бечу скупштина цислитавских школских надзорника. Скупштина је трајала три дана, и на њој су расправљана поглавито питања о унутрашњем уређењу средњих школа.

¹⁾ Надзорник округа крајинскога учинио је покушај у овоме правцу и ове године, али о томе немамо до сад никаквих извештаја. Што будемо сазнали, изнећемо својим читаоцима.

Прво питање о коме се већало, било је *Које су сметње успеху у настави, и којим се средствима могу отклонити?* Скупштина се изјаснила, да је главна сметња успеху наставе у средњим школама *превелики број ученика*. Тој невољи могло би се стати на пут строжим пријемним испитима и уклањањем неспособних ученика из школе још одмах у првој половини године. Закон о чиновницима опет тако ваља изменити, да се бар за поједина звања не тражи, као до сада, цела гимназија и испит зрелости. Исто тако да се одобри скраћени једногодишњи војнички рок и оним младшима, који нису свршили средњу школу, ако су свршили коју другу школу. Да би опет што спремнији ученици долазили у средње школе, ваљало би, где год то прилике допуштају, отвараати приправне течаје за оне који желе отићи у коју средњу школу. Уџбенике средњих школа ваља упростити тиме, што ће се из њих избацити све што је излишно.

Друго важно питање, о коме се већало на овој скупштини, била је тако звана *аналитична директна метода* и њезина примена у настави живих страних језика, нарочито у настави немачкога језика у оним школама, у којима овај језик није наставни. Скупштина је поводом овога питања донела ову одлуку: Ни стара синтетичка метода превођења у настави живих језика, ни нова екстремна аналитичка директна говорна метода нису подесне за наставу у живим страним језицима, нарочито ни једна ни друга метода није подесна за наставу немачкога језика у средњим школама, у којима се не предаје на овоме језику. Првом методом не постиже се потребна окретност у говору дотичнога страног језика, а друга опет метода не даје потребну граматичку спрему. Скупштина налази, да је у настави живих страних језика подесна она метода, која оба циља језиковне наставе, и граматичко знање и извежбаност у говору, има пред очима, којом, дакле, ученици савладају граматичко градиво систематском употребом граматике на основи подесно одабраног и методски сређенога штива, а редовном конверзацијом и репродукцијама савладају говорну страну у језику.

Осим тога расправљана су и ова питања: Надзор средњих школа и периодичко састајање директора средњих школа у појединим областима; О практичном званственом образовању наставника средњих школа.

*

Школски музеј. — Учители у Бечу оснивају школски музеј. Власт је већ одобрила правила, по коме ће се музеј уредити и одржавати. Да би музеј што боље напредовао, учители ће основати нарочито удружење, које ће имати да се брине о одржању и унапређењу музеја.

Школе у Немачкој

Једна новина у школи. — У Берлину су чинили огледе, да још у првоме разреду основних школа навикавају децу, да се при писању служе хартијом и писаљком, или и пером, место камене таблице и такве писаљке. Први огледи показали су ваљане резултате.

*

Почетак школскога рада у данима после празника. — У Франкфурту на Мајни хоће да се у

јутру предавања у школама почињу у два часа касније но обично понедељником и у данима после празника, из разлога што многа деца недељом и празником излазе с родитељима у поље, па сутра дан су још уморна, те ваља да рад у школи касније почне, како би се деца што боље испавала и одморили. Овај је захтев потекао од друштва за чување јавног здравља. Многи учитељи одобравају овај захтев.

Школе у Енглеској

До које године дете може бити примљено у основну школу? До пре краткога времена у Енглеској није могао нико бити примљен у основну школу по навршеној једанаестој години. Сад је дотични члан у закону измењен и право на полазак у основну школу губи се навршеном дванаестом годином живота. Овим ће се тамо знатно повећати број ученика у основним школама.

Школе у Белгији

Учитељске школе. — У Белгији има *шест* и *три* учитељске школе. Тринаест је државних, две су градске, а остале издржавају разна удружења. У прошлој школској години свршило је ове школе 1027 учитељских приправника и приправница, и од свих било је само 205 из државних учитељских школа. Тамо је утицај свештенства још врло јак, те настојавањем свештеника при избору учитеља увек радије узимљу оне које су свршили учитељску школу кога верскога удружења, него ли оне који су свршили државну школу. Овога ради у државним учитељским школама све је мање приправника.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Нов ректор Велике Школе. — Место Гиге Гершића, дојакошњег ректора Велике Школе, који је пензионисан, изабран је за ректора за ову школску годину *Никола Стамковић*, професор Велике Школе.

Професорски испити по новоме закону о средњим школама. — По новоме закону о средњим школама пријавили су се у овој школској години за полагање професорских испита: *др. Петар Вукићевић*, учитељ језика, из групе: *математика и нацртна геометрија као главни и физика као споредни предмет и немачки језик*, са домаћим саставом „О обвојницама кривих линија и површина“; *Петар Велимировић*, учитељ језика, из групе: *латински језик с грчким, као главни и српски језик као споредни предмет и француски језик*, с домаћим саставом „De vita operibusque Titi Livii“ и „Ξενοφών“; *Милан Аранђеловић*, пређ. предавач, из групе: *математика и нацртна геометрија као главни и механика као споредни предмет и француски језик*, с домаћим саставом „Главније особине линеарних диференцијалних еквација и методе за њихову интеграцију“; *Јован Ивковић*, пређ. предавач, из групе: *српски језик са старословенским и историјом српске књижевности, уз кратак преглед српске историје, као главни и*

француски језик као споредни предмет, с домаћим саставом „Историја дефлекције и конгруенције бројних речи (n. numeralia) у српском језику од XII до краја XIV века“; *Јован Дравић*, проф. приправник, из групе: *математика с нацртном геометријом као главни и физика као споредни предмет и француски језик*, с домаћим саставом „О обвојницама“; *Љубомир Матић*, пређ. предавач, из групе: *српски језик са старословенским и историјом српске књижевности, уз кратак преглед српске историје, као главни и француски језик као споредни предмет*, с домаћим саставом „Пропоминална и сложена дефлекција у српским листицима XII, XIII и XIV века“; *Милан Стокић*, пређ. предавач, из групе: *јестаственица као главни и математика као споредни предмет и француски језик*, с домаћим саставом „Циркулаторни прибор код човека“; и *Милан Костић*, професор, приправник, из групе: *општа историја са српском као главни и земљопис као споредни предмет и француски језик*, с домаћим саставом „Односи између Србије и Бугарске од XII до XV века“.

Од ових кандидата одустали су од даљег полагања испита, у току испита: Милан Аранђеловић и Јован Ивковић; није пуштен на даље испите, на основу члана 121. закона о средњим школама, Љубомир Матић; положили су испит: Др. Петар Вукићевић, Петар Велимировић, Јован Дравић, Милан Стокић и Милан Костић.

Народна Библиотека. — У марту месецу ове године читано је у читаоници Народне Библиотеке свега 984 књиге, листа и рукописа, и то: на страним језицима 413, на српскоме 449, политичких листова ранијих година 32 и старих рукописа (Србуља) 90; у априлу читано је 460 књига, листова и рукописа: на страним језицима 202, на српском језику 182, старих рукописа (Србуља) 46, штампарских првина 13, политичких листова 17. Издато је ван библиотеке у марту 446, и то: научних дела на страним језицима 164, научних дела на српском језику 201; дела забавне садржине на страним језицима 30, на српском језику 51. У априлу је издато 332 дела: научних на страним језицима 206, на српскоме 104; дела забавне садржине на страним језицима 6, на српскоме 16.

Годишња Скупштина Учитељскога Удружења. — Главни одбор Учитељскога Удружења у седници од 28 априла ове године одлучио је да се годишња скупштина Учитељскога Удружења састане 2. августа ове године у Крагујевцу.

Тема за шеснаесту скупштину Учитељскога Удружења. — Главни одбор Учитељскога Удружења одлучио је, да се на овогодишњој скупштини тога удружења расправља тема *Какав трба да је школски надзорник према школи и учитељу*. Сви који желе ову тему расправљати ваља да се јаве Главном Одбору одамах, а обрађену тему да му пошљу најдаље до 1. јула.

Бритичне студије о новијим српским писцима. — Др. Љубомир Недић, професор Велике Школе у пензији, већ познат и признат и са својих књижевних студија и оцена, спрема читав низ студија о новијим нашим писцима. Студија о Љубомиру П. Нена-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

довићу већ је готова и предата књижевном одбору Матице Српске и примљена је за Легонис.

*

Змајева педесетогодишњица. — Ове године завршује се педесет година певања Змаја Јована Јовановића. У Загребу, где сада Змај живи, образован је нарочити одбор, који има да се стара о овој реткој прослави српској. Књижевно одељење тога одбора било је расписало стечај за Змајеву поздравну песму. И ако је био доста кратак рок за предају песама, онет је одбору стигло шеснаест песама, од којих је као најбоља одабрана Змајевка, песма даровитога и плоднога песника Стевана Бешевића-Петрова. Змајевка ће се послати свима српским композиторима, да јој спреме мелодију. Најбоља композиција хонорисаће се са шест дуката. Змајевка ће бити први пут певана о Змајеву прослави.

*

Позоришни Гласник. — Од првога маја почиње излазити у Шапцу „Позоришни Гласник“, у коме ће се пратити кретање свих српских позоришних друштава, бележити све важније позоришне новости, износити имена свих српских глумаца и глумица, који буду оболели или онеспособе за рад, те потребују материјалну помоћ својих другова. Поред тога Позоришни Гласник доносиће драмске радове, а и друге белестричне радове, ако су само из глумачкога живота, или су из глумачкога пера. У листу ће бити нарочита рубрика намењена поуци, на којој ће радити „наши опробани драмски прваци“.

Позоришни Гласник излазиће свакога 1., 10., и 20. у месецу, и годишња му је цена за Србију шест динара.

*

Српски језик у словеначким школама. — Словенци су на своме покрајинском сабору у Љубљани недавно донели законодавну одлуку: да се у свима словеначким реалкама у Крањској поред словеначкога заведе и српски језик као обавезан предмет. Овом законодавном одлуком српски језик и књижевност постаће још ближи браћи Словенцима, који су и до сада марљиво учили наш језик и редовно пратили нашу књижевност.

*

Најновији роман грофа Лава Толстога. — Прослављени руски философ — приповедач гроф Лав Николајевић Толстој недавно је довршио роман Ускренуће (Васкресеније). Многи листови нудили су славном приповедачу грдне суме на име хонорара, само да им допусти, да могу прво штампати најновије дело његово, о коме се тако много писало и говорило, пре но што је било и довршено. Толстој је уступио то право рускоме илустрованоме књижевном листу Ниви. Онај број Ниве, у коме је почео излазити овај роман Толстога, распродат је у пола милиона примерака за један дан!

Ускренуће већ преводи готово на све јевропске језике и штампају га у одељцима, како излази у Ниви. Преводи се и на наш језик и излази у Брачковој Колу. Књижарница „код Вука Ст. Караџића“ у Ср. Карловцима одштампава овај превод Ускренућа у свештицама, којима ће бити цена двадесет новчића.

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Утицај дифузне сунчане светлости на развиће биљака. — Зна се, да се многе биљке потпуно не развију и не цветају, кад су изложене директној сунчаној светлости бар за неколико дневних часова.

Међу тим су фотометријски опити показали, да разлика између интензитета директних сунчаних зракова и интензитета дифузне светлости (а то су раширени и растурени светлосни зраци, које нам шаљу храпаве или неуглађене површине, и који нам помажу видети поједина тамна тела у природи) није тако велика, као што би се могло замислити; јер кад би то било, онда би горњи факт био сасвим јасан, пошто се из физиологије зна, да светлост на нараштај надземних биљкиних органа дејствује у негативном смислу, тј. у колико јачина светлости расте, у толико у биљке онада нараштај стабла и лишћа. Међу тим кад је сунце и на највећој висини (у кулминацији), хемијски интензитет директне светлости једва да је два пута већи него у дифузне светлости, а до сунчеве елевације од 19°, интензитет директно мањи је од интензитета дифузне светлости.

Бечки биолог, управо ботаничар, Визнер, који се је много бавио овим питањем, показао је да лишће и органи, који највише потребују светлости, у опште узимају положај управан на правац најјаче дифузне светлости, што доказује, да је ова светлост веома важна за живот биљака.

У најновије време, он је константовао, да су биљке у толико изложеније директној сунчаној светлости, у колико се површина њихова станишта више приближује поларној или алиској граници, у колико се дакле у исто време снижава температура околне средине.

На против, он је запазио, да се у нашим поднебљима биљке, које припадају сасвим различним породицама, као *Reseda odorata* (из пор. *Resedaceae*), лени човек или *Impatiens Balsamina* L. (из пор. *Balsaminaceae*), драгољуб или *Tropaeolum majus* L. (из пор. *Tropaeolaceae*) и *Ipomoea purpurea* (из пор. *Convolvulaceae*), — могу потпуно развијати на дифузној светлости.

М. М. Т.

*

Хермафродитизам. — 6. окт. 1897. г. Dr. Haberda, проф. судске медицине на бечком универзитету, представи својим слушаоцима на клиници једну сасвим ретку форму хермафродитизма, једну особу малог раста, с јако развијеним брковима и брадом, с јасно обележеним мушким лицем, и која је просто целом спољашњом појавом, гласом и држањем, правила утисак мушког; али с млечним жлездама.

Осеби је име Zefthe Ahaiga, јужњак је од 33 год., из Туниса, али су јој Талијани родитељи, нормално развијени; мушкобана Ahaiga им је шеста. У једном заводу, где се васпитавала, није дуго остала.

Ahaiga се удала у 15. год., дакле као сви јужњаци мало раније него код нас; родила је једно дете, истина нормално развијено, али је одмах у скоро умрло; како се с мужем није лено слагала, у скоро су се и развели.

Као девојка и супруга брижљиво се бријала, да не би на се привлачила пажњу. Ну како јој се досади то једнако чинити, реши се пустити браду да слободно расте и да непрестано носи мушке хаљине, што јој и

талијанске власти нису браниле. И она се на представљање човека тако навикну, да нико у њеу мушку природу и не сумњаше, а нарочито због мушке „боје гласа“.

Путујући по Јевропи и Америци она се показивала стручњацима ради студије, и у Бечу била је октобра 1897. год., где улицама такође не изазиваше никакву сумњу, да није мушко.

* * *

Ко год се мало више „задубио“ у природу, у њен склоп и законе, нашао је, да су у њој како целина тако готово и све појединости лепо уређене тако, да свему има места и разлога; али ипак има у њој и неких појединих ствари, где се мора на први мах поверовати, да се и природа може кадшто, тако да кажем „заборавити“, „пребацити“, те да и њени неки производи испадну монструми (накараде и наказе). Међу такве природине необичне производе спада хермафродитизам и међу људским индивидуама. Та „заборавност“, разуме се, само у први мах изгледа вероватна, а кад се и ту ствар дубље испита, свакако паће се и туна узрока и извесне законитости. И донста тумачења о стварању и ових природних „наказа“ може, ко се ближе интересује, наћи у новијој науци ембриологији и то у њеном нарочитом, занимљивом делу *терапологији*, где ће видети, да ни ту немамо посла с неким ванприродностима и предсказивањима некоме какве велике несреће, као што наш прост свет мисли.

М. М. Томић

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Књиге

Римско приватно право. За потребу својих слушалаца написао *Живко М. Милосављевић*, професор права на Вел. Школи. Књига I. Увод, историја, извори и монументи римског права, лично, статутско и породично право. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. Вел. 8^о стр. 301.

Ово је прва књига великога дела проф. Ж. Милосављевића о приватном римском праву, које ће бити штампано у четири књиге. Као што се и из наслова види, у овој је књизи, поред увода, историја, извори и споменици римског права, лично, статутско и породично право. Дело има за задатак: „да слушаоцима Римскога Права олакша студију тога предмета у школи, и да их тако припремљене упуту на самосталан рад ван школе. У њему су изнесени елементарни појмови о појединим установама римског приватног права, које свакојако треба даље развијати и допуњавати, ако се жели доћи до дубљег познавања римског права и законодавства. Тога ради читалац се упућује при свакој установи како на текстове, тако и на стручну књижевност, у колико је свему томе могло бити места у делу ове врсте“.

*

Питање о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног. Прилог историји старе српске књижевности, написао *Анд. Гавриловић*. 8^о, стр. 69—92. (Из Гласа Сри. Краљевске Академије LV).

И у нашој књижевној историји (и старој и новијој) има још спорних питања, чијем правилном решењу ваља да претходи низ научних испитивања. Једно од таквих питања је и ово о склопу Немањине биографије од средњег му сина Стевана. Ово питање спорно је не одавно. Знаменити књижевни историци наши Јагић и Вуловић проучавали су и биографију Немањину од Стевана и говорили су о томе књижевноме раду првовенчаног краља нашега, али нису истицали питање о склопу Немањине биографије од Стевана, налазећи, да је у у томе погледу све у своме реду. Тек је др. Ст. Станојевић изнео мишљење, да ова биографија „није једно дело, ни једна целина, него да је једна компилација“. А. Гавриловић овим својим прилогом историји српске књижевности устаје противу Станојевићева тврђења и износи доказе, којима хоће да утврди мишљење противно Станојевићеву: да је Немањина биографија од Стевана једна целина, једно дело. Прилогом А. Гавриловића ово питање у нашој старој књижевној историји још није сасвим решено, али је убрзано његово решење, које ће на сваки начин испасту противу мишљења Станојевићева.

*

Трагови народног певања у XVI веку. Написао *Анд. Гавриловић*. (Из Гласа Српске Краљевске Академије LV.) 8^о, стр. 93—108.

За врло кратко време ево од проф. А. Гавриловића добисмо и други прилог за проучавање нашега народног песништва. У овоме прилогу проф. Гавриловић огледа допунити и објаснити помене Венидикта Курипешчића о нашим народним песмама. Курипешчић у своме путовању преко српских земаља, 1530. године, помиње, како се у нашем народу пева о некоме Малкошићу, субаши из Камен-града и о слуги војводе Радослава (Павловића). У овоме се прилогу хоће да одреде личности, на које се односе помени Курипешчеви. Са прилично вероватноће утврђује се, да је Курипешчевић Малкошић Малкоч-бег Османовић, који се у једном летопису помиње 1552. године као Санџак-бег у Ливну. За слугу војводе Радослава, кога су по Курипешчићу певале нар. песме, проф. Гавриловић упућује, и ако доста слободним закључивањем, на смиљенога јунака наших народних певача — Дели-Радивоја.

*

Покрет Срба у околини Кљиса 1603. По досад необјављеним документима написао *Јов. Н. Томић*. (Из Гласа Српске Краљевске Академије LV), стр. 109 до 125.

У овој расправици приказује се један од покрета нашега народа крајем шеснаестог и почетком седамнаестог века, у којима се огледа тежња нашега народа, да се ослободи робовања туђину и да себи и својима крвљу слободу искупи. Овај народни покрет мален је и по обиму, који је захватио у народу, и по последицама, али је значајан, као и сви други покрети нашега народа за ослобођење, јер су сви они само претече великог покрета нашега народа у почетку овога века.

Овај покрет у околини кљиској изазвао је непосредно својом непромишљеном и грубом радњом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

грамљиви Санџак-бег клиски Мехмед, а помагало му је и ондашње опште веровање о немогућности даљег оцстанка турске владавине у Јевропи. Нераположење кнезова по млетачким градовима у Далмацији према уставку и промена Санџак-бега учинили су, те је покрет доста брзо утишао без већих непосредних последица.

Геологија за више разреде средњих школа. Са сликама и једном геолошким картом Краљевине Србије. Написао проф. *А. Станојевић*. Београд. Издање књижаре Велимира Валожића, 1899. Штампарија Д. Димитријевића. 8°, стр. 110.

Геологија, како по занимљивости предмета тако и по везама са многим другим научним гранама, заузима међу природњачким списима једно од првих места. И у школи је она један од најзанимљивијих предмета, само што је немање подеснога уџбеника до сада знатно одмагало настави овога предмета у нас. Ово је први уџбеник за геологију, нарочито спреман за ученике наших средњих школа, и њим је проф. Станојевић учинио лепу услугу и наставницима овога предмета у средњим школама и ученицима. Књига је израђена марљиво и прегледно, украшена је и многим сликама, те ће добро доћи и као поучна читанка и многим ван средње школе, који се буду интересовали историјом наше земље и познавањем земљишта и минералнога блага наше доловине.

Једина је замерка овој књизи и сувише велика цена — седам штампаних табака за два динара! Али ово се на сваки начин објашњава оном општом скупоћом школских књига у нас.

Познавање доловине с нарочитим погледом на читање карата. Од Крсте Јонића, учитеља. Лесковац. Штампарија Ж. Д. Обреновића, 1899., 8°, стр. 66.

У овој корисној књизи износи се значај географске наставе у основној школи и приказује се метода, по којој треба упућивати децу у првим знањима из географије. Књижница има општи и посебни део. У општем делу се говори о задатку наставе у познавању доловине и о грађи и методу, а у посебном: о стварању првих појмова из географије, плану места у коме је школа и карта околине у којој је школа. У додатку су објашњења географских основних појмова из физичке и политичке географије.

Наше основне школе, од *Б. Т. Недића*. Одштампано из „Трговинског Гласника“. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. 8°, стр. 29.

Чланак, који је у овој књизи одштампан из овогодишњег Трг. Гласника, спреман је за штампу још 1887. године. У њему се износе мишљења погледи на ондашње уређење наших основних школа, које је живело све до пре непуно годину дана. Карактеристично је мишљење нишчево о народним школама, које ваља да одмене пређ. осн. школе, са којима он није задовољан, а које је већ осудило и законодавно тело, заменивши их народним школама. Не водећи ни мало рачуна о новоме закону о народним школама, писац овога чланка

тражи да се народне школе овако уреде: да школска година траје од новембра до априла, да се у школу зимају деца од 12—17 година. „Женска деца, за сад, нека се задовоље са васпитањем својих родитеља“. Учители у почетку да поставља министар народне привреде у споразуму с министром просвете, „а доцније ће све прећи у руке г. министра народне привреде“, јер учители треба да су најјачи у економији а писменост и остале прописне и сувремене педагошке вештине да им је споредније!

Писац овога чланка и сам је, и ако прилично давно, радио као наставник у основној школи. Донста, карактеристично!

Српско оро. Речи *М. В. Веселиновића*, композиција *Зар. Р. Попова*. 4°, стр. 11.

Све љубитеље лепе српске песме зарадоваће појава ове необично лепе композиције Веселиновићеве песме „Српско оро“. Чисто српска мелодија ове песме до сада је била поглавито позната само посетницима концерата и забавних вечера, на којима је узимала учешће светосавска вечерња школа, у којој предаје певање композитор ове мелодије. Да продре у све српске крајеве било је тешко, јер је то могло бити само преписима композиције. Сад је ево прилика, да се „Српско оро“ чује у свима српским крајевима, те да могу у њему уживати и они, који нису имали прилике да га чују од ученика светосавске вечерње школе. Композиција је посвећена је Друштву св. Саве,

Техничка израда композиције је и чиста и укусна.

Селаче. Први низ дечијих (дечјих?) поука. Написали *Никола А. Јовановић*, учитељ и *Драг. Н. Личевић*, економ. Београд. Парна радикална штампарија, 1899. 16°, стр. 36.

Ово је једна од књижница, које се појављују крајем школске године, а намењују се за поклањање бољим ученицима народних школа о годишњим испитима. Може се рећи, да својом садржином није међу последњима. У њој је двадесет доста срећно обрађених поука, причаца и песама. Већина их је из пољопривреде, и то чини, те ће се ова књижница моћи врло корисно да употреби за поклањање ученицима по сеоским школама. Само је бар овога ради ваљало поклонити већу пажњу техничкој изради књижнице, и помоћу сличица учинити поуке још приступачнијама деци.

Рамазанске вечери. Приповијетке Браислава Ђ. Нушића. Издање и штампа прве српске штампарије Ристе Ј. Савића и др. Сарајево 1898.

Изашле су 9. и 10. свеска Рамазанских вечера, и тиме је завршена прва књига „Српске забавно-поучне библиотеке“, коју је почела издавати прва српска штампарија у Сарајеву. У Рамазанским вечерима је десет слика и омањих приповедака из пера Браислава Ђ. Нушића. У свима се црта живот Мухамеданаца, тако пун интереса за нас. Повезаној књизи у леним платненим корицама цена је три динара.

Најлепши пар. Сличица из занатлијскога живота, Написао *Мих. Сретеновић*. Издање „Струч. Обух. Друштва“. Београд. Штампарија Свет. Николића, 1898. 16^о, стр. 30.

Радишу Руменичића, кад је овај дететом дошао из села у варош да потражи какав посао, задеси на улици мајстор Митар и узе га себи, да га научи своје обућарскоме занату. Радиша је ваљан у свему, те га заволеше сви у кући Митровој: и Митар и његова жена Јела, па наравно и кћи му Видосава. И Радиша се загледао у Видосаву. Митар и Јела већ наменили своју јединицу вредноме Радиши, али овај ништа о томе не зна. Једнога дана дође мајстор Митар весео у радионицу и нареди Радиши да скроји женске ципеле и да их он и изради, али „да ове ципеле буду најлепши пар“ који је Радиша у стању израдити. Радиша је учињено по мајсторовој жељи и изради „најлепши пар“. Кад је то било готово, Митар нареди Радиши да оде и обуче свечано рухо, па онда с Радишом, попом и првим мајсторима и трговцима из места оде право својој кући, где, наравно на велико изненађење Радишино, објави како своју ћер Видосаву даје за Радишу, који тада сазна да је и најлепши пар радио за Видосаву. Да би ваља да било још више неприродности, баш у тај мах устаје поца и после краткога времена враћа се са „Српским Новинама“, из којих објављује, да се Радиша позива да прими богато наслеђе својих умрлих родитеља!! Радиша је постао од једном богат чо век, али није напуштао заната, већ је остао ваљан мајстор, и мајстор Митар је већ после годину дана, по већ утврђеноме обичају наших приповедача, добио увуче.

Ко ће као Бог. Слика из рабацког живота у Србији. Написао К. Т. А., учитељ. Београд. Штампарија Св. Николића, 1899. 8^о, стр. 40.

Макевија је много година привређивао себи и својима, превозећи на својим колима разну трговачку робу. И ако рабацки посао није ни мало завидан, опет је Макевија био задовољан и годинама рабацкоја и ништа му се није особито десило. Али што му се толико пута није десило, деси се једном: украдоше му с кола читаву баду памука. Крађу је извршио неки Миливоје, коме је већи део ове књижице и посвећен. Миливоја су ухватили за ову крађу и одвели пред суд. Из ове слике не видимо како је код суда прошао, али нам се казује, да га је стигла Божја правда. Једном прљавом окиде се случајно у близини Миливојевој нека пушка и таче погоди Миливоја у трбух, те је тако главом платио, наравно за почињене крађе. — Ова је кратка садржина ове слике „из рабацког живота“. Слика је врло слаба. Невешто је обрађена. Сам догађај није ни мало подесан да буде предмет књижевном послу. И ми у истини морамо зажалити, што су тројица београдских трговаца помогли, да ова слаба слика буде штампана. Да њих није било, ако је веровати кратком предговору, ова књижица не би угледала света: имали бисмо једнога учитеља приповедача мање и наша библиографија не би забележила и слику

из рабацког живота, а и једно и друго не би било од штете.

*

Жича, религиозно морални и привредни календар за народ и свештенство. За годину 1899. Год. II. Уредили: *Дим. К. Михајловић*, свештеник и редован члан Српског Пољопривредног Друштва и *Драгутин Димитријевић*, ђакон. Београд. Штампарија код „Просвете“ 1898. 8^о, стр. 119.

Готов је, и ако доста касно, религиозно морални и привредни календар *Жича* за ову годину. Календар је лепо уређен. У њему су, после календарскога дела, ови прилози: Инокентије грчепископ београдски и митрополит српски; Српски језик и народност и српски свештеници; О вери; Плод хришћанске љубави; Породичне врлине; Преосвећени епископ нишки г. Никанор; Значај крста за хришћане; Преосвећени епископ жички г. Сава; Кратке Христове поуке за сваког хришћанина; Пробране српске пословице; Оснивајте земљорадничке задруге; О разним подлогама за каламјењу воћа, од др. Ђ. Р—ћа; О каламјењу лозе, од Ђаковчића; О љубрењу градине и справљању буњишта, од др. Ђ. Р—ћа; Вотњи сокови и ликери, од Благ. Д. Т.; Практичне напомене при ројидби пчела; о засађивању друмова, од др. Ђ. Р—ћа; Зелен младожења, од поп-Јове из Крњева; Упуство за склапање рачуна манастирских и црквених, од Влад. Поповића, судије дух. суда; Белешке; Два расписа епископа нишког.

*

Задруге у Немачкој. Написао *Др. М. М. Поповић*, начелник министарства нар. Привреде. Издање министарства нар. привреде. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 233.

Писац ове књиге у мају месецу пр. г. пропутовао је Немачку ради проучавања тамошњих земљорадничких и занатских задруга, и резултат тих проучавања износи се у овој књизи. Овде је изложена историја ових задруга, у Немачкој; изнети су узроци, који су непосредно изазвали оснивање њихово; оцртана је њихова унутрашња организација; представљена је њихова делатност; приказан је положај државе наспрам њих; изнето је дапање стање ових задруга, с психичким погледима за задруге ове врсте.

Књига је марљиво израђена и она ће у истини припомоћи, „да се задругарски дух, што већ снажно почиње продирати у наш привредни живот, још јаче потпомогне; да се понеки недостатак у организацији наших задруга ма у колико допунити и исправити“.

Књига је штампана као издање министарства народне привреде, о трошку државне класне дотрије.

*

Како се оснива Земљорадничка Задруга? Упуство Управе Главнога Савеза Срп. Земљор. Задруга. Број 1. Штампано у Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 58.

У овој корисној књижици, која се ево јавља већ у трећем издању, износи се детаљна упутства како

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

треба поступати и шта све треба радити при оснивању Земљорадничких Задруга у нас. Препоручујемо је учитељима народних школа.

*

Братко упутство за орезивање винограда, подигнутих калемљеном лозом. Са 31 сликом у тексту. Израдио *К. Д. Г.* Прештампано из „Тежака“ са извесним изменама и допунама. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 27.

Ово упутство штампано је, нешто скраћено, прво у овогодишњем Тежаку. Ниме се упућују наши пољопривредници, како ваља да поступају при обрезавању винограда, подигнутих калемљеном лозом.

*

Каталог српских књига, за 1899. год. Издала Српска Краљ. Дворска Књижара Мите Стајића у Београду. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, Београд, 1899. 8^о, стр. 206.

Развијање књижарске трговине у нас и нагло јачање наше књижевности изазвали су овај најновији каталог српских књига књижарнице Мите Стајића. Каталог је прилично потпуан, потпунији од свих досадашњих књижарских каталога у нас, и ради лакше употребе подељен је према струкама; прво су удебеници за основне и грађанске школе, за средње и више и Велику Школу, па се онда ређају књиге овако по струкама подељене: речници, (мале и глобови), црквена књижевност, педагогија и философије, филологија и историја књижевности, историја и биографија, географија и етнографија, природне науке, лекарска књижевност, државно-правна књижевност, привредно-трговачко-финансијска књижевност, правила и прописи дирекције срп. држав. железница, статистика, војна књижевност, песништво, лепа проза (оригинална и преведена), позоришна дела, књиге за младеж, разно, списи Вука Стеф. Караџића, повремени списи, „Српска Књижевна Задруга“, „Књиге за народ“, „Народна Библиотека“, „Отаџбина“, учила, часописи и листови и музикације. На крају је регистар, уређен по имену писаца.

У овоме каталогу има и једна новина за нашу библиографију. На име, по њему је изашло 75 књига првог одељења Гласника Српскога Ученога Друштва, дакле и 58. и 74. књига, што је до сада било непознато свима, који се баве српском књигом!

*

Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице Српске. Штампарија Српске Књижаре Браће М. Поповића у Новоме Саду, 1899. 8^о, стр. 385.

Управа Матице Српске штампала је списак књига и рукописа, који се налазе у њеној књижници. У овоме је списку преко шест хиљада књига на српском и другим језицима. За нас су од највећег интереса књиге на српском језику, међу којима их има и врло ретких. Само је зажалити, што у овоме броју нису опет заступљене многе и многе српске књиге, које по својој књижевној вредности ваља да су у тако великој књижници као што је књижница Матице Српске. Идеална би

просветни гласник 1899. г.

жеља била, да у тој књижници буду све бар нове српске књиге, али кад те већ не може бити, према средствима, која су потребна за одржање једне такве књижнице, оно бар у њој ваља да су све књиге трајније књижевне вредности, те да у истини „Матица Српска може сваког странца увести у библиотеку, па да се не постиди“.

Списак је уређен по писцима, који су опет уређени азбучним редом по језицима, на којима су књиге. Напред су књиге на српском језику, на руском, на редом: бугарском (ћирилицом), грчком, хрватском (?), осталим словенским језицима, мађарском, немачком, другим страним језицима и на латинском језику. Списак по струкама, који је тако потребан и за мање књижнице но што је Матицина, „није се могао штампати, — вели се у предговору, што су књиге Матичине врло различите: има их, које по садржини могу ући у једну а и у две и три струке а има их и таквих, да им не можеш струку строго ни одредити“?!!

Л и с т о в и

Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Никола Т. Кашиковић-Сарајлија*.

Ишли су уједно бројеви 5. и 6. са овом садржином: песме: Авала и на Авали, од Јелене; Облаци, од Јакова Р. Шантића; приповетке: Нијесам крива, од Милоша Цветића; Бајадера, од Ник. Д. Илића; Луди Арса, од Мих. Милановића; поука: српско-православни св.-успенски манастир Режевић у Паштровићима у Боци Которској, од Д. Миковића; св. Саво у нар. предању, од Н. Томића, Вл. Торовића, Ј. Мандића и Ст. Ђоровића; Српске нар. умотворине; Листак.

*

Бранково Коло за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов*.

У априлу изашоше 13., 14., 15. и 16. број са овом садржином: Кнез Градоја од Орлова града, приповетка из времена боја на Косову, од Чедо Мијатовића; Вече, песма М. Радовића; Пред Косовом, белешке из доба 1874—1878 године, од Зар. Р. Поповића; Сјећање на плитвичка језера, песма А. Д.; Једнодворац Овсјаников, приповетка И. С. Тургејева; Повратак, песма Мил. Ј.; **, песма од Драгослава; Васкресеније, роман грофа Лава Н. Толстога; Голгота, песма Мил. Ј.; Змајевка, у славу педесетогодишњице књижевног рада Змаја Јована Јовановића, песма Стевана Бешевића-Петрова; Звоно, песма Шилерова, преневао † Ник. Косановић, свештеник; Хрватска књижевност у 1898., од Ивана Марковића; О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, лекције из историје карловачке митрополије, од проф. Милутина Јакшића; Ловачки обичаји у Срба, питања за прикупљање градива о ловачким обичајима у Срба; Из автобиографије д-ра Јована Суботића: Делање у журналистички; Ковчежић: Књижевни прикази, Књижевне белешке, Просветни и друштвени гласник, Белешке о уметности, Позориште, Читуља.

Дело, лист за поуку, књижевност и друштвени живот. Уредник *Љуб. М. Давидовић*, професор.

Изишла је априлска свеска са овим прилозима: Венецијанске ноћи (из пјесама посвећених друговима), од Јована Дучића; Људска несталност, прича од † Свет. П. Ранковића; О шумама југо-источне Србије, од др. Луја В. Адамовића; О томе како сам ја био декадент, од Влад. Тиханова, превео П.; Народност у Турској у почетку кримског рата, од Карла Маркса, превео др. Ђ. Ј. Н.; Тржиште људских таштина, роман без јунака, написао Вилем Мектис Текере (наставак); Двадесетогодишња окупација Босне и Херцеговине од Јозефа Холечека, преводи К. С. Таушановић (наставак); Јадни Петар, од —р—; Српски народ у својској епархији и његове школе у 1896/7 години, од П. Балканскога (свршетак); Чарлс Роберт Дарвин, од Д. Р.; Зашто су Мледи били велики?, написао Чезаре Ломброзо; Научна хроника: Српско Геолошко Друштво, 68. збор. од Св. Рад. Друштвена хроника: Народно образовање у Француској, од Ј. Скерлића; Критика и библиографија; Белешке: Друштва, Књижевност, Новинарство, Различности, Лични гласови; Некролог: † Светолик Ранковић.

Овом свеском почео је уређивати Дело проф. Љубомир Давидовић, пређ. уредник Пр. Гласника.

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Јован Дукић*.

Изишла је свеска за март са овом садржином: Патриотизам у књижевности, од уредника; Својој вади, песма Драгутина Ј. Илића; Нимфа, песма Алексе Шантића; У ноћи, песма Милете Јакшића; Роб, романса † Јефтана Р. Шантића; Из пошљених пјесама Лејини, од Јована Дучића; Богојавњенска ноћ, цртица из Мостара, од Свет. Ђоровића; Појесија од Јохне-а Либоск-а, од Ј. М. Ј.; Биједа, од А. Чехова, превео Веља Миросављевић; О пријесторијској словенској заједници под оћним именом Ванда или Венада, од Сипријана Роберта; превео Мар.; Писма: из Берлина од Ђорђа Миловановића; из Београда, од М.; Оцене и прикази; Преглед листова; Хроника: Књижевност, Умјетност, Разно.

Нова Искра. Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Изиђоше 7. и 8. број са овим прилозима: Чича Танасије, слицица из прошлости, од Мих. Сретеновића; Слика моје љубави, песма С. Д. Мијалковића; Болеслав Прус, од Руже Винавер; Fatalita — судбина, песме Аде Негри, слободно прецијевао на српски др. Драгиша Станојевић; Теткино огледало, прича А. Хеденстјерна, превео Драг. Аранђеловић; Чекање, песме Милоша Ђирковића; Из Лужичке Србије, из путописа Н. Несторовића; Светислав П. Ранковић, написао Милан Шёвић; Певачев Ускре, прича Р. М. Домановића; Ја и тица, песма М. Ј. Митровића; Ускре господина мајора, црта М. Ђирковића; Нова Голгота, песма од Р.; **, песма Н. А. Некрасова, преневао Драгољуб Поповић; Српски комади у К. С. Народном Позоришту, од проф. Павла Поповића; Наша писма;

Уз наше слике; Хроника (Наука, Књижевност, Уметност, Разно); Библиографија.

Ова два броја украшена су овим сликама: † Светолик Ранковић, срп. књижевник; Из Стеријина репертоара; Болеслав Прус, пољски књижевник; Невеста, сликао Ф. Иреди; Јегипатска рошковица, сликао Н. Зихел; Мост преко Вардара код Скопља; Св. Симеун Мироточиви, сликао У. Предић; Свршено је, сликао Габријел Макс; Јуда, сликао П. Клеменс; Ускре, сликао П. Кислинг; Поглед са Босфора у Црно Море, сликао Ст. Тодоровић; Поклонице на Христову гробу, сликао А. Бугеро; На студенту, сликао Урош Предић; Конавоке, сликао П. Голу.

Женски Свет, лист Добротворних Задруга Српкиња. Издаје и уређује *Аркадије Варађанин*.

Изишао је четврти број са овом садржином: Сватовски обичаји код неких страних народа превела Савка; Мојој звезди Даница, песма од Витомира; Моје успомене, од С. С.; Услужност, Теретања, од Олге Волбрик; Из медених дана, песме Илије Белеслијина; Дописи; Радња Добротворних Задруга Српкиња; Белешке: Камо оно..., песма С. Вл.; Листак: Праштај од Д. Нерацић-Брашованове; Ковчежић.

Домаћица, орган Женског Друштва и његових подружница.

Изишао је трећи број са овом садржином: Кад сам била, песма од Н.; Једна напомена о женском образовању, од Олге Гавриловићеве; Треба казати, превела с францускога З. С. В.; Излечени, написала Милка Гргурова; Успомена на мајку, с француског Etincelle; Рад Женског Друштва и његових подружница; Листићи.

Бараџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Издаје и уређује *Тих. Р. Ђорђевић*, проф. Учитељ. Школе.

Изашли су заједно бројеви 3. и 4. са овим прилозима: Народни везови у Далмацији, од Вида Вулетина-Вукасовића; Технолошки обичаји у Срба, од Тих. Р. Ђорђевића; Правни обичаји у Срба, од Љ. Каменчића и Т. Р. Ђ.; Ловачки обичаји у Срба, од Т. Р. Ђ.; Народно предање о местима, од Т. Р. Ђ.; Ђорђа В. Медурића и Велимира Ј. Трифунца; Краљевић Марко у народном предању, од Тих. Р. Ђорђевића и Ст. Стојановића; Српске народне песме; Ситне белешке, од Т. Р. Ђ.; Белешке о фолклорним друштвима на страни, од Т. Р. Ђ.; Прикази, од Т. Р. Ђ.; Гласник.

Препоручујемо својим читаоцима овај лепо уређивани наш лист за народни живот, обичаје и предање. Многи од читалаца, нарочито учитељи народних школа, могу и својом сарадњом помоћи уреднику овога листа у мучноме послу, кога се подухватио, покренувши овакав лист у нас. Рукописе ваља слати уреднику у Алексинац.

Учитељ, педагошко-књижевни лист. Уредник *Дим. Ј. Соколовић*, учитељ у Београду.

Изишла је свеска за март са овим прилозима: Учитељев рад у школи и ван ње, написао Ђ. С. Којић, учитељ; Ручни рад и пољска привреда у основној школи (неколико мисли и напомена), од Ч. Тодоровића, учитеља; Значај домовине за духовни живот људски, написао Крста Јонић, учитељ; Како се изводи данас, а како би требало изводити партију о гласовима и уводним вежбањима за читање или основе за нови буквар, од Ј. Петровића учитеља; Из народне педагогије, од Ст. М. М. учитеља; Школско кретање у свету; Погрешан рачун, приповетка из учитељског живота, од З.; Просветни записи; Књижевност; Учитељско Удружење.

*

Школски Лист. Издаје и уређује *Николи Ђ. Вукићевић.*

Изишао је трећи број са овом садржином: Посланица Његове Светлости Патријарха у православље обраћеним Сантовљанима; Бог деци пријатељ (Мисли Спаситељеве о смерности, која је детету урођена, као правом разлогу да се оно вели), од Милутина Гавриловића, свештеника; О наградама и казнама; Пркос, цртица из деље природе, од Јелице Беловић-Бернадикивске; О душевним болестима; Др. Емануел Ханак; Некролог; Школске вести; Разно; Нове књиге и листови.

*

Просвјета, лист за цркву и школу.

Изишле су уједно друга и трећа свеска (за фебруар и март), са овом садржином: Кратки устав или црквено правило за ученике богословско-учитељске школе, по рускоме пише М. М.; О првом васионском сабору у Nikeји и говор цара Константина, од Л. Поповића; Из области методике, пише учитељ; Естетичко васпитање, од Вука Р. Масловарића; Предавање на родитељском скупу, говорио Н. Лековић, учитељ; Неколико ријечи о мјеснијем школскијем надзорницима, од Алексе П. Чукића, учитеља; О набаву и распродају школскијех уџбеника, од јеромонаха Нићифора, учитеља; Опис манастира Добрићева у Херцеговини, приопћио Леон Нинковић, јеромонах; Цвјетник духовни, афоризми, прикупио М. Н.; Извештаји о основнијем пригорскијем школама; Црквени гласник; Школски гласник; Књижевни гласник.

Уз ове свеске иде, ка прилог, продужење дела: Тумачење недељнијех и празничнијех Јеванђеља, превео и допунио Л. Богдановић и Историја Педагогије од К. Јеланичкога, с рускога превео и допунио Ж. Драговић.

*

Napredak, часопис за учитеље, узгајатеље и све пријатеље младежи. Уредјује *Stjepan Basariček.*

У априлу су изашла четири броја овога листа, намењена школи и учитељима, 13., 14., 15. и 16. са овом садржином: Педесет година у животу хрв. пучкога учитељства, читао у главној скупштини хрв. педаг.-књижев. збора прави члан Фрањо Андрић; Ученички одговори, расвијетљени психологијом, од М. М. Пејновића; Из петрињске вјежбаонице: Плуг и разбој, Прича „Звједани талири“

обрађена у I разреду, приопћио др. Ј. Турпић; Обзор по педагошком свијету: Цртице из америчкога школства, Цртице из енглескога школства; Школска слика из Бахова апсолутизма, од Скендера Фапковића; Рад хрв. учит. друштва; Књижевна смотра; Вјесник.

*

Učiteljski Glasnik, часопис за учитељство и све пријатеље пушке проsvјете. Издаје и уређује *Vjekoslav Klemen,* rav. učitelj u Grubišnom polju.

Изишао је први број овога новог листа, намењена учитељима и пријатељима народне просвете. У њему су ови прилози: Поздрав „Гласника“ својем читатељству, песма И. Г.; Програм Учитељског Гласника; „Alleluja“ од уредништва; Пружимо си братске руке, од Ад. Пакација; Да си устројимо „Узајамну припомоћну учитељску заједницу!“; Божја природа и ваљана књига јесу најбољи пријатељи свакога учитеља; Како да си уредимо наше материјално стање?; Домаћи и школски узгој младежи има бити међусобно склон; Да свака пол. опћина школа да по једно дијете за учитељско звање ради помањкава учитељства; Јесенски учитељски састанак „Иловског друштва“ у Херцеговцу; Писма уреднику „Учитељскога Гласника“; Педагошка молба; Књижевне вијести; Разне вијести; Подлистак: Несуђени пуран, истинита цртица.

Учитељски Гласник излази у Загребу 5. и 20. свакога месеца, на два табака, и стаје на годину шест круна.

*

Ручни Рад, илустровани педагошки лист. Издаје и уређује *Јов. С. Јовановић,* учитељ.

Изишла је свеска за март са овом садржином: Како ћемо...; Практична упутства (припремни курсе); Рад у школској радионици (плетарство); Кратки књижевни прикази; Вести и извешћа; Белешке.

*

Српски Пчелар, орган „Српске пчеларске задруге“. Главни уредник *Јован Живановић.*

Изишао је осми број са овом садржином: „Српска пчеларска задруга у Руми“, од одг. уредника; Вјештачко рођење (са американкама и с плетарама), од гл. уредника; О сађу (свршетак), од Ђ. Коларовића; Право о пчели, од др. Жарка Миладиновића; Пчеларење линибуршких пчелара с плетарама, од гл. уредника; Моја американка, од гл. уредника; Пчели, песма Радивоја Анђелковића; Читуља.

Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини. Уредник *Коста Херман.*

Изишла је прва књига за ову годину у којој су ови прилози: Бериљ из Мотајице планине у Босни, од Ферда Коха; Старе црквене рушевине у Албанији, од Теодора Ипена; Дивље козе грчких острва и њихови односи на спрам фамилије коза, од др. Људевита пл. Лоренц-Либурнау-а; Археолошко-ениграфска истраживања, од др. Карла Пача; О наласку имеле у Босни, од др. Ђ. Ђокића; Флористички прилози, од Карла Ј. Ф. Мали-а; Књижевност; Различно.

СВЕТОЛИК П. РАНКОВИЋ

Овогодишње пролеће врло је кобно за српску школу и српску књигу. За ненуних двадесет дана изгубисмо два добра наставника, два одлична приповедача наша.

Још не бесмо ни Вукићевића како ваља ожалити, а већ стигле глас да је и Светолик Ранковић подлегао тешкој бољци, с којом се јуначки борио. Вративши се у Београд са српскога приморја, куда је био отишао да ублажи своју бољку, у брзо је болести подлегао и преминуо 18. марта, баш кад се био почео будити живот у природи, коју је покојник тако волео.

Ранковић је рођен у селу Моштаници (окр. подунавскога), 7. децембра 1863. године. Отац му је био учитељ. После поста свештеником и оде у Гараше (крагујевачку Јасеницу), те је у томе месту Светолик провео детињство. Основну школу учио је пок. Светолик у Гарашима и Вукосавцима, четири разреда гимназије и Богословију у Београду. По свршетку Богословије послан је, као државни питомац, у Кијево, у Русију, и ту је свршио Духовну Академију, слушајући богословске и философске науке. Кад се вратио у Србију, буде постављен за предавача у крагујевачкој гимназији, и у томе звању је остао до 1890. године, тада је положио професорски испит из богословских наука и постао професором у Крагујевцу. Из Крагујевца је био премештен у Ниш, па у Београд, где је остао са службом све до смрти.

Ранковић се приповетком јавно доста касно, у двадесет деветој својој години. Али првим својим радом ове врсте („Јесење лишће“ у Отаџбини 1892.) привукао је на себе пажњу и понуђено му је сарадничтво многих наших листова. И он је почео привређивати српској књизи. Дело, Бранково Коло, Стрелачки Гласник, Хришћански Весник и др. наши листови бројили су Ранковића у своје вредне сараднике. Ранковић није остао само на сликама из живота, као што наши приповедачи у последње доба махом раде, већ је одмах, како је изашао на глас као приповедач, почео обрађивати и веће приповетке, па и романе, из нашега народног живота. Његов роман „Горски цар“ изишао је у шестоме колу Српске Књижевне Задруге и врло је лепо примљен и од читалаца и од наше књижевне критике. Овим својим одличним књижевним послом Ранковић је само увећао и још боље утврдио онај лепо глас, који је као српски приповедач већ био стекао. Њиме је стао у ред првих наших млађих приповедача.

Пок. Светолик није остављао пера ни у последњим данима, кад га је већ болест била почела сасвим савлађавати. Тражећи лека својој бољци у природи и чистоме ваздуху, био је отишао у манастир Буково, у Крајину, и ту, где је ваљало да се одмара и штеди од сваког напора, он се лађа пера и за кратко време израдио је и други свој роман из нашега народног живота, „Сеоску учитељницу“, који је наградила Матица Српска, и сад се штампа трошком Коларчеве Задужбине. Као да је предвиђао, да ће врло брзо за увек престати са сликањем народног живота, па је хитао да што више од смрти уграби.

Радио је и на стручној и школској књижевности. Штампачо је за своје ученике Омилитику, науку о беседничтву, коју је у Богословији и предавао.

Био је ваљан наставник. Његови ученици дуго ће се сећати његове убедљиве речитости, ретке отворености и велике љубави према наставничкоме послу и ученицима.

Светолика је смрт покосила у најбољој му снази. Тек је био почео како ваља развијати своју делатност и у школи и у књижевности, па је већ престао радити. Да је било живота српска књига би била његовим радовима знатно обогаћена. Али већ и по овоме, што је до сада урадио, он је обезбедио себи место у историји српске књижевности.

Нека му је слава и вечан помен.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОБЗНАНА

Министарство просвете и црквених послова поверило је ове године држање курсева за обуку учитеља у Ручном Раду Удружењу за увођење Ручнога Рада у мушке основне школе. Курсева ће бити нижих и виших и то на два места: у Јагодини и Алексинцу. За сваки примиће се по 15 курсиста, тако, да их буде на оба места по 30. На нижи курс примиће се они, који до сад нигде нису свршили овај предмет или су га слушали на окружним курсевима само неколико дана. На виши курс примиће се они, који су до сад свршили редовно који курс код овога Удружења.

Шта ће се на којему курсу учити одређено је нарочитим Програмом и правилима, која је потврдио господин министар просвете и црквених послова.

И нижи и виши курс почеће 1. јула, па се нижи свршава 1. а виши 15. августа.

Ко ће се и где примити, одлучује управа Удружења. На првом месту примиће се они, који су чланови Удружења, за тим они, који су слушали где који курс, и најпосле остали учитељи, а за обуку не плаћа се ништа.

Курсисте добивају бесплатан стан, у којему се владају по правилима, која је Удружење прописало.

У пријави треба тачно назначити: место, срез и округ, као и последњу пошту и железничку или паробродску станицу са које ће пријавник поћи. Још се може назначити где пријавник жели да слуша: у Јагодини или Алексинцу, и коју врсту Ручнога Рада жели да узме као главни предмет, ако се јавља за виши курс. На случај, да се за једно место или једну врсту Ручнога Рада јаве многи, Удружење ће одлучити, где ће и шта ће ко слушати, о чему ће дотичне пријавнике известити.

Ко не би тачно попунио своју пријаву, неће се сматрати за пријављенога.

Сваки курсиста треба да има: плаву кецељу за рад, пануче, цркле, два правоугла троугла и ценни метар.

Пријаву ваља послати министарству просвете и црквених послова до краја месеца маја.

Из канцеларије министарства просвете и црквених послова 28. априла 1899. год. ПБр. 3451

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЗАГОРКИЊА

се довршује у штампи и чим буде готова разаслаће се претплатницима.

Нове порудбине примаће се и даље, или непосредво или преко књижарница.

Како је „Загоркиња“ препоручена и за поклањање о испитима, то се надамо, да ћемо имати и за ту потребу, ако школски одбори устраже.

Исто тако, мислимо, да ниједна књижница школска, нарочито сеоска, неће остати а даје не набави.

1. маја 1899. г.
у Београду

Ј. МИОДРАГОВИЋ